

Tulkin hymy hämmennyksen aikana

Susanna Horvath

Tampereen yliopisto

Kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö

Monikielisen viestinnän ja käännöstieteen
koulutusohjelma

Käännöstiede (venäjä)

Pro gradu -tutkielma

Toukokuu 2016

Tampereen yliopisto

Kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö

Monikielisen viestinnän ja käännöstieteen maisteriopinnot,

Venäjän kielen kääntämisen ja tulkkauksen opintosuunta

Horvath Susanna: Tulkin hymy hämmennyksen aikana

Pro gradu -tutkielma, 60 sivua, 8 liitesivua, Venäjänkielinen lyhennelmä 18 sivua

Toukokuu 2016

Tiivistelmä

Tässä tutkimuksessa tarkastelen tulkin hymyä hämmennyksen aikana konsekutiivitulkkauksessa. Tutkimuksen tavoitteena on selvittää onko hymy yksi tulkin selviytymiskeinoista ja esitellä eri hämmennyksen tilanteet, joiden aikana tulkki hymyilee. Aineistoni tulosten perusteella olen löytänyt 5 eri tilannetta, jotka ovat hämmennyksen hymyn laukaisijoina. Nämä eri tilanteet luokittelin kahteen ryhmään Ekmanin ja Friesenin (1969) luokittelun mukaan.

Aineistossa esiintyvät tulkit ovat osa käännöstieteen opiskelijoita ja osa ammattitulkkeja. Heidän taustansa ei vaikuta tutkimustuloksiini. Aineistoni analyysi rajoittui vain tulkin eleisiin, enkä huomionut muiden osapuolten elehdintää lainkaan. Lisäksi en ottanut huomioon muita hämmennyksen tilanteita, vaan ainoastaan ne tilanteet, joissa tulkki selkeästi peitti tai ilmaisi tunteensa hymyllä. Tarkastelun kohteena minulla oli yhteensä 7 tulkkia.

Tutkimukseni osoittaa, että hymy ei ole ainoastaan positiivinen ele vaan sillä pyritään myös peittämään hämmäntävät, negatiiviset ja nolostumisen tunteet. Tulosten pohjalta voidaan todeta, että kieliongelmat aiheuttavat kaikista eniten hämmennyksen tunteita ja sen myötä hymyä. Toiseksi suurin hämmennyksen hymyn aiheuttaja on yleinen taustalla oleva tilanne, johon lukeutuu muun muassa tulkin aloittama tulkkaus väärällä kielellä.

Avainsanat: sanaton viestintä, nonverwaliikka, eleet, tulkkaus, konsekutiivitulkkkaus, hymy, hämmennys

SISÄLLYS

TULKIN HYMY HÄMMENNYKSEN AIKANA	1
1. JOHDANTO	1
1.1. Taustaa	1
1.2. Tutkimuskysymys	2
1.3. Tutkielman rakenne	4
1.4. Käsitteistö	4
2. NONVERBALIIKKA JA ELEET	6
2.1. Noverbaliikan funktiot	7
2.2. Nonverbaalisen viestinnän luokittelu	8
2.3. Nonverbaalinen viestintä Fernando Poyatoksen mukaan.....	10
2.4. Ele.....	11
2.4.1. Eleet ja tunteet.....	12
2.4.2. Hymy.....	15
2.5. Eleiden luokittelun taustaa	17
2.6. Eleiden luokittelu Ekmanin ja Friesenin mukaan.....	19
2.7. Eleiden luokittelu McNeillin mukaan	22
2.8. Tässä tutkimuksessa käytetty oma luokittelu	24
3. NONVERBALIIKKA JA TULKKAUS	26
3.1. Tulkkausprosessi	26
3.2. Muistiinpanojen rooli	27
3.3. Nonverbaliikan tutkiminen tulkkausprosessissa	29
4. AINEISTO JA MENETELMÄ	31
4.1. Aineiston esittely	31
4.2. Menetelmä	34
5. AINEISTON ANALYYSIN TULOKSET.....	36
5.1. Kieliongelmia	37
5.2. Lausumisongelmien aiheuttama hymy	38
5.3. Ymmärtämisongelmasta aiheutunut hymy	39
5.4. Aiheen huvittuneisuus	42

5.5. Tilanteen aiheuttama hymy	43
5.6. Tulkkikohtaiset erot.....	45
5.7. Muut hymyn kanssa esiintyvät eleet	48
5.7.1. Käsien liikkeet.....	48
5.7.2. Pään liikkeet.....	48
5.7.3. Katse/Silmät	49
5.7.4. Kehon liikkeet	50
5.8. Tulkkien muut eleet epävarmuudessa	51
6. PÄÄTELMÄT JA POHDINTAA.....	53
LÄHTEET.....	58
Tieteelliset lähteet	58
Sanakirjat	59
Verkkolähteet.....	59
Liite 1	61
Liite 2.....	68
VENÄJÄNKIELINEN LYHENNELMÄ	I
1. ВВЕДЕНИЕ.....	I
2. ТЕОРИЯ	IV
2.1. Категории невербалики	iv
2.2. Жест и чувства.....	iv
2.3. Улыбка.....	v
2.4. Экман и Фрайзен	vi
2.5. МакНейл.....	vii
2.6. Категории, используемые в данной работе	viii
2.7. Невербалика и переводоведение.....	viii
3. МАТЕРИАЛ И МЕТОДЫ	X
3.1. Презентация материала.....	x
3.2. Методы	x
4. АНАЛИЗ.....	XII
4.1. Нехватка языковых знаний.....	xii
4.2. Проблемы с произношением.....	xiii
4.3. Проблемы с пониманием	xiii

4.4. Смущение, вызванное комичностью переводимого материала	xiv
4.5. Смущение, вызванное комичностью ситуации между говорящим и переводчиком	xv
4.6. Сопровождающие жесты	xv
5. Выводы	xvii

1. JOHDANTO

1.1. Taustaa

Käännöstieteen opiskelijana minua ovat aina viehättäneet tulkkaus ja sen aikana tapahtuvat erilaiset asiat. Kandidaatintutkielmassani käsittelin tulkin eleitä epävarmuuden aikana ja tarkastelin kahden opiskelijatulkin eleitä. Silloisissa tutkimustuloksissani panin merkille, että kehon eleiden lisäksi tulkit elehtivät kasvoilla ja erityisesti myös hymyllä. Kandidaatintutkielmassani rajasin tarkasteluni kehonliikkeisiin ja päätin paneutua hymyyn vasta tässä tutkimuksessani. Hymy on hyvin vahva nonverbaalisessa viestinnässä käytetty tunnetta ilmaiseva ilme, joka lukeutuu eleiden joukkoon ja sisältää runsaasti eri merkityksiä. Yksi hyvin vahva ja poikkeuksellinen hymyn merkitys on hermostuneisuus. Usein hymy yhdistetään positiivisiin asioihin, mutta omassa tutkimuksessani tarkoitukseni on tarkastella hymyä juuri silloin kun viestin taustalla ovat negatiiviset, epävarmat tai hämmäntävät tunteet. Jokainen meistä on varmasti joutunut tilanteeseen, jossa kasvot punoittavat, ajatukset vain pysähtyvät ja kasvoille ilmestyy ”epävarma hymy”. Tällä hymyllä yritämme paikata tietämättömyytemme tai ymmärtämättömyyttämme.

Vanhempieni kuurouden vuoksi kotikieleni on aina ollut viittomakieli ja sen myötä eleet ovat hyvin voimakkaasti läsnä vuorovaikutuksessani. Osa näistä eleistä on vakiintuneita eleitä ja osa taas tulee tietynlaisissa tilanteissa, kuten esimerkiksi hermostuessa mukaan puheeseen. Viittomakieli on tunnetusti kaikkein pisimmälle kehitettyä systemaattista sanatonta viestintää, joka alun perin on perustunut ilmeisiin ja vartalon eleisiin. Kasvojen ilmeet ja eleet ovat hyvin merkittävässä roolissa kuurojen kommunikoinnissa, josta olen itse myös saanut vaikutteita omaan elehdintääni viestinnässä. Olen myös itse huomannut usein tarkkailevani kanssapuhujani ilmeitä kasvoilla. Kasvojen ilmeet ovat hyvin merkittävässä asemassa viestin vastaanottamisessa. Sen mukaan arvioin minkälaiset tunteet henkilöllä on sillä hetkellä viestinsä taustalla. Silloin teen myös omia tulkintoja, jotka voivat olla hyvin harhaanjohtavia, mutta vaikuttaa voimakkaasti omaan mielipiteeseeni henkilöstä.

Nonverbaalinen viestintä on hyvin oleellinen osa viestintää, sillä viestintä ei koostu ainoastaan sanoista ja lauseista vaan muun muassa myös äänenpainosta, kasvojenliikkeistä ja kehonliikkeistä. Nonverbaalinen viestintä on usein puheen tukena ja täydentää lopullista viestiä. Siksi on hyvin tärkeää ymmärtää myös mitä puhuja haluaa kehonliikkeillään ilmaista. Tämän vuoksi myös tulkkauksessa on tärkeää huomioida puhujan ja tulkin sanatonta viestintää. Sanaton viestintä tulee melko nopeasti mukaan kommunikointiin, jossa osapuolet eivät ymmärrä toisiaan. Tulkkauksessa kommunikointi tapahtuu yleensä vähintään kahden eri kieliedustajan välillä, jonka viestinviejä

tulkki on. Vaikka tulkin rooli on ymmärtää viestiä ja toimittaa ymmärrettävä viesti, voi myös hänen tapansa toimittaa viesti johtaa kuulijat harhaan esimerkiksi silloin, kun viesti sisältää runsaasti erilaisia eleitä.

Elekieltä on hyvin vaikea tulkita, sillä se sisältää paljon eri merkityksiä. Osa eleistä on tiedostamattomia, joita henkilö itse ei tajua käyttävänsä. Toiset eleet ovat taas tietoisien toiminnan tulos, jolloin kuulijalle yritetään viestittää jotakin. Näiden viestien vastaanottaminen ei kuitenkaan ole itsestään selvää, sillä kaikki eivät osaa lukea toisen henkilön kehon kielen viestejä oikein tai lainkaan. Tästä syystä onkin mielenkiintoista tarkastella kuinka eleitä käytetään ja mikä niiden merkitys on? Millaiset tilanteet ajavat tulkin käyttämään eleitä? Kaikki edellä esiintyvät kysymykset ovat tutkimukseni taustalla. Tutkimusaineistoni rajoittuu ainoastaan videonauhoitteisiin eikä niissä esiintyviä henkilöitä ole haastateltu lainkaan. Tämän vuoksi teen kaikki tutkimukseeni liittyvät päätelmät oman näkemykseni mukaan videoita katselemalla.

Käytössäni on empiirinen materiaali, joka sisältää videonauhoitteita tulkkausalan opiskelijoiden ja ammattitulkkien dialogitulkkauksista. Videonauhoitteet ovat valmiiksi litteroituja ja tehtäväni on poimia sieltä hymyjä, joita keskustelujen aikana syntyy ja, jotka muistuttavat epävarmuuden tai hämmennyksen hymyjä. Hymyn lisäksi panen merkille myös muita eleitä, joita tulkki tekee hermostuessaan toisin sanoen samanaikaisesti hermostuneen hymyn kanssa. Tutkimustuloksena esittelen ja luokittelen näitä tilanteita, joissa syntyy tulkin epävarmuuden hymyä. Oletan, että tulkeilla esiintyy runsaasti hymyä, joilla he yrittävät korvata epävarmuuttansa ja tietämättömyytensä muun muassa tilanteissa, joissa kieliongelmat tulevat vastaan.

Nonverbaliikan tutkimus on vielä tänäkin päivänä hyvin nuorta ja vierasta tulkkauksen tutkimuksessa. Outi Vartiainen (2012) on tutkielmassaan ”*Puhujan ja tulkin eleet konsekutiivitulkkauksessa*” tutkinut, onko puhujan ja tulkin eleillä jonkinlaista yhteyttä. Hän on rajannut tutkimuksensa konsekutiivitulkkaukseen ja tarkastelee nimenomaan spontaaneja puheen yhteydessä tehtyjä käsien ja pään eleitä. (Vartiainen 2012.) Itselläni tutkimusaineisto muodostuu konsekutiivitulkkauksista, jossa puhujina ovat venäjänkielinen ja suomenkielinen ja heitä tulkaamassa Tampereen yliopiston venäjän kielen ja käännöstieteen opiskelijat tai ammattitulkit. Tutkimuksessani en ota tarkkailuun mukaan keskustelun muiden osapuolien elekieltä.

1.2. Tutkimuskysymys

Tutkimuksellani haluan selvittää millaisia selviytymiskeinoja tulkki käyttää tulkatessaan ja rajaan tarkasteluni hymyyn tulkin selviytymiskeinona hämmennyksen aikana. Tulkkauksen aikana tulkin hämmennyksen yhteydessä esiintyy hymyn lisäksi muita merkittäviä eleitä ja ilmeitä, mutta työni tavoitteena on nimenomaan ottaa huomioon ainoastaan hymyt ja jättää muut eleet ja ilmeet

toissijaisiksi. Hämmennykseksi kutsun tilanteita, jossa tulkki joutuu pysähtymään ja keskeyttämään tulkkauksensa muun muassa kieliongelmiin vuoksi. Tulkin selviytymiskeinoja ei ole aikaisemmin tutkittu, joten tutkimukseni on ilmiötä kuvaava. En kuitenkaan lähde selvittämään kaikkia selviytymiskeinoja, sillä se ei ole tämän tutkimuksen kohdalla mahdollista. Tutkimuskysymykseni nousi esiin vasta tutkimustyöni puolesta välissä, jolloin aineistoa purkaessa panin merkille, että epävarmuudesta johtuva hymy ei ainoastaan paikkaa tulkin tietämättömyyttä vaan hämmennyksen taustalla voi olla myös muitakin kuin kielellisiä ongelmia. Tutkimuskysymykseni avulla tavoitteeni on selvittää, onko tulkin hymy yksi tulkin selviytymiskeinoista. Selviytymiskeinoja voi olla useita sekä niissä esiintyviä eleitä, mutta en pyri vertailemaan eri selviytymiskeinoja, vaan haluan nimenomaan tuoda esiin hymyn roolin aineistoni tulkkien hämmentävissä tilanteissa.

Tämän tutkimuksen tutkimusongelma on tärkeä sen vuoksi, että harvoin tulee ajatelleeksi kuinka suuri rooli nonverbaalisella viestillä on tulkkauksessa. Johanna Saresvuon ja Sirkka-Liisa Ojasen (1988) mukaan tulkillä on täysin oma roolinsa viestintätilanteessa ja siksi viestinnän sisäiset sekä ulkoiset häiriötekijät vaikuttavat omalla uudella tavallaan tulkkaustilanteeseen (Saresvuo & Ojanen 1988, 7). Siksi myös tulkin omat häiriötekijät, kuten epävarmuus saattavat lisätä viestiin omanlaisensa vivahteen tai välittää väärää viestiä. Lisäksi tutkimukseni on tärkeä sen vuoksi, että nonverbaalikan tutkimusta on tähän päivään mennessä tehty vielä suhteellisen vähän, mutta sitäkin vähemmän on tutkittu nonverbaalikkaa tulkkauksessa. Mitä enemmän tulkit tietäisivät nonverbaalisesta käyttäytymisestä tulkkauksessa, sitä laadukkaampaa heidän tulkkauskäyttäytymisensä olisi.

Tutkimukseni merkitys kasvaa myös, kun otetaan huomioon tulkin tehtävä ja sen haastavuus. Tulkki toimii viestin välittäjänä lähettäjän ja vastaanottajan välillä. Tulkin välittäjän rooliin ei ainoastaan kuulu viestin välittäminen vaan myös kulttuurin välittäminen lähdekielestä ja lähdekulttuurista toiseen. Valeria Seraya-Rautaneva (2014) on pro gradu -tutkielmassaan ”*Kyselytutkimus käänntieteen opiskelijoiden tulkkaustilanteisiin liittyvästä esiintymisjännityksestä*” selvittänyt käänntieteen opiskelijoiden esiintymisjännityksen määrää ja laatua, jota he kokevat tulkkausharjoitusten aikana. Ei pidä unohtaa sitä, kuinka paljon tulkilta vaaditaan ja kuinka nimenomaan nämä haasteet voivat aiheuttaa tulkissa pelkoa ja epäonnistumisia ja sen myötä esiintymisjännitystä. Seraya-Rautanevan tutkimus osoittaa, että opiskelijat kokevat esiintymisjännitystä eniten vieraalle kielelle tulkattaessa. Tutkimustulosten mukaan konsekutiivitulkkaus on kaikista jännittävin tulkkaustilanne. Tutkimuksessa haastateltujen opiskelijoiden mukaan esiintymisjännitys vaikuttaa ammattisuuntaukseen niin positiivisesti kuin negatiivisestikin. (Seraya-Rautaneva 2014.) Siksi on ymmärrettävää, että tulkit käyvät läpi erilaisia

negatiivisia tunteita ja yrittävät peittää niitä esimerkiksi erilaisilla eleillä, kuten tutkimukseni yrittää selvittää, hymyllä.

1.3. Tutkielman rakenne

Ennen kuin siirryn varsinaiseen teoriaosioon, selvitän muutaman termin tarkoitusta, jota tullaan käyttämään tämän tutkimukseni aikana melko paljon. Tutkielmani lähtee liikkeelle nonverbaliikan tarkastelulla. Toisessa luvussa tarkastellaan nonverbaliikan funktioita ja tutustutaan Burgoonin luomaan luokitteluun nonverbaliikan pääluokista. Lisäksi tutustumme Poyatoksen näkemykseen ihmisen viestintäkäyttäytymisestä ja sen sisällä näkyvästä sanattomasta viestinnästä. Samaisessa luvussa tutustumme eleisiin. Ensin käsittelemme eleitä ja tunteita sekä niiden toimintaa yhdessä. Katsastamme McNeillin määritelmää eleen ja puheen yhteydestä. Koska tutkimukseni tarkastelu painottuu nimenomaan tunteisiin ja hymyyn, selvitän myös hymyyn liittyviä tutkimuksia ja sen merkityksiä eleiden käytössä.

Toinen luku jatkuu eleiden käsittelyllä, jolloin tutustumme Ekmanin ja Friesenin ja McNeillin luokitteluihin. Samalla teemme myös katsauksen luokittelujen historiaan siitä miten eleitä kategorioitiin ensimmäisen kerran. Näiden luokittelujen kautta pääsemme myös omaan luokitteluuni ja näkökulmaan siitä, millaisia tilanteita omassa tutkimuksessani tuli esille ja millä tavoin päädyin luokittelemaan niitä.

Kolmannessa luvussa perehdymme tarkemmin nonverbaliikkaan ja tulkkaukseen. Aluksi kirjoitan tulkkauksen prosessista ja muistiinpanojen roolista tulkkauksessa. Muistiinpanojen rooli tässä tutkimuksessa on melko merkittävä tulkkausprosessin osa, sillä epävarmuuden aikana tulkit usein turvautuvat muistiinpanoihinsa Tarkoitukseni on selvittää, millä tavalla tulkin eleet ovat sidoksissa muistiinpanojen kanssa. Lopuksi tutustumme aikaisempiin tehtyihin tutkimuksiin ja ohjeistuksiin nonverbaliikan käytöstä tulkkauksessa.

Toiseksi viimeisessä luvussa esittelen aineistoni ja menetelmäni, jota olen käyttänyt läpi tutkimuksen. Analyysiosiossa esittelen tulokset videoaineistosta poimittujen esimerkkien avulla. Tämän jälkeen esittelen tutkimustulokseni ja niiden johtamat päätelmät. Lopuksi pohdin mahdollisia tulevia tutkimuksia, joita tämä tutkimus synnytti ja myös tutkimuksessa esiin tulleita ongelmia.

1.4. Käsitteistö

Nonverbaalinen viestintä eli sanaton viestintä on kaikkea viestintää, jota suoritetaan muun kuin sanojen avulla. Tällä tarkoitetaan niitä kaikkia ei-kielellisiä ilmiöitä, joita esiintyy ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa. Sanattomaan viestintään kuuluu kinesiiikka, proksemiikka eli

tilankäyttö, haptiikka eli kosketuskäyttäytyminen, parakieli, kuten äänensävy, kronemiikka eli aikakäsitys ja fyysinen olemus. (Hakkarainen & Hyvärinen 1999, 27-34.) Nonverbaalinen viestintä on siis ihmisten välistä sanatonta vuorovaikutusta, jota voidaan jakaa monenlaisten käyttäytymiskoodien ja funktioiden mukaan.

Nonverwaliikka on taas nonverbaalisen viestinnän oppi.

Kinesiikka on yksi sanattoman viestinnän osa-alue, joka on muodostunut sen ilmaisutavan perusteella. Kinesiikka sisältää ilmeet, eleet, liikkeet ja kehon asennon. Kasvoilla esiintyvien ilmeiden tärkein tehtävä on viestiä tunnetiloja. Kasvoilla voi esiintyä runsaasti erilaisia ilmeitä ja ilmeiden yhdistelmiä. Eleet luokitellaan myös niiden käyttötarkoitusten mukaan. Esimerkiksi tunteen ilmaisija -eleet viestivät henkilön kokemista tunteista. Elettä tarkastellaan tarkemmin myöhemmin omassa luvussaan. Kehon asento välittää myös viestin henkilön asenteesta tai tunnetilasta. (Hakkarainen & Hyvärinen 1999, 29-30.)

Parakieli on myös yksi sanattoman viestinnän osa-alue. Parakieli on äänen ja puheen piirre, joka ei ole varsinaista kieltä eikä välitä verbaalista viestiä. Näitä äänen piirteitä ovat esimerkiksi äänen sävelkorkeus, ääntönopeus, taukojen osuus puheessa, äänen laatu, eli esimerkiksi käheä, ”yneemit”, eli esimerkiksi ”mmm”, ja puhetyyli. Nämä äänen piirteet vaikuttavat kuulijan mielikuvaan henkilöstä viestin sijaan, sillä kyseessä on se, millä tavalla puhuja sanoo jonkun asian eikä se mitä hän sanoo. Lisäksi näillä äänen eri piirteillä voidaan säädellä vuorovaikutustilanteita eli esimerkiksi ilmaista puheenvuoron lopetusta tauolla tai muilla puheen ominaisuuksilla. (Hakkarainen & Hyvärinen 1999, 33.)

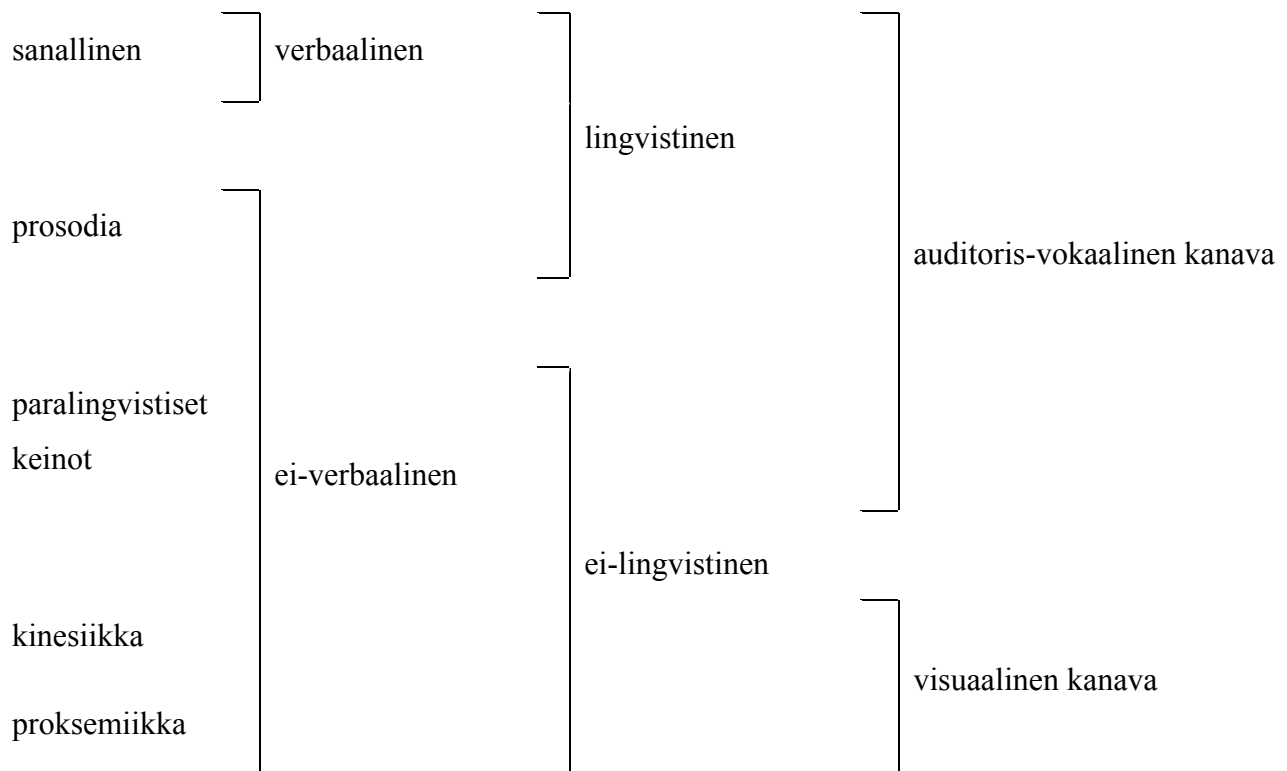
Konsekutiivitulkkaus on yksi tulkkauksen laji, jossa tulkki tulkkaa heti puhujan puhejakson jälkeen toiselle kielelle. Yleensä nämä puhejaksojen pituudet vaihtelevat tilanteen, puhujan ja tulkin mukaan. Puhejaksot voivat olla siis muutaman virkkeen pituisia tai kokonaisen puheen pituisia. Konsekutiivitulkkauksen vaiheista ensimmäinen on kuulohavainto, jossa tulkki kuulee kielellisen ilmauksen tai puheenjakson. Toisessa vaiheessa sanoma siirtyy kielijärjestelmästä toiseen. Tätä kutsutaan aivotapahtumaksi, jota periaatteessa ei pystytä tutkimaan. Kolmatta konsekutiivitulkkauksen vaihetta kutsutaan koodaukseksi eli tulkki tuottaa viestin sanoman kohdekielelle niin, että se sisältää alkuperäisen sanoman merkityksen vastaanottajalle ymmärrettävässä muodossa. (Saresvuo & Ojanen 1988, 21-23.)

2. NONVERBALIIKKA JA ELEET

Tässä tutkimuksessa tarkastelun kohteena ovat tulkin epävarmuuden aikana esiintyvät eleet, jotka ovat nonverballiikan ilmentymää. Nonverballiikka käsittää kaikki ilmaisun muodot, joita ei esitetä sanoin (Moltchanova 2014, 96). Tämän vuoksi tässä luvussa perehdymme nonverballiikan funktioihin eli siihen, millä eri tavalla nonverballiikka toimii ihmisten välisessä viestinnässä. Lisäksi tarkastelen eleiden ja tunteiden yhteyttä. Omana osana tarkastelen myös hymyä, sillä se on tämän tutkimuksen pääele.

Sanotaan, että nonverbaalisten signaalien ymmärtäminen on hyvin tärkeää tehokkaassa kommunikoinnissa. On todettu, että verbaalisen kanavan kautta välittyy eksplisoitu tieto eli mahdollisimman tarkasti selitetty asia kun taas nonverbaalisen kanavan kautta välittyy implisoitu tieto, toisin sanoen ”message” eli viestin sanoma. Nonverballiikka tulee useammin mukaan kun kommunikointi ihmisten välillä hankaloituu, jolloin eleillä pyritään välittämään viesti paremmin perille. (Moltchanova 2014, 96-97.) Näin ollen voidaan sanoa, että eri kulttuurien välinen kommunikointi koostuu varmasti monin osin sanattomasta viestistä, sillä yhteisen kielen puute ajaa ihmiset käyttämään korvaavia elementtejä, kuten eleitä. Myös tällaiseen tilanteeseen saattaa tulkki hyvin usein ajautua. Tulkki usein törmää ongelmatilanteisiin tulkatessaan, jolloin nonverballiikka saa hyvin merkittävän roolin tulkkauksessa.

Ihmisten välisessä kasvokkaisessa vuorovaikutustilanteessa mikään ilmaus ei ole erillinen puheakti. Jokainen ilmauksen elementti on osa kompleksista kommunikatiivista toimintaa, joka sisältää sekä verbaalisen että nonverbaalisen viestinnän. Lisäksi on huomattavaa, että kommunikoimme myös hiljaisuudessa, siis silloin kun emme puhu tai meillä ei sillä hetkellä ole puheenvuoroa. Liisa Tiittula (1992) esittelee kasvokkaisen viestinnän osajärjestelmät, jotka on kuvattu alla olevassa kaaviossa. Kaavio selkeyttää meitä ymmärtämään, mitkä kommunikoinnin kielelliset osat ovat verbaalisia ja mitkä lingvistisiä. Prosodia lasketaan ei-verbaaliseksi, mutta silti lingvistiseksi. Tämä johtuu siitä, että prosodiaan kuuluvat intonaatio, painotus ja tauotus, kun taas paralingvistisiin keinoihin kuuluvat muun muassa äänenkorkeuden vaihtelut ja äänen sävyjen vaihtelut. On sanomattakin selvää, että prosodian ja paralingvististen keinojen välille on hyvin hankala vetää rajaa. Tässä tutkimuksessani huomioni keskittyy nimenomaan paralingvistisiin keinoihin, koska silloin selvitetään puhujan sanoman sävyä eli tunnetta sen taustalla. (Tiittula 1992, 42-44.)

Kaavio 1. Viestintäkanavat (suullinen viestintä). Tiittula, 1992, 42-44.

2.1. Noverbaliikan funktiot

Nonverbaliikalla on viestinnässä monenlaisia tehtäviä, jotka ilmenevät monella tavalla. Sitä käytetään esimerkiksi puheen toistamiseen tai sen korvaamiseen. Lisäksi sitä käytetään puheen täydentämisessä tai ristiriitaisessa tilanteessa puheessa. (Vartiainen 2012, 5.) Moltchanovan (2014) mukaan nonverbaliikka voidaan jakaa eri funktioihin. Näitä nonverbaliikan funktioita löytyy yhteensä seitsemän. Ensimmäinen näistä on korvaava funktio, jota käytetään esimerkiksi myönteisen vastauksen yhteydessä nyökkäämällä. Ohjaavan funktion mukaan liikkeellä voidaan esittää esimerkiksi seuraavaan asiaan siirtymistä. Ilmaiseva tai välittävä funktio voi olla punastumista. Määrittävän funktion mukaan jokin sana vaatii kovemman puheäänien tai ison liikkeen. Toistava funktio toimii esimerkiksi stop -huudahduksen yhteydessä käsiliikkeenä. Täydentävä funktio voi olla halaus tapaamisen yhteydessä. Viimeisen funktion mukaan nonverbaliikkaa käytetään ristiriitaisessa tilanteessa kuten esimerkiksi tilanteessa, jossa puhuja vakuuttaa kuulijalle olevansa kunnossa, vaikka hänen kehonsa välittää täysin eri viestin esimerkiksi käsien täriseminen. (Moltchanova 2014, 99.) Tutkimukseni tarkastelun kohteena olevat tulkin hämmennyksen hymyt saattavat välittää juuri tällaisen ristiriitaisen viestin, jonka kuulija voi ymmärtää tyytyväisyyden hymyksi vaikka tosiasiaa taustalla oleva tunne on täysin päinvastainen.

Nonverbaalinen käytös jaetaan yleensä myös kahteen eri kategoriaan: paralingvistiseen ja fyysiseen käyttäytymiseen. Paralingvistiset ominaisuudet ovat äänen eri aspekteja, jotka ovat puheen kanssa konjugaatiossa. Niihin kuuluu erilaisia elementtejä kuten esimerkiksi äänen rata, äänen korkeus, sointu, äänen voimakkuus, tauot ja omat keskeytykset, joita ovat nauru tai yskiminen. Fyysinen nonverbaalinen käyttäytyminen pitää sisällään eleitä, käsien liikkeitä, kehon liikkeitä, asentoja ja kasvojen liikkeitä. (Rashotte 2002, 93.) Tutkimukseni tarkastelu painottuu fyysiseen eli nonverbaaliseen käytökseen. Ei pidä kuitenkaan väheksyä paralingvistisiä ominaisuuksia, sillä niillä on myös vahva rooli eleiden esiintyessä. Usein äänen voimakkuudet ja keskeytykset tukevat ja vahvistavat eleen fyysistä muotoa. Aineistoni analyysissä otan huomioon tulkin paralingvistiset keinot vain, jos niillä on ollut merkitystä tulkin eleen kannalta. Olen kirjannut paralingvistiset keinot ylös liitteessä olevaan taulukkoon esimerkiksi sellaisissa tilanteissa, joissa tulkin äänessä kuuluu epäröintiä tai puheessa on selkeä pitkä tauko.

Kun otamme nonverbaaliikan mukaan tarkasteluun ihmisten välisessä kommunikoinnissa, näemme henkilön kokonaisuutena – hänen ajatuksensa, puheensa, halunsa, tunteensa ja käytöksensä. Kukin näistä nousee esiin omana yksikkönä. (McNeill 1992, 11.) McNeillin toteamus vahvistaa nonverbaaliikan hyvin vahvan läsnäolon meidän puheissamme ja ajatuksissamme. Hän tarkastelee nonverbaaliikkaa ja esittelee luokittelunsa eleiden kautta, johon perehdymme vielä tarkemmin myöhemmin tässä tutkimuksessa. Ensin perehdymme Burgoonin määritelmiin nonverbaalisesta viestinnästä ja tutustumme Fernando Poyatoksen ajatusmaailmaan nonverbaalisesta viestinnästä.

2.2. Nonverbaalisen viestinnän luokittelu

Burgoonin (1996) mukaan nonverbaalinen viestintä voidaan jakaa erilaisiin kategorioihin. Burgoon esittelee nonverbaalisen viestinnän eri muodot erilaisina koodeina. Hänen jaottelun mukaan nonverbaalinen viestintä koostuu visuaalisista koodeista ja auditiivista koodeista, kontaktikoodeista sekä aika- ja paikkakoodeista. Visuaaliset ja auditiiviset koodit ovat niitä viestejä, joita havaitsemme kuulo- ja näköaistin avulla. Tarkemmin Burgoon puhuu seitsemästä eri koodista, joita käymme läpi seuraavaksi. Vaikka nonverbaalinen viestintä on Burgoonin mukaan jaettavissa seitsemään koodiin, hän kuitenkin muistuttaa, että ne toimivat myös jossain määrin yhdessä. Kukin koodi on luotu, jotta voisimme ymmärtää nonverbaalista viestintää ja sen toimintaa paremmin. (Burgoon 1996, 32.)

Burgoonin visuaalisista ja auditiivisista koodeista ensimmäinen on **kinesiikka**. Kinesiikka on lähtöisin kreikankielisestä termistä ”liike” ja viittaa kehon kaikkiin liikkeisiin lukuun ottamatta fyysistä kanssakäymistä toisen henkilön kanssa. Tunnettu ilmaus ”*body language*” käsittää myös kinesiikan. Kinesiikka on yksi rikkaimmista nonverbaalisista koodeista erilaisten mahdollisten

kehonliikkeiden variaatioiden vuoksi, sillä samaa merkitystä voidaan kuvata hyvin monella eri liikkeellä. Esimerkiksi nyökkäys toimii yksinään, mutta myös hymyn kanssa tai hymyn ja kädenheilautuksen seurana. Nämä nyökkäyksen kanssa esiintyvät muut eleet kuvaavat nyökkäyksen todellista merkitystä. Pelkkä nyökkäys ei välttämättä tarkoita samaa kuin hymyilevän henkilön nyökkäys. Myös meidän ihmisten kyky vastaanottaa näitä kineettisiä viestejä on melko kehittynyt, vaikka nämä erilaiset variaatiot saattavat kuitenkin aiheuttaa hämmennystä vastaanottajassa. (Burgoon 1996, 33.) Kinesiikka on vallitseva tutkimukseni osa sanattomassa viestinnässä, sillä se käsittää ilmeet, eleet ja muut kehonliikkeet, joita tarkastelen aineistossa esiintyvien tulkkien tulkkauksessa.

Fyysinen olemus kuuluu visuaalisiin ja auditiivisiin koodeihin. Fyysinen olemus on hyvin tärkeä nonverbaalisen viestin osa, sillä se helpottaa meitä kommunikoimaan myös tuntemattomien ihmisten kanssa. Tämä koodi kattaa henkilön ulkoiset piirteet kuten ihonvärin, sukupuolen, iän ja pukeutumisen. Muinaiset ihmiset esimerkiksi maalasivat ihoansa, levittivät öljyä ja valmistivat koruja itsellensä tehostaakseen ulkoista vaikutelmaansa. Tähän päivään saakka olemme panostaneet ulkonäköömme entistä enemmän kosmetiikalla, hoidoilla, vaatetuksella ja urheilulla. Samalla myös kasvatamme lapsemme pukeutumaan oikein esimerkiksi opettaen pitämään housut jalassa. (Burgoon 1996, 48.) Fyysisen olemuksen kautta annamme ensimmäisen kuvan itsestämme kanssakeskustelijallemme, joka tahtomattaan tulkitsee viestimme myös meidän fyysisten piirteiden värittämänä.

Ääni (vocalics) on hyvin vahva elementti nonverbaalisen kommunikoinnin järjestelmässä. Näitä eikielellisiä viestejä ovat muun muassa sointu, äänen korkeus, huokaukset ja tauot puheessa. Äänen eri elementit tuovat viestiin lisää luonnetta esimerkiksi painottamalla asiaa. Luonnetta lisää myös esimerkiksi puhujan aksentti, joka luo tietynlaisen mielikuvan viestin kuulijalle. Tähän kategoriaan kuuluu myös nauru, joka on yksi tutkimukseni tarkastelun kohteessa oleva elementti. (Burgoon 1996, 58.) Naurun lisäksi tarkastelen myös äänen korkeuksia, huokauksia, taukoja ja muita äänessä tapahtuvia seikkoja. Nämä elementit esiintyvät aineistossani yleensä juuri ennen hymyä tai hymyn jälkeen ja selkeyttävät tilanteen luonnetta.

Kontaktikoodeista ensimmäinen on **haptiikka** eli kosketus. Haptiikkaa ei ole aina laskettu kommunikaation osaksi. Se, kuinka kosketuksen vaikutus on näkynyt ihmissuhteissa on herättänyt nonverbaaliikan tutkijoissa kiinnostusta tutkia sitä, minkä seurauksena se todettiin olevan myös yksi vahva osa nonverbaalista kommunikointia. Haptiikan tutkimus on jakautunut strukturaaliseen lähestymistapaan ja funktionaaliseen lähestymistapaan. Ensimmäisen mukaan selvitetään, millä tavalla ja muodolla kosketus on tapahtunut. Funktionaalinen lähestymistapa selvittää kosketuksen tarkoitusta. (Burgoon 1996, 86-87.)

Toinen kontaktikoodin kategoria on **proksemiikka** eli tilankäyttö. Tilankäytöllä tarkoitetaan esimerkiksi vuorovaikutustilanteissa käytettävää reviiiriä. Proksemiikassa on kiinnitetty huomattavan paljon huomiota ihmisen reviiiriin, henkilökohtaiseen alueeseen ja keskustelun etäisyyteen. Ensisijaiseksi reviiiriksi lasketaan esimerkiksi yksilön koti tai työpaikan toimisto. Toissijaisena reviiirinä tulee esimerkiksi naapuruston baari, jota usein tämän teorian mukaan kutsutaan ”semi-julkiseksi” alueeksi. (Burgoon 1996, 88-89.)

Paikka- ja aikakoodeihin kuuluvat **ympäristö** ja **artefaktit**. Ne määrittelevät viestinnän kontekstin eli paikan tai ympäristön, jossa vuorovaikutus tapahtuu. Lisäksi ne voivat opastaa sosiaalisessa käytöksessä, kuten esimerkiksi kuinka ystävän luona tulisi käyttäytyä eri tavalla kuin omassa kodissa. Ympäristöllä viitataan henkilön ympäröimään tilaan, kuten esimerkiksi koti tai työpaikan toimisto. Artefaktit ovat taas niitä elementtejä, joita ihminen asettaa ympäristöönsä omaa toimintaansa varten. Näitä ovat esimerkiksi tuolit tai lamput sekä henkilökohtaisemmalla tasolla auto tai kannettava tietokone. Nämä edellä mainitut elementit käsittävät kontekstuaalisen ja tilanteen mukaisen roolin eivätkä varsinaisesti ole kommunikaation toimintaa itsessään. (Burgoon 1996, 109; 2010, 173, 185.)

Kronemiikka kuuluu myös paikka- ja aikakoodeihin ja viittaa ajankäyttöön. Ajankäyttö vaikuttaa meidän päivittäisiin kommunikointitilanteisiin. Esimerkiksi opiskelu- ja työmaailmassa erilaiset takarajat määrittelevät toimintaamme. Aika toimii hyvin monella tavalla pohjana ja järjestyksenä sosiaalisessa toiminnassamme. Kronemiikassa on kolme eri tasoa: biologinen aikarytmi, psykologinen aikasuuntautuminen ja kulttuurisuuntautunut aikakäsitys. Biologisella aikarytmillä tarkoitetaan jonkinlaista sisäistä biologista kelloa. Tämä näkyy esimerkiksi matkustaessa eri aikavyöhykkeeltä toiseen, jolloin kehomme reagoi näkyvästi tähän unirytmien sekavuudella. Psykologisella aikasuuntautumisella tarkoitetaan sitä, onko henkilön elämän suuntautuminen sijoittunut menneisyyteen, nykyhetkeen vai tulevaisuuteen. Kulttuurisuuntautunut aikakäsitys viittaa siihen, elämmekö kulttuurissa, jossa aikakäsitys muodostuu kellon ja kalenterin vai ainoastaan vuodenaikojen mukaan. (Burgoon 1996, 123-129; 2010, 187.)

2.3. Nonverbaalinen viestintä Fernando Poyatoksen mukaan

Fernando Poyatos (1997) on pitkän uransa aikana tutkinut nonverbaaliikkaa. Hänen mukaansa nonverbaalisen viestinnän selkeä määritelmä on:

The emission of signs by all the nonlexical, artifactual and environmental sensible sign systems contained in a culture, whether individually or in mutual co-structuration, and whether or not those emissions constitute behavior or generate personal interaction.

Karkean käännökseeni mukaan nonverbaalinen viestintä on ei-kielellisten, artifaktisten ja ympäristöläheisten merkkien ilmaisua, joita kulttuurissa esiintyy. Se on joko yksilöllistä tai jossakin yhteisessä rakenteessa olevaa. Lisäksi näiden merkkien esiintyminen on joko käyttäytymisen perustaa tai ne synnyttävät henkilöiden välistä vuorovaikutusta. (Poyatos 1997, 1.)

Poyatoksen (1987) mukaan ihmisten viestintäkäyttäytyminen on monitahoinen kulttuurinen systeemi ja siksi hänen sanattoman viestinnän luokittelunsaakin perustuu siihen. Hänen luokittelussaan erotetaan suorat ja synesteettiset aistimukset eli kahden eri aistipiireihin kuuluvien aistimusten syntymistä samasta aistimuksesta, extrasomaattiset systeemit kuten vaatteet, ruoka ja kosmetiikka sekä esineellinen, rakennettu, modifioitu ja luonnollinen ympäristö. Hänen mukaansa ihmisten välinen viestintä voidaan nähdä yhtenäisenä kolmoisrakenteena (*The Basic Triple Structure of Human Communicative Behaviors*), jossa elementteinä toimivat kieli, parakieli ja kinesiiikka. Kinesiikan Poyatos jakaa eleisiin, tapoihin ja asentoihin. Proksemiikka eli ihmisten vuorovaikutuksessa esiin tuleva tilankäyttö toimii kinesiiikan rinnalla. Haptiikka tulee esiin silloin kun puhutaan proksemiikasta kasvokkaisviestinnässä. (Poyatos 1987, 29; 1988, 49.)

2.4. Ele

Englanninkielinen sana 'gesture', suom. *ele, liike, elehtiä*, on Oxford English Dictionary (2nd edition, 1989) -sanakirjassa selitetty tällä tavoin "a movement of the body, or any part of it, that is expressive of thought or feeling". Toisin sanoen ele on kehon tai minkä tahansa kehon osan liikettä, jolla ilmaistaan ajatusta tai tunnetta. (Kendon 2004, 7-8.) Kuitenkaan tätä termiä ei haluta käyttää kun puhutaan naurusta, hymyilystä tai itkusta, koska ne ovat enemmän esitystä kuin aitoa tunteen ilmaisua (Ekman & Friesen 1982; Kendon 2004, 8). Kendonin mukaan niitä eleitä, joita henkilö käyttää hermostuessaan, kuten esimerkiksi pään rapsuttaminen, ei kutsuta eleiksi (Kendon 2004, 8). Tästäkin voidaan olla montaa mieltä. Mitä sitten ovat ne ominaisuudet, jotka määrittävät eleen? Näitä ovat muun muassa selkeä ja harkittu ilmaisu. Ei voida kuitenkaan tarkkaan määrittää mitkä eleet luokitellaan juuri "oikeanlaisiksi" eleiksi näiden ominaisuuksien mukaan. Joissakin tilanteissa ele määritellään eleeksi, kun taas toisenlaisessa tilanteessa se on tahaton liike. (Kendon 2004, 15-16.) Itse olen Ekmanin ja Friesenin sekä Kendonin väittämien kanssa eri mieltä. Tutkimuksessani tarkastelen juuri hymyä ja hermostuneen henkilön eleitä. Mielestäni ne ovat aidon tunteen ilmaisua, vaikka eivät ole harkittuja, mutta eivät myöskään esitystä vaan spontaania tunteen ilmaisua.

David McNeill (1992) selittää eleen liikkeeksi, joka suoritetaan käsillä henkilön puheen yhteydessä. Esimerkkinä hän kuvaa tilanteen, jossa henkilö kertoo tarinaa ja nostaa käden ylös sanoessaan "ja hän kiipesi köyttä pitkin ylös". Ylös nostettu käsi edustaa muuta kuin itseään. Tässä tilanteessa käsi ei ole käsi vaan tarinan hahmo. Liike ei ole käden liikettä ylöspäin vaan tarinan hahmon

kiipeäminen. Tila, jossa puhuja on ei ole puhujan tilaa vaan fiktiivinen tila, jossa puhujan tarina tapahtuu ja tapahtumat sijoittuvat puhujan kuvitteelliseen maailmaan. (McNeill 1992, 1.) Tämän perustelun mukaan eleet voivat toistua samanlaisina, mutta eri merkityksinä viestin aiheesta riippuen. Esimerkiksi käden nostaminen ylös voisi viestiä tarinan henkilön olevan pitkä, mutta silloin puheessa pitäisi tulla ilmi tämä seikka. Toisin sanoen käden nostaminen ylös kuvaa hyvin monia eri asioita ja vaatii aina puheen taustalle. Eleet ovat siis hyvin vahvasti sidoksissa puheeseen ja voivat ilman puhetta jättää viestin epäselväksi.

Eleet ovat yksittäisen henkilön spontaanisti tuotettua kieltä, ne ovat ainutlaatuisia ja henkilökohtaisia. Ne noudattavat tietynlaisia periaatteita, mutta eivät ole kuitenkaan vakiintuneita. Eleet ovat hyvin varioivia ja ovat kunkin henkilön mielen ja ajatuksen tulos. Eleet näyttävät mielikuvia, joita ei voi esittää puheessa, jolloin ne ovat myös henkilön ajatuksissa piilossa. Puheen ja eleen pitää toimia yhdessä, jotta henkilön puheen tarkoitus tulee selväksi. (McNeill 1992, 1, 11.)

Vielä tänä päivänä useammat ihmiset eivät tiedä elekielen olemassaolosta tai jos tietävät, niin eivät tiedä sen merkitystä. Harva tietää, kuinka merkittävää elekieli on meidän jokapäiväisessä elämässä, sillä on arvioitu, että 2/3 sosiaalisten tilanteiden merkityksistä on nonverbaalisia. (Burgoon 1996, 3.) Käytämme automaattisesti kehoamme täydentäessämme viestiämme, jotta se menisi varmasti perille. Jo Charlie Chaplinin aikaan elokuvatahtien yksi tärkein kyky oli eleiden käyttö. Silloin mykkäelokuvat perustuivat yksinomaan eleisiin ja liikkeisiin ja oli välttämätöntä, että henkilö osasi välittää elokuvan sanoman eleillään. (Pease 1981, 9.) Antiikin Kreikan aikaan Aristoteles totesi eleiden ja eritoten kasvojen olevan väline tunteiden ilmaisulle, jotka piilevät puheen takana (Kendon 2004, 17). Uskon myös, että tämä meidän monikansallinen yhteiskuntamme on kasvattanut meistä parempia elekielten osaajia, sillä erilaiset kulttuurierot, kielimuurit ja lisääntynyt matkustelu aiheuttavat tilanteita, joissa kommunikoinnista on selviydyttävä myös muilla keinoilla kuin ainoastaan puheella.

2.4.1. Eleet ja tunteet

Ymmärtääkseen tunteiden luonnetta tutkijat ovat selvittäneet tunteen kokemuksen kohdalla sisäistä, intrapersoonallista tunteen osaa sekä tunteen ilmaisun kohdalla ulkoista, interspersoonallista tunnetta. Tunteiden kokemus ja niiden ilmaiseminen on sosiaalinen ja relaationalinen ilmiö. Tunnekokemus on sitä, mikä esiintyy meidän mielissämme ja kehossamme ja tunteen ilmaisu taas on sitä, mitä näytämme muille. Kohtaamiset ihmisten välillä synnyttävät tunteita, jotka vaihtelevat tilanteiden ja suhteiden mukaan. Tunnekokemuksen elementit voidaan jakaa neljään ominaispiirteeseen. (Burgoon 2010, 288-290.)

Ensimmäistä tunnetyyppin ominaispiirteen ryhmää kutsutaan **mukauttaviksi tunteiksi**, joita esiintyy silloin, kun vanhemmat reagoivat lastensa hyviin arvosanoihin tai potilas saa kuulla hyviä uutisia lääkäriltään. Tunteemme mukautuvat tällöin tilanteen mukaan. Toki näissäkin tapauksissa henkilön tunteiden esiintyminen vaihtelee persoonallisuuden mukaan. **Affektiivisen** ominaispiirteen mukaan positiiviset ja negatiiviset tunteet ovat tunteiden keskiössä ja ne luonnehtivat tunnetta. Negatiivisia tunteita esiintyy esimerkiksi ystävien kritiikistä ja positiiviset tunteet nousevat pintaan esimiehen kehuessa. **Fyysisten muutosten** ominaispiirteen mukaan henkilö kokee biologisia muutoksia kehossaan kohdatessaan tunteita. Tällaisia muutoksia ovat esimerkiksi ruumiin lämpötilojen vaihtelu, nopeutunut syke tai kohonnut verenpaine. Viimeisen ominaispiirteen mukaan tunteellista kokemusta voidaan kutsua **kognitiiviseksi**, jolla viitataan tilanteen arvioimiseen ja tulkitsemiseen, joka taas johtaa tunteiden luokitteluun. Kognitiivisen teorian mukaan henkilö harkitsee seuraavia tapauksia. Hän arvioi tilanteen tarpeellisuuden hänelle itselleen, kuinka miellyttävältä tai epämiellyttävältä henkilöstä sillä hetkellä tuntuu, kuinka hyvin henkilö selviää tilanteesta, joka aiheutti hänelle tietyn tunteen, kuinka ilmaantunut tunne häiritsee iltaa tai auttaa häntä saavuttamaan illan aikana jotakin ja viimeiseksi, kuka tai mikä on vastuussa tilanteesta. Esimerkiksi yleisölle puhuminen voi aiheuttaa henkilölle esiintymispelon kun taas toiselle sydämen sykkiminen tuottaa positiivista jännitystä. Tällaisen tilanteen taustalla on usein tunteen arvioiminen ja sen luokittelu. (Burgoon 2010, 288-290.)

Jo tämän kappaleen alussa esitelty tunteiden ilmaisu ilmenee tilanteissa, jossa kommunikoimme ja näytämme tunteitamme joko spontaanisti tai suunnitellusti. Suurin osa tunteiden ilmaisuista on spontaaneja ja sanattomia. Tällaiset spontaanit ilmaisut näkyvät esimerkiksi silloin, kun emme pysty kontrolloimaan kikatustamme. Tunteiden ilmaisua voidaan nähdä kolmella eri tavalla: biologisena, sosiaalisena ja relaationalisena. Biologisesta näkökulmasta voimme todeta kautta aikojen ihmisillä olleen kyvyn lähettää nonverbaalisia viestejä ja tulkita niitä. Tämän vuoksi erilaiset tunteet ovat luoneet meille toimintamalleja, joiden mukaan toimia tietyissä tilanteissa, kuten vihan toiminta on hyökkäys ja pelon toiminta on pakeneminen. Tällä tavalla esi-isämme ovat selvinneet tunteiden kanssa tehokkaasti. Tunteiden ilmaisu on myös sosiaalisen tilanteen seuraus. Useiden tutkimusten mukaan ihmisten näyttävät tiettyjä tunteita herkemmin muiden ihmisten seurassa kuin yksinään. Ihmiset myös ”nappaavat” mukaan niitä tunteita, joita on esitetty keskustelun aikana, esimerkiksi masentuneen ystävänsä seurassa kuuntelija kokee surun tunnetta. Edellä mainittuja tilanteita kutsutaan sosiaalisiksi ja relaationalisiksi. (Burgoon 2010, 293-295.)

Planalp DeFranciscon ja Rutherfordin (1996) tutkimuksen mukaan ihmiset luottavat nonverbaaliseen kommunikaatioon enemmän kuin verbaaliseen silloin, kun kyseessä on toisen henkilön tunteiden selvittäminen. Tunteiden ilmaisussa sanattomassa viestinnässä käytetään

kasvoja, ääntä, kehoa ja toiminnallisia liikkeitä, kuten oven läimäyttäminen. Lisäksi erilaiset psykologiset vihjeet, kuten punastuminen ja itkeminen lasketaan mukaan tunteiden ilmaisuun sanattomassa viestinnässä. (Burgoon 2010, 305.) Seuraavaksi esittelen jokaisen edellä mainitun ilmaisutavan.

Tunteiden nonverbaalisessa ilmaisussa on tutkittu eniten **kasvoja**. Tutkijat ovat jakaneet kasvoissa esiintyvät ilmaisutavat omiin kategorioihinsa. Ekmanin ja Friesenin (1975) tutkimus keskittyi kolmeen eri tyyppiin kasvojen vihjeissä. Näitä ovat *staattinen* (static), *hidas* (slow) ja *nopea* tai *kiivas* (rapid). Staattiset kasvojen vihjeet ovat pysyviä kasvoilla näkyviä ominaisuuksia, kuten luusto ja ihonväri. Staattiset kasvojen vihjeet eivät varsinaisesti välitä tunteita, mutta toimivat ”alustana” muille kasvoissa esiintyville tunteille. Esimerkiksi iloisen hymyn leveys johtuu usein henkilön suun muodosta. Hitaat kasvojen vihjeet ovat niitä, jotka muuttuvat ajan kuluessa, kuten esimerkiksi rypyt ja ihon rakenne. Nämäkin kasvojen eleet eivät varsinaisesti välitä tunteita itsessään, mutta vaikuttavat kuitenkin henkilön kasvoilta paljastuvaan vaikutelmaan. Esimerkiksi jatkuvasti hymyilleen henkilön kasvoilla esiintyy ryppejä silmien läheisyydessä. Kaikkein tärkein kasvojen vihjeiden tyyppi on **nopeat kasvojen eleet**, jotka ovat juuri niitä eleitä, joita henkilö tekee ilmaistessaan tunteita. Nämä nopeat signaalit yleensä esiintyvät kasvojen alueella silmissä, silmäluomissa, nenänvarressa, kulmakarvoissa, otsassa, poskissa, suulla ja leuassa. (Burgoon 2010, 306-307.)

Kasvojen lisäksi **ääni** on yksi tärkeimmistä kanavista tunteiden välittämisessä. Moni vokaalisista tunteista on universaaleja, kuten esimerkiksi huutaminen, jota ympäri maailmaa käytetään nimenomaan vihasena ollessa. Lapsiin kohdistuvien tutkimusten kautta on todettu, että jotkut äänet ovat synnynnäisiä. Tämän todistaa esimerkiksi se, että kuurot ja sokeat tuottavat naurua huolimatta siitä, että eivät ole koskaan kuulleet tai nähneet sitä. Äänen korkeus ja puheen tempo ovat tärkeitä elementtejä tunteiden arvioimisessa. Tiedetään, että kovat äänet kertovat yleensä vihasta ja pehmeä ja soinnukas ääni edustaa hellyyttä ja kiintymystä. (Burgoon 2010, 309.)

Kasvojen ja äänen lisäksi ihmiset välittävät tunteita myös **kehonliikkeidensä** avulla. Hyvin tunnettuja kehonliikkeitä ovat esimerkiksi kädet nyrkkiin puristettuina ja voimakas kävely. Vihaisena ihmiset yleensä kävelevät suuremmilla askelilla ja kädet heiluen. Toiminnalliset liikkeet välittävät myös tunteita esimerkiksi halaamalla, tupakoimalla tai heittelemällä tavaroita vihasena. Tupakoimalla ”hermosauhuja” ihminen kertoo surustaan tai jännityksestään. Myös **psykologiset** vihjeet välittävät henkilössä tapahtuvista muutoksista eli tunteista. Verenpaine, syke tai ruumiinlämpö auttavat selvittämään sitä tunnetta, mitä henkilö sillä hetkellä käy läpi. (Burgoon 2010, 310.)

Kaikista nonverbaalisista käyttäytymisistä, kuten kehonliikkeistä, asennoista, katseesta, proksemiikasta, äänestä ja kasvoista, kasvot ovat hyvin dominoiva osa henkilön sanattomassa viestinnässä. Ne ovat hankalat ja hämmentävät sen vuoksi, koska ovat aina näkyvissä. Niissä näkyy aina jokin informaatio, sillä ne välittävät tunteita ja tunnetilaa. Kasvot toimivat usein myös henkilön ollessa yksin, kun taas käden heilautus olisi outoa henkilölle, jolla ei olisi kohdetta käden heilautukselle. (Ekman & Scherer 1982, 45.)

2.4.2. Hymy

Koska tutkimukseni tarkastelee nimenomaan hymyä, on hyvä selvittää ensin miten hymyä on tutkittu ja millaisena hymy nähdään nonverbaalisessa viestinnässä.

Hymy on yksi eniten esiintyvistä kasvojen ilmeistä ihmisten välisissä vuorovaikutuksissa (Bugental 1986). Vaikka hymy ilmestyy henkilön kasvoille hyvin useasti, on kuitenkin pohdittu, onko se ainoastaan universaalis-biologinen tapa ilmaista tyytyväisyyden tunnetta (*felt smile*) vai, onko se sosiaalisessa tilanteessa esiintyvää, vapaaehtoista kulttuurin mukaan säädeltyä ilmaisua tunteesta riippuen (*false smile*). Monet nonverbaalisen tutkimuksen tutkijat, kuten Birdwhistell (1970) ovat ottaneet kulttuurirelativistisen tavan lähestyä tunteen ja ilmaisun tutkimista. Tällöin nonverbaalikka nähdään enemmänkin symbolisena kommunikaationa, joka on opittu kulttuurissa, jossa kyseinen henkilö on elänyt, eikä tunteen ilmaisuna. Tämä lähestymistapa osoittaa sen, että joitakin tunteita kuten hymyä esiintyy myös sellaisissa tilanteissa, joissa sen ei pitäisi esiintyä, mutta joka kuitenkin siinä kulttuurissa on hyväksyttävää. Japanissa naiset näyttävät hymyä kuullessaan miehensä kuolleen esimerkiksi taisteluissa ja Afrikassa hymyllä näytetään hämmennystä. Kaiken kaikkiaan ihmiset hymyilevät lähinnä sosiaalisissa tilanteissa, joissa ei välttämättä aina ole hymyn tunteen laukaisijaa eli juuri sitä tyytyväisyyden tunnetta. (Kurylo & Frank 2003, 2-3.) Esimerkiksi Krautin ja Johnstonin (1979) tutkimuksen koehenkilöt hymyilivät keilatessaan useimmin huonojen pisteiden seurauksena kuin täyskaadon jälkeen (ks. Kraut & Johnston 1979).

Tutkijat ovat selvittäneet erilaisia merkkejä, joiden avulla tunnistamme hymyn taustalla olevan laukaisijan. Kaikkien hymyjen suurin fyysinen tekijä on suupielestä ylös korvan suuntaan johtava iso poskiluulihaskin eli *zygomaticus major*. Kun tämä lihas supistuu, suu venyy leveämmäksi ja lopulta kaartuu sivuilta ylöspäin – tämä lihastyö aiheuttaa hymyä. Kun hymy on positiivisen tunteen seurausta, silloin poskiluulihaksen lisäksi toimintaan tulee mukaan *orbicularis oculi* eli silmän kehälihakset. Nämä lihakset ympäröivät silmäkuoppia. Kun kehälihakset pullistuvat, posket nousevat ylös ja alaluomet pullistuvat, jolloin silmäkulmiin ilmestyy naururyppejä. Tämän erottelun tyytyväisyyden tunteen hymyn (*enjoyment smile*) ja epätyytyväisyyden hymyn (*nonenjoyment smile*) välillä on ensimmäistä kertaa tuonut esille vuonna 1862 ranskalainen anatomian tutkija

Duchenne de Boulogne (1862). Hän teki huomion, jossa orbicularis oculi eli kehälihas työskenteli niissä hymyissä, jotka syntyivät spontaanisti tyytyväisyyden aikana, mutta eivät niissä tilanteissa, joissa hymyn synty oli vapaaehtoista, jolloin taustalla ei ollut ilon pakottamaa hymyä. (Puttonen 2012; Kurylo & Frank 2003, 8.) Alla oleva kuva helpottaa ymmärtämään Duchennen teoriaa kasvojen lihasten toiminnasta tyytyväisen hymyn aikana, jolloin silmien ympärille muodostuu ryppyjä, poskipäät nousevat silmin läheisyyteen, nasolabiaali poimu muodostuu nenän ja suun molemmiin puolin ja suupielet vetäytyvät ylöspäin.

Kuva 1: (WonderHowTo. Fake smiles are bad for you & here's why. Heather Fishel 2015)

(Lähde: <http://img.wonderhowto.com/img/original/63/61/63549082487256/0/635490824872566361.jpg>)

Duchenne de Boulognen havainnon lisäksi on myös muita hymyn merkkejä, jotka auttavat erottamaan tyytyväisyyden hymyn epätyytyväisyyden hymystä. Esimerkiksi tyytyväisyyden hymyt ovat usein symmetrisiä ja niissä toimivan *zygomatic major* eli poskiluulihaksen aktiivisuus on yhdenmukainen 0.5 ja 4.0 sekunnin välillä, kun taas epätyytyväisen hymyn taustalla toimivan poskiluulihaksen aktiivisuus on usein lyhyempi tai huomattavasti pidempi. Lisäksi tyytyväiset hymyt puhkeavat pehmeämmin esiin. Tyytyväisen hymyn aikana kaikki aktiivisuutta ylläpitävät lihakset toimivat samanaikaisesti. (Kurylo & Frank 2003, 9.)

Tämä aidon spontaanin ja sosiaalisen hymyn välinen erottelu auttaa meitä myös ymmärtämään paremmin millaiset tilanteet ajavat ihmiset hymyilemään. Sanomattakin on selvää, että sosiaalinen hymy viittaa varmasti usein sellaisiin tilanteisiin, jossa henkilö ei tunne mielihyvää eli omassa tutkimuksessani epävarmuutta, hämmennystä, noloutta ja epämielisuutta. Nolouden hymyn aikana henkilö ei yleensä paljasta hampaitansa ja hänen katseensa on alaspäin, kuten alla olevassa kuvassa

näky. Sanotaankin, että tällaista hymyä kannattaisi välttää, jos haluaa olla vakavasti otettu. (McCoy 2014.)

Kuva 2: (Sheknows. The embarrassed smile. McCoy 2014.)

(Lähde:<http://www.sheknows.com/health-and-wellness/articles/1035345/what-your-smile-tells-people>)

2.5. Eleiden luokittelun taustaa

Eleitä on kautta aikojen luokiteltu monien eri kriteereitten mukaan. Näitä kriteerejä ovat olleet esimerkiksi eleiden esiintyvyyden luonnollisuus ja vapaaehtoisuus, eleiden merkityksen symboliikka ja metaforinen tarkoitus sekä miten eleet ovat kytköksissä puheeseen eli toisin sanoen mikä on eleiden semanttinen määritelmä. Eleitä on lisäksi luokiteltu myös sen mukaan miten ne vaikuttavat keskustelun sisältöön; eleet joko korostavat puheessa jotain tai järjestävät keskustelua tai eleillä halutaan ilmaista käynnissä olevan keskustelun luonne. Näiden eri kriteereitten mukaan on luotu monenlaisia luokitteluja eleille ja nonverbaaliselle viestinnälle. Tämän vuoksi myös nonverbaaliikan terminologia on hyvin laaja ja vaihteleva. Huolimatta monenlaisista eri luokittelutavoista on kuitenkin päästy yhteisymmärrykseen siitä, mitä eleet tekevät ja millä tavoin niitä voidaan luokitella. Elettä ei kuitenkaan voida sijoittaa vain yhden luokittelun perusteella tiettyyn muottiin, vaan elettä voidaan erilaisten luokittelujen kautta tarkastella monesta eri näkökulmasta. Nämä erilaiset luokittelut helpottavat eleiden ymmärrystä ja toimintaa. (Kendon 2004, 84-85.)

Kreikkalaisten ja roomalaisten keskuudessa ele nähtiin yhtenä voimakkaan ilmaisun piirteenä, jolla haluttiin tehdä keskustelusta vaikuttava. Aristoteles näki eleen osana julkisten puhujien esiintymistekniikkaa vaikuttaa yleisön tunteisiin. Aristoteleen käsitys eleiden käytöstä sisälsi paljon äänen käyttöä kun taas Cicero korosti kasvoilla tapahtuvia eleitä ja mielsi kasvot tunteiden tulkiksi. Melko täydellisen kuvauksen eleiden luokittelusta Rooman valtakunnan aikana loi

retorikko Marcus Fabius Quintilianus. Hänen mukaansa eleet eivät ainoastaan viittaa käsien liikkeisiin vaan myös kehon kannatteluun, pään liikkeisiin, kasvoihin ja katseeseen. Quintilianus käsittelee teoksessaan ”*Institutio oratoria*” hyvin yksityiskohtaisesti käsien, pään ja kasvojen liikkeitä sekä paneutuu kulmakarvojen ja sierainten liikkeisiin. Hän jakaa toiminnan tai esitystavan (*actio* tai *pronuntiatio*) kahteen komponenttiin: ääneen (*vox*) ja liikkeeseen (*motum*), jotka hän myöhemmin kutsuu nimellä *gestus*, joka taas käännetään eleeksi. Quintilianuksen mukaan molemmat toiminnan tai esitystavan komponentit ovat yhtä tärkeitä, mutta ääni herättää ensimmäisen huomion ja ele mukautuu sen rinnalle. (Kendon 2004, 17-18.)

Vaikka Quintilian ei teoksessaan esittele eleilleen luokittelua, on kuitenkin nähtävissä hänen määritelmässään neljä eri luokkaa, johon hänen esittelemänsä eleet on helppo sijoittaa. Ensimmäisen luokan eleitä ovat eleet, jotka ilmaisevat mielen tilaa tai psyykkistä toimintaa. Toiseen luokkaan kuuluvat osoittavat eleet. Kolmannen luokan muodostavat eleet, jotka ilmaisevat kiroilua, syyttämistä, pyyntöä tai mieltymystä. Viimeisenä Quintilianin esittelemistä eleistä ovat eleet, jotka määrittelevät tavalla tai toisella keskustelun struktuurin tai merkkäavat keskustelun eri kohdat. Edellä mainitut ”luokittelut” ovat inspiroineet 1600-luvun eleiden tutkijoita uusien tutkimusten pariin. (Kendon 2004, 85.)

Erilaiset aikaisemmin luodut luokittelut ovat vienneet eleiden tutkimuksen keskustelua niinkin paljon eteenpäin, että 1900-luvun alusta alkaen eleitä on tarkasteltu mieluummin tieteellisin syin kuin artistin tai näyttelijän näkökulmasta ajatellen. Pohjoisamerikkalaiset kirjoittajat ovat jättäneet vahvan jälkensä tutkimuksillaan, joita tänäkin päivänä otetaan useasti huomioon eleistä puhuttaessa. Seuraavaksi esittelen näistä David Efronin, Ekman ja Friesenin sekä David McNeillin. Ekmanin ja Friesenin ja McNeillin luomia luokitteluja käsittelen erikseen omissa luvuissaan. (Kendon 2004, 90-91.)

David Efron (1972) oli nonverballiikan tutkijoiden joukossa ensimmäinen, joka yritti selvittää eleen ja puheen välistä suhdetta. Lisäksi hän oli ensimmäinen, joka lähestyi eleitä systemaattisella kulttuurien vertailulla. Hän vertaili Manhattanin asukkaiden eleiden käyttöä ensimmäisen sukupolven eteläitalialaisten maahanmuuttajien ja ensimmäisen sukupolven jiddiä puhuvien itäeurooppalaisten juutalaisten välillä. Hän pani merkille tutkimuksissaan, että eleiden käytön tyyli on kulttuurista riippuvainen eikä johdu biologisesta perimästä. Tutkimuksiinsa hän keräsi runsaasti videomateriaalia, joissa oli kuvattu ihmisiä erilaisissa keskustelutilanteissa. Efron ei kuitenkaan luonut eleiden tyyppioppia vaan paremminkin loi hahmotelman siitä, millä tavalla eleitä voidaan tarkastella ja millaisissa tilanteissa käyttää. Hänen tutkimustuloksiaan on myöhemmin käytetty muun muassa Ekmanin ja Friesenin eleiden luokittelussa. (Kendon 2004, 92, 330.)

2.6. Eleiden luokittelu Ekmanin ja Friesenin mukaan

Ekmanin ja Friesenin vuonna 1969 julkaisemassaan artikkelissaan ”*The Repertoire of Nonverbal Behaviour: Categories, Origins, Usage and Coding*” he tarjoavat kolme fundamentaalista tapaa ymmärtää kokonaisvaltaisesti henkilön nonverbaalista käyttäytymistä. Näitä ovat *alkuperä* (origin), *käyttö* (usage) ja *koodit* (coding). *Alkuperällä* viitataan kysymykseen siitä, onko ele opittu vai syntymästä saakka läsnä oleva ele. Kasvojen eleet ovat esimerkiksi näitä syntymästä saakka omaksuttuja eleitä. *Käyttö* selvittää useamman ongelman, kuten tilanteen taustan, eleen yhteyden verbaaliseen käytökseen, henkilön kommunikaation tavoitteen ja kanssapuhujan palautteen kyseessä olevasta sanattomasta toiminnasta. *Koodeilla* tarkoitetaan sitä, kuvaako ele juuri sitä miltä se näyttää. Esimerkiksi ’*heiluttaa nyrkkiä*’ ilmaisee aggressiivisuutta, kun taas ’*isku*’ ei edusta aggressiota vaan on aggressio. (Kendon 2004, 94-96.) Nämä kolme peruselementtiä antavat pohjan Ekmanin ja Friesenin lähestymistavalle.

Ekmanin ja Friesenin nonverbaalisen viestinnän luokittelu pohjautuu 1900-luvun tutkijan David Efronin aikaisempiin tutkimuksiin ja luokitteluihin. Ekman ja Friesen ovat halunneet säilyttää Efronin luomat termit ja pitäytyvä siksi samoissa linjoissa Efronin luoman luokittelun kanssa. Ekmanin ja Friesenin luokittelussa nonverbaali käyttäytyminen, tarkemmin eletyypit on jaettu viiteen kategoriaan. Seuraavaksi esittelen jokaisen niistä tarkemmin. (Ekman & Friesen 1969, 62-63.)

Ensimmäistä Ekmanin ja Friesenin nonverbaalisen käytöksen kategoriaa kutsutaan **symboleiksi** (emblems). Tähän kategoriaan kuuluvat ne eleet, joille on suora verbaalinen käännös koostuen sanasta, fraasista tai virkkeestä. Symbolit ovat meille kaikille yleisesti tuttuja ja siksi ovat helposti ymmärrettävissä myös kuulijalle. Näin ollen symbolit ovat myös vakiintuneet ihmisten käyttöön. Tämän vuoksi puhuja on aina tietoinen symbolien käytöstä ja sen tarkoituksesta ja pystyy toistamaan saman symbolin eli eleen pyydettyäessä. Toisaalta vihastuneena henkilö saattaa puristaa kätensä nyrkkiin tiedostamatta sitä. Tällöin ei voida puhua tämän kategorian symbolista. Symbolien käyttö on yleistä esimerkiksi tilanteissa, joissa melu tai etäisyys ei anna mahdollisuutta verbaaliselle kommunikaatiolle. Toisaalta taas symbolien käyttö voi olla osa puhetta eikä johdu tilanteen aiheuttamasta pakosta. Osa symboleista eivät kuvaa tarkoitustaan, jolloin ne ovat *arbitraarisia*. Toiset symboliset eleet taas ovat *kuvaavia eleitä*, joita käytetään hyvin paljon esimerkiksi viittomakielessä. (Ekman & Friesen 1969, 63-65.) Viittomakielen käyttäjänä tunnistan viittomakielestä hyvin paljon kuvaavia symbolisia eleitä, joita esiintyy paljon esimerkiksi viittomakielen aakkosissa. Suomen viittomakielessä L-kirjain viitotaan peukalolla ja etusormella 90 asteessa niin, että niistä muodostuu L-muotoinen kirjain. Kaikki viittomakielen aakkoset eivät

kuitenkaan ole kuvaavia. Hyvä esimerkki arbitraarisesta symbolista on viittomakielen S-kirjain, joka viitotaan painamalla käsi nyrkkiin. Uskoisin myös, että tämän luokan mukaan suomen viittomakielen viittomamerkki koiralle voisi olla sekä elettä kuvaava kuin myös arbitraarinen. Koira viitotaan taputtamalla oikean käden kämmenellä oikean reiden ulkosivuosaa. Viittoma ei kuvaa itse koira, mutta kuvaa liikettä, jota usein käytetään kutsuttaessa koira luokseen. Alla kuvat viittomakielisistä esimerkeistä.

L

Kuva 3: Suomen viittomakielten verkkosanakirja. Suomalaisen viittomakielen sormiaakkoset.

(Lähde: <http://suvi.viittomat.net/img/alpha/l.gif>)

S

Kuva 4: Suomen viittomakielten verkkosanakirja. Suomalaisen viittomakielen sormiaakkoset.

(Lähde: <http://suvi.viittomat.net/img/alpha/s.gif>)

Kuva 5: Kanttinet. Koira.

(Lähde: <https://www.youtube.com/watch?v=kx-8GjVFhT8>, <https://i.ytimg.com/vi/kx-8GjVFhT8/mqdefault.jpg>)

Toisen kategorian muodostavat **illustraattorit** tai **tehostajat** (illustrators). Tähän kategoriaan kuuluvat ne eleet, joita käytetään samanaikaisesti puheen kanssa ja jotka kuvaavat puheen sisältöä. Näitä eleitä puhuja käyttää useimmiten tiedostamattaan. Ekman ja Friesen ovat jakaneet illustraattorit kuuteen eri alakategoriaan. Ensimmäistä näistä kutsutaan **korostajiksi** (batons), joita ovat eleet, jotka rytmittävät sanaa tai lausetta. **Ideografiset** (ideographs) eleet näyttävät ajatuksen kulun tai suunnan. **Deiktisillä liikkeillä** (deictic movements) halutaan osoittaa läsnä olevia kohteita. **Spatiaaliset liikkeet** (spatial movements) kuvaavat spatiaalisia suhteita eli välimatkan suhteita. **Kinetografiset eleet** (kinetographs) imitoivat fyysistä toimintaa ja **piktografiset eleet** (pictographs) piirtävät puheenaiheelle ääriiviivat. (Ekman & Friesen 1969, 68-69.)

Ekmanin ja Friesenin luokittelu jakautuu vielä kolmeen muuhun kategoriaan, joita ovat säätelijät, mukauttavat eleet ja tunteen ilmaisut. **Säätelijät** (regulators) ovat niitä eleitä, joiden avulla ohjaillaan keskustelun kulkua. Toisin sanoen omalla käytöksellä ohjaillaan keskustelun vuoropuhelua esimerkiksi katsomalla henkilöä, joka puhuu ja katsomalla pois päin henkilöstä, jonka toivotaan lopettavan puheensa. Säätelijät eivät pidä sisällään varsinaista viestiä vaan välittävät merkin kanssakeskustelijalle muun muassa kuuntelusta tai puheenvuoron vaihdosta. Näitä viestejä ei kuitenkaan välitetä tietoisesti, sillä säätelijän mukaiset eleet ovat automaattisesti opittuja eleitä, joita ei välttämättä haluta keskustelun aikana käyttää, mutta ne tulevat esiin tilanteen sen salliessa. (Ekman & Friesen 1969, 82-83.)

Mukauttavat eleet (self-adaptors) ovat esimerkiksi pään raapiminen. Näitä eleitä on hyvin vaikea kuvata tai selittää, sillä uskotaan, että nämä eleet on opittu käyttämään esimerkiksi vaikeissa tilanteissa kuten tunteiden hallitsemisessa hermostuessa. (Ekman & Friesen 1969, 84.) Tätä eleluokkaa tarkastellaan enemmänkin tässä omassa tutkimuksessani. **Tunteiden ilmaisut** (affect displays) muodostavat Ekmanin ja Friesenin luokittelussa viimeisen kategorian. Näitä ovat eleet, jotka välittävät tunteiden signaaleja ja näkyvät kasvoilla, äänessä, vartalossa ja kosketuksissa. Tämän kategorian eleet ovat melko enemmän henkilökohtaisempia kuin muiden kategorian eleet,

sillä näiden eleiden kautta välittyy henkilön tunnetila, kuten suru, ilo ja pelko. Tunteiden ilmaisun eleet voivat monella tavalla liittyä verbaaliseen käytökseen. Ne voivat toistaa, määritellä tai kiistää verbaalista sanomaa tai olla ristiriidassa verbaalisesti esitetyn ilmaisun kanssa. Poikkeuksellisesti tunteiden ilmaisua edustavat eleet voivat myös olla irrallaan verbaalisesta ilmaisusta. (Ekman & Friesen 1969, 75-77, 82, 84.) Tämänkin eleluokan eleet tulevat olemaan vahvasti mukana tässä tutkimuksessani, varsinkin kun nämä eleet usein esiintyvät kasvoilla. Hymy voi siis olla joko mukauttava ele tai tunteiden ilmaisun ele.

2.7.Eleiden luokittelu McNeillin mukaan

David McNeill (1992) tutkii teoksessaan ”*Hand and Mind – What gestures reveal about thought*” miten eleet ja puhe ovat sidoksissa toisiinsa. Hänen mukaansa kielen ja eleiden yhtenäinen integroitu konsepti eroaa paljolti kehonkielen (*body language*) ilmaisusta. Puhe ja eleet toimivat yhdessä välittääkseen henkilön viestin tarkoituksen. Eleet ovat kuin ajatuksia. Kunkin ihmisen muisti sisältää erilaisia kuvia, joiden mukaan eleet muodostuvat. (McNeill 1992, 11-12.) McNeill on tutkinut eleitä laboratoriokeilla. Näissä kokeissa koehenkilöt kuvailevat juuri katsomaansa animaatio-elokuvaa toiselle henkilölle, joka ei ole nähnyt kyseistä elokuvaa (Kendon 2004, 99). Tämän vuoksi McNeillin kategoriat sisältävät eleitä, jotka ovat kerronnalliselle puheelle tyypillisiä eleitä. Hän jakaa spontaanit, puheen kanssa samanaikaisesti tuotetut eleet viiteen kategoriaan, joista tarkemmin seuraavaksi.

Ikoniset eleet (iconics) ovat hyvin läheisessä yhteydessä semanttiseen muodon mukaiseen puheeseen. Tällä tarkoitetaan sitä, että ne kuvaavat puheessa esiintyviä asioita ja esineitä. Ikonisten eleiden avulla puhuja voi joko täydentää puhuttua viestiä tai välittää samaa viestiä. McNeillin esimerkissä puhuja selittää sarjakuvassa tapahtunutta tilannetta, jossa sarjakuvahahmo taivuttaa puuta maahan asti. Selittäessään puhuja tarttuu ikään kuin puuhun päänsä yläpuolella ja vetää sitä alaspäin kaaressa. Samalla puhuja sanoo ”*and he bends it way back*”. Eleellä puhuja ei ainoastaan kuvaile muistamaansa vaan myös näkökulmaansa tarinaan. Puhuja päättää valita näkökulmakseen tekijän, joka taivuttaa puuta sen sijaan, että olisi ottanut näkökulmakseen puun. Lisäksi puhujan lausevalinta on hyvin läheisessä kosketuksessa eleen kanssa, sillä esimerkiksi passiivimuoto ”*it got bent way back*” ei olisi ollut sopiva henkilön käyttämän eleen kanssa. Tämän esimerkin kautta meille piirtyy selkeästi se, kuinka läheinen yhteys puheella ja eleellä on. On kuitenkin muistettava, että ele voi usein myös täydentää puhuttua viestiä, jolloin kuulijalla on parempi käsitys tapahtuneesta kuin ilman elettä olisi. (McNeill 1992, 12-13.)

Metaforiset eleet (metaphorics) ovat, kuten ikoniset eleet, kuvaavia eleitä, mutta metaforiset eleet kuvaavat lähinnä abstrakteja asioita eivätkä esimerkiksi konkreettisia tapahtumia. McNeillin

käyttämässä esimerkissä puhuja kuvaa mitä oli juuri nähnyt, tässä tapauksessa se oli sarjakuva. Puhuja ei viittaa tapahtumaan vaan sarjakuvan genreen nostamalla molemmat kädet ilmaan ja sanomalla ”*it was a Sylvester and Tweety cartoon*”. Tällä tavalla metaforinen ele toimii konkreettisenä visuaalisena ja kineettisenä kuvana, joka puhujalla on mielessään. (McNeill 1992, 14-15.)

Syke-eleet eli iskut (beat) ovat puhetta rytmittäviä eleitä. Nämä eleet voivat esiintyä melko samanlaisina, vaikka puheen sisältö poikkeaisi. Syke-eleet ovat lyhyitä ja pieniä eleitä kuten esimerkiksi etusormen liukahdus ylös ja alas. Näin ollen syke-eleillä on vain kaksi toimintaa: ylös ja alas, sisään ja ulos sekä muut samankaltaiset liikkeit. Vaikka syke-eleet ovat hyvin pieniä ja merkityksettömän näköisiä, on niiden semanttinen funktio hyvin oleellinen, sillä näillä eleillä puhuja osoittaa puheensa tärkeimmät sanat tai fraasit. Esimerkiksi puhuja mainitsee tarinassaan uuden hahmon ja haluaa korostaa sitä nostamalla etusormea nyrkistä ja palauttamalla se heti takaisin nyrkkiin. (McNeill 1992, 15-16.)

Kohesiivisten eleiden (cohesives) tarkoitus on sitoa temaattisesti yhteen kuuluvia puheen osia, jotka kuitenkin ovat ajallisesti erillään toisistaan. Kohesiiviset eleet toistuvat samanlaisina saman teeman yhteydessä. Edellä mainitut ikoniset, metaforiset ja syke-eleet sekä myöhemmin mainittavat osoittavat eleet voivat olla kohesiivisiä eleitä. Tässä tapauksessa McNeillin luokittelu kohesiivista eleistä menee hieman päällekkäin muiden kategorioiden kanssa. Hänen esimerkissään puhuja kuvaa sarjakuvan tapahtumia eleen avulla, jossa kuvaa kaapeliverkostoa molempien käsien sormet osoittaen yhteen kämmenet alaspäin. Puhuessaan puhuja keskeyttääkin kuvauksensa lisäämällä selityksen sähköjohtobussista, jolloin puhuja käyttää eri elettä. Tämän jälkeen puhuja palaa ensimmäiseen eleeseensä ja samaan aiheeseen. Toisen kerran käytetty sama ele on kohesiivinen ele. (McNeill 1992, 16-18.)

Viimeisintä McNeillin luokittelemaa elettä kutsutaan **deiktisiksi eleiksi** (deictics). Nämä ovat osoittavia eleitä, joiden avulla puhuja osoittaa konkreettisia tai abstrakteja asioita. McNeill käyttää esimerkkinä tilannetta, jossa puhuja kysyy ”Where did you come from?” ja osoittaa itsensä ja kuulijan välistä tilaa. Tässä tilanteessa puhuja ei osoita konkreettista kohdetta vaan abstraktia tilaa, joka puhujan mielessä saattoi olla eri kaupunki tai maa. (McNeill 1992, 18.)

McNeillin luokittelun ulkopuolelle jäävät konventionaaliset koodit, jotka ovat yleisiä etukäteen sovittuja asioita eleissä. Tällöin yksilöt voivat koordinoida kommunikaatiota ja saavuttaa intersubjektiivisuutta eli kykyä ymmärtää ja jakaa subjektiivisten kokemusten sisältöä kuten esimerkiksi tunteita, ajatuksia ja kielellisiä merkityksiä. (McNeill 1992, 36.)

2.8. Tässä tutkimuksessa käytetty oma luokittelu

Koska oma tutkimukseni keskittyy nimenomaan kasvoilla esiintyviin eleisiin, konkreettisemmin hymyyn, en käytä Ekmanin ja Friesenin tai McNeillin luomia luokitteluja kokonaisina analysoinnissani. Edellä mainittujen tutkijoiden luokittelut on esitelty tutkimuksessani siitä syystä, että syntyisi selkeä käsitys siitä kuinka paljon eleiden eri muotoja ja käyttötarkoituksia on tutkittu. Ekmanin ja Friesenin sekä McNeillin luokittelut helpottavat ymmärtämään ja luokittelemaan eleitä niiden funktioidensa mukaan. Kehitin oman pienen luokittelun, johon otin mukaan Ekmanilta ja Frieseniltä mukauttavat eleet (self-adaptors) ja tunteiden ilmaisut (self-adaptors). Mukauttavat eleet eivät varsinaisesti ole eleitä, jotka esiintyisivät kasvoilla, mutta ne ovat eleitä, joilla pyritään **peittämään** epävarmuus, pelko tai muu hämmennys. Aineistoni esiintyvissä tilanteissa tulkki ajautuu peittämään tunteensa hymyllä. Tunteiden ilmaisut taas ovat juuri kasvoilla esiintyviä eleitä, jolloin hämmennyksen ja nolostumisen tunteet **ilmaistaan** eleillä. Varsinaista laajempaa luokittelua tai edellä mainittujen tutkijoiden kehittämiä luokitteluja ei voida käyttää tutkimuksessani eleiden vähäisyyden ja sekä tutkimuskysymyksen rajauksen vuoksi. Koska tutkimani eleet rajoittuvat juuri hymyyn ja tiettyyn tilanteeseen, on hymy ja sen taustalla oleva tilanne jo oma luokkansa.

Aineistossa esiintyvien eleiden taustalla on usein hämmennys, epävarmuus, nolous tai koomisuus. Epävarmuudella ja hämmennyksellä on kuitenkin tietynlainen vivahde-ero suhteessa nolouteen ja koomisuuteen. Tästä syystä Ekmanin ja Friesenin esittämät mukauttavat eleet ja tunteiden ilmaisut erottavat nämä edellä mainitut tunteet ja niiden aiheuttamat tilanteet toisistaan. Mukauttaviin eleisiin lasken ne tilanteet, jossa tulkki kokee hämmennystä ja epävarmuutta, ja tulkki yrittää **peittää** nämä tunteensa hymyllä. Tunteiden ilmaisuun lasketaan taas ne tilanteet, jossa tulkki nolostuu tai tilanne on jollakin tavalla koominen ja sen **seurauksena syntyy** hymyä. Ensimmäiseen luokkaan kuuluvia hymyjä voidaan kutsua sosiaalisiksi hymyiksi ja toisen luokan hymyt näen spontaaneina aitoina hymyinä. Vaikka jaan aineistossani esiintyvät hymyjen taustalla olevat tilanteet kahteen ryhmään, on niiden ero kuitenkin suhteellisen pieni. Alla vielä selkeämpi jako:

1. Mukauttavat eleet, joiden laukaisijoina seuraavat tilanteet
 - a. Kieliongelmia
 - b. Lausumisongelmat
 - c. Ymmärtämisongelma

2. Tunteiden ilmaisut, joiden laukaisijoina seuraavat tilanteet
 - a. Aiheen huvittuneisuus
 - b. Tilanteen aiheuttama hymy

3. NONVERBALIIKKA JA TULKKAUS

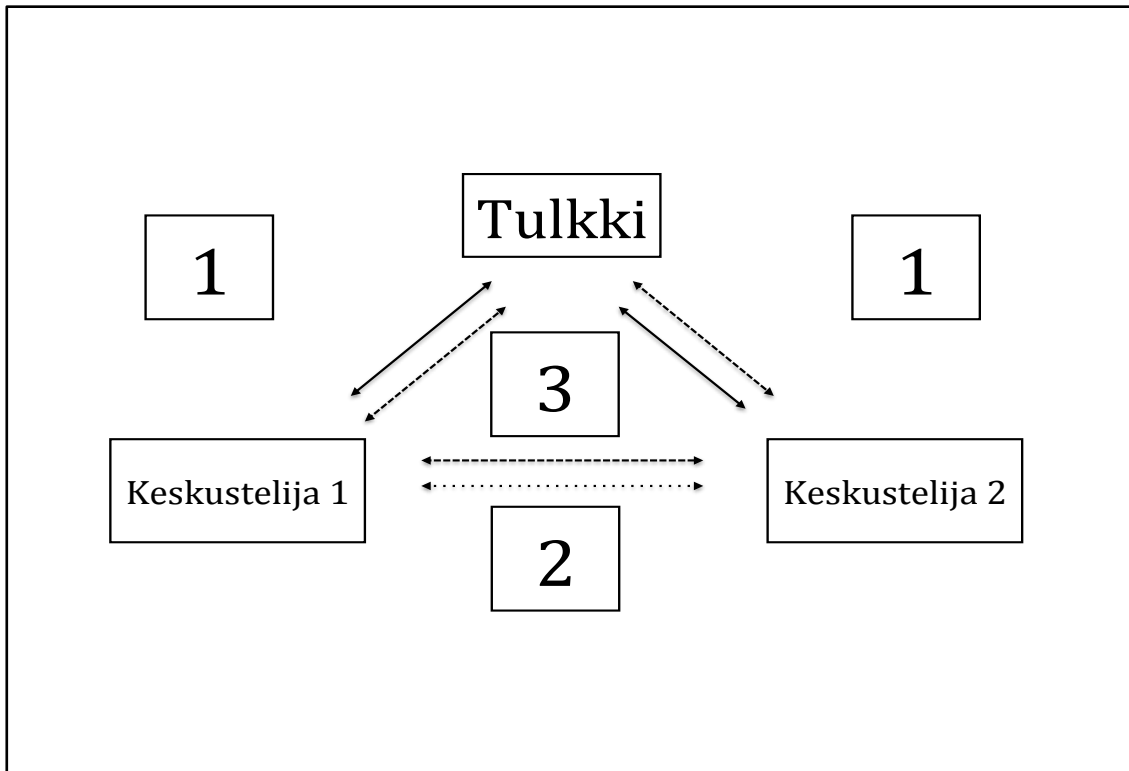
3.1. Tulkkausprosessi

Nonverbaalisella viestinnällä on hyvin tärkeä rooli myös tulkkauksessa, joten on tärkeää selvittää tulkkausprosessin eri vaiheet. Suullisten kielten tulkkaus on puhutussa viestinnässä yksi erityislajeista. Varsinaisesti tulkkauksessa on kaksi menetelmää: tulkkaus voi tapahtua samanaikaisesti tulkattavan puheen kanssa tai tulkkauksessa puhe tulkataan osissa kunkin puhejakson jälkeen. Tulkkausta samanaikaisesti puheen kanssa kutsutaan simultaanitulkkaukseksi ja osissa tapahtuvaa tulkkausta kutsutaan konsekutiivitulkkaukseksi. Konsekutiivitulkkauksessa tulkki on fyysisesti samassa tilassa tulkattavien henkilöiden kanssa, jota voidaan kutsua myös lähitulkkaukseksi, koska kyseessä on välittömässä vuorovaikutuksessa tapahtuva tulkkaus. (Isolahti, 2015.)

Lähitulkkausviestinnässä mukana ovat sekä auditiivinen että visuaalinen moodi. Silloin lähitulkkausta voidaan tarkastella multimodaalisena viestintätilanteena. Alla olevassa kaaviossa kuvataan kuinka tulkki vastaanottaa ja lähettää viestin auditiivisesti ja visuaalisesti eli multimodaalisena (kaaviossa kohta 1). Kohdassa 1 suora viiva kuvaa tulkin kautta kulkevaa auditiivista viestin osaa ja katkoviiva kuvaa visuaalista osaa. Tällöin tulkki vastaanottaa ja välittää viestin multimodaalisesti täydellisenä, jossa verbaaliset ja nonverbaaliset elementit täydentävät toisiaan. Tässä vuorovaikutustilanteessa keskustelijat käyttävät ainoastaan auditiivisen moodin paralingvistisia keinoja, sillä leksikaalisten eli kielellisten keinojen käyttö ei ole keskustelijoiden välillä mahdollista heidän kielimuurinsa vuoksi. Paralingvistiset keinot on merkattu kohdassa 2 pisteviivalla. Tämän lisäksi keskustelijoilla on mahdollisuus visuaaliseen kontaktiin (katkoviiva kohdassa 3), jolloin he näkevät ja käyttävät eleitä, ilmeitä, liikkeitä ja kehonasentoja. Huomioitavaa on kuitenkin se, että keskustelijoiden väliset leksikaaliset ja visuaaliset keinot toimitetaan kanssakeskustelijalle eriaikaisesti, sillä tulkki toimittaa tämän viestin vasta oman tulkkausvuoronsa aikana. (Isolahti 2016.)

Tässä tutkimuksessa en ota huomioon keskustelun muiden osapuolten elekieltä enkä ole selvittänyt keskustelijoilta miten tulkin hymy vaikutti tulkin viestin vastaanottamiseen. Mielestäni olisi kuitenkin hyvin tärkeää ottaa huomioon myös keskustelun muiden osapuolten kokemukset tulkin elekielestä, sillä tulkin elekielellä voi usein olla vahva merkitys kuulijan viestin tulkitsemiseen. Tulkin hymy voidaan usein tulkita väärin. Esimerkiksi kuulija voi tulkita tulkin hymyn huvittavaksi eleeksi, vaikka tosiasiassa keskustelun aihe on vakava, jolloin tulkki on ainoa tilanteessa oleva, joka

hymyilee. Tämän tilanteen todennäköisyyden vahvistaa alla oleva kaavio, jossa kuvataan se kuinka puhujien ja tulkin eleiden samanaikaisuus ei kohtaa.

Kaavio 2: Isolahti, 2016. Lähitulkkaus multimodaalisessa viestintätilanteessa.

3.2. Muistiinpanojen rooli

Konsekutiivitulkkausprosessiin kuuluu viestin kuunteleminen, viestin mielessä pitäminen tai muistiinpanoihin kirjaaminen ja lopulta viestin tuottaminen toiselle kielelle. Kuunteleminen on yllättävän työläs osa tulkkausta, koska kuuntelun aikana tulkki usein myös tekee muistiinpanoja. Sanotaan, että puheen laatu paranee kun tulkki kirjoittaa muistiinpanonsa sillä kielellä, mille hänen on puhe myös tulkattava. Muistiinpanoja tehdessä on tärkeää ylläpitää reipasta kirjoitusvauhtia. Jos tulkin muistiinpanojen kirjoittaminen pysähtyy hetkeksikin, voi se vaikuttaa tulkkaukseen alentavasti. Harjaantuneen tulkin muistiinpanot sisältävät ainoastaan symboleja, jolloin tulkin muistiinpanoja jälkeinpäin tarkastellessa ei voida sanoa millä kielellä muistiinpanot on kirjoitettu. Muistiinpanojen kirjoittamisen kautta tulkki sisäistää viestin, analysoi sen sisällön ja samalla myös analysoi sen käännöksen. (Paneth 1957, 36–38.)

Videonauhojen kuvamateriaalin perusteella kokeeseen osallistuvat tulkit tekivät muistiinpanoja kuuntelujensa aikana. Mainitsemisen arvoista on kuitenkin se, että seitsemästä tulkista vain yksi tulkki ei tehnyt muistiinpanoja keskustelun aikana. Tällä tulkilla ei ollut muistiinpanovälineitä mukanaan. Muistiinpanojen välttämättömyys on tulkin muistista ja aiheesta riippuvainen ja siksi

konsekutiivitulkkauksissa törmätään tulkkeihin, jotka eivät käytä muistiinpanoja. Tulkkien muistiinpanoja en ole saanut mukaan tutkittavaksi. Niistä olisin voinut kerätä tutkittavaa aineistoa myös tätä tutkimusta varten. Emme voi tietää esiintyykö tulkkien muistiinpanoissa viittauksia hämmennyksen tunteisiin esimerkiksi kysymysmerkein tai muilla symboleilla. Vaikka olisin saanut tulkkien muistiinpanot tutkittavaksi, en tiedä olisinko kyennyt tulkitsemaan niitä, sillä muistiinpanot ovat tunnetusti hyvin sekavia ja symbolisia. Niitä ei yleensä ymmärrä kukaan muu, edes tulkki, jos hänen pitäisi niitä jälkeinpäin tulkita.

Tampereen yliopistossa opintolinjan kolmannen vuoden syksynä alkavat ensimmäiset varsinaiset tulkkauskurssit, joissa opetetaan muistiinpanotekniikkaa. Muistiinpanotekniikka koostuu erilaisista symboleista, jotka ovat paljolti vakiintuneita ja yleisesti tunnettuja, mutta myös hyvin yksilöllisiä jokaisen itse omaksumia symboleja. Muistiinpanotekniikassa painotetaan yksinkertaisia ja nopeasti piirrettäviä symboleja, joista tulkki saa apua sillä hetkellä tulkatessaan, mutta ei välttämättä enää seuraavana päivänä. Tällä tarkoitetaan sitä, että symbolit saattavat olla sillä hetkellä ymmärrettäviä aiheeseen viittaavia, mutta voivat yleisesti viitata hyvin moneen eri termiin tai asiaan. Muistiinpanotekniikan symbolit viittaavat sanoihin, lauseisiin, paikkoihin ja ajanmääreisiin. Muistiinpanotekniikassa ei ainakaan tähän mennessä ole opetettu merkitsemään ylös puhujan eleitä (Vartiainen 2012, 24).

Tampereen yliopiston Kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikön opetuksen internetsivuilla on esittely Monikielisen viestinnän ja käännöstieteen koulutusohjelman tulkkausviestinnän erikoisalasta, jossa on maininta myös muistiinpanotekniikasta osana tulkin tulkkausviestinnän osaamista:

Tulkkausviestinnän opinnoissa opiskelija tutustuu tulkkauksen tutkimukseen ja oppii hankkimaan tulkkausteoreettista tietoa myös oman tutkimusaiheensa kannalta. Opiskelija oppii hallitsemaan tulkkaukseen liittyvät erilaiset tekniikat, kuten muistiinpanotekniikan ja toimeksiantoon valmistautumisen tekniikan, sekä eri tulkkausmenetelmät kuten simultaani-, konsekutiivi- ja prima vista -menetelmän. Varsinaisten erikoisalojen opinnoissa opiskelija perehtyy eri tulkkauslajeihin, kuten oikeustulkkaukseen, erikoisaloihin yleensä ja niiden erityispiirteisiin sekä niihin liittyviin tulkkaustilanteisiin. Opintojen myötä opiskelija oppii hallitsemaan erikoisaloihin liittyvät tulkkaustaidot ja pystyy siten toimimaan viestin välittäjänä eri kulttuurien välillä erilaisissa tulkkaustilanteissa. (Tampereen yliopisto 2016)

Tässä tutkimuksessa muistiinpanoilla on kuitenkin oma merkittävä roolinsa. Panin merkille, että hämmennyksen tai epävarmuuden aikana tulkit laskevat päänsä, katseensa tai ojentavat vartalonsa eteenpäin katsoessaan muistiinpanojansa. Muistiinpanot saavat siis tulkin tekemään huomaamatta

liikkeitä, jotka ajavat tulkin toistuviin eleisiin. Kandidaatintutkielmassa tarkastelussani oli kaksi hyvin erilaista tulkkiä, joiden elehdintä oli hyvin erilaista. Toinen elehti enemmän kun taas toisen eleet jäivät hyvin suppeiksi. Näiden tulkkien yhteiseksi toistuvaksi eleeksi nousi kuitenkin kehon ojentaminen eteenpäin ja muistiinpanojen vilkausu. Lisäksi tähän eleeseen yhdistyi myös kynän poimiminen pöydältä käteen, sillä muistiinpanovälineet usein olivat pöydällä ja kynä paperin vieressä. Tästä voimme myös todeta pöydällä olevan jokseenkin merkittävä asema tulkkauksessa ja tulkin elehdinnässä, sillä tulkkien katse usein osoitti hämmennyksen hetkellä pöytää kohti.

Toinen mainitsemisen arvoinen seikka muistiinpanojen roolissa tulkkauksessa on tulkin katse pois puhujasta päin muistiinpanon kirjoittamisen aikana. Hyvin harvoin tulkin katse on puhujaan päin kun hän kuuntelee puhujaa. Jos puhujan puheenvuoro venyy pitkäksi alkaa tulkin katse poistua puhujasta ja siirtyä muistiinpanoihin. Tällöin tulkki ei seuraa puhujan eleitä eikä tule toistamaan niitä omassa tulkkauksessaan. Voidaan siis sanoa, että tulkin eleet ovat hyvin paljon hänen oman puheensa seurauksena tullutta puhetta tukevaa tai korvaavaa liikettä eikä puhujan tekemiä liikkeitä, joita tulkki yrittäisi toistaa tulkkeessaan.

3.3. Nonverbaliikan tutkiminen tulkkausprosessissa

Outi Vartiainen (2012) on pro gradu -tutkielmassaan ”*Puhujan ja tulkin eleet konsekutiivitulkkauksessa*” tutkinut, muistuttavatko puhujan ja tulkin eleet toisiaan eleiden määrän vai eleiden tyyppin perusteella. Vartiainen on tutkimuksensa analysointia varten kehittänyt luokittelun, joka pohjautuu Ekmanin ja Friesenin (1969) ja McNeillin (1992) luomiin luokitteluihin. Hän jakaa eleet rytmittäviin eleisiin ja puheen sisältöön liittyviin eleisiin. Puheen sisältöön liittyvät eleet hän purkaa vielä kolmeen kategoriaan: ikoniset eleet, osoittavat eleet ja suuntaa tai sijaintia kuvaavat eleet. Vartiaisen tutkimuksen tulokset osoittavat, että puhujan ja tulkin eleiden määrällä tai tyyppillä ei ole yhteyttä. Tulkit elehtivät ominaisuuksiensa mukaan eivätkä olleet niin riippuvaisia puhujan eleistä. Kaikkein eniten tulkit käyttivät rytmittäviä eleitä. Puheen sisältöön liittyviä eleitä käytettiin niukasti. Vartiainen toteaa, että rytmittävien eleiden käytöllä on yhteys puheen tuottamisen kanssa. (Vartiainen 2012.) Uskon, että eleiden käyttö helpottaa tulkkaamista samalla tavalla kuin tutkimuksessani tulkkien hymy on tietynlainen selviytymiskeino hämmennyksen vallatessa.

Inkeri Riihisen (1992) pro gradu -tutkielma ”*Sanaton viestintä tulkkauksessa*” kartoittaa sanattoman viestinnän tutkimusta ja tulkkaustutkimusta sanattoman viestinnän osalta. Riihisen mukaansa sanattoman viestinnän tutkiminen tuo tulkille lisää kulttuurituntemusta ja auttaa ennakoimaan paremmin sanatonta viestintää tulkkaustilanteissa. Hän selvittää sanattoman viestinnän merkitystä erilaisten tulkkausviestintää ja sanatonta viestintää kartoittavien tutkimusten kautta. Hänellä ei siis

ole käytössään konkreettista materiaalia tulkkien toiminnasta, mikä rajaa hänen tutkimuksensa pois tulkkien sanattoman viestinnän tutkimuksesta. (Riihinen 1992.) Tämä kertoo nähdäkseni siitä, että nonverwaliikkaa tutkitaan usein ainoastaan viestinnän näkökulmasta ja tulkkien sanattoman viestinnän tarkastelu jää melko vähälle.

Kuten aikaisemmin tässä tutkimuksessa on todettu, nonverwaliikkaa tulkkauksessa on tutkittu tähän päivään mennessä hyvin vähän. Fernando Poyatos (1987) on yksi harvoja, joka on perehtynyt nonverwaliikan tutkimuksissaan myös nonverbaaliseen viestintään tulkkauksessa. Poyatoksen tutkimus kuitenkin rajoittuu sen kartoittamiseen, kuinka tulkin pitäisi tulkata puhujan eleitä ja muita nonverbaalisia elementtejä. Hänen näkökulmansa ei tarkastele tulkin omaa henkilökohtaista nonverbaalista käyttäytymistä, joka olisi puhujasta riippumaton. Poyatoksen mukaan tulkin on otettava huomioon puhujan ei-kielellisiä seikkoja omassa tulkkauksessaan, koska eri ratkaisut johtavat erilaiseen tulkkaukseen ja sen myötä taas erilaiseen ymmärtämiseen vastaanottajassa. Eli jos puhuja elehtii tietyllä tavalla, olisi tulkinkin elehdittävä samalla tavalla tulkkauksensa aikana. (Poyatos 1987, 239.)

Nina Isolahti, Mikhail Mikhailov ja Aleksandr Zelenin (2016) ovat tämän tutkimuksen tekohetkellä viimeisimmässä artikkelissaan *”Невербальная точность устного перевода: трансформации невербальных эмотивных маркеров в процессе последовательного перевода - Non-verbal accuracy on interpreting: transformation of non-verbal markers of emotions in the process of consecutive interpreting”* tutkineet tulkin ironista hymyä ja hämmennyksen hymyä tulkin tulkatessa. Tutkimuksessa selvitetään sitä, kuinka kuulija vastaanottaa kanssapuhujansa viestin tulkin nonverbaalisten elementtien maalaamana. Tällöin puhujan viestin taustalla oleva tunne välittyy tulkin kautta kuulijalle eri tavalla kuin puhuja oli sen alun perin ilmaissut. (Isolahti & Mikhailov & Zelenin 2016.)

4. AINEISTO JA MENETELMÄ

4.1. Aineiston esittely

Koska tutkimukseni kohteena on tulkin nonverbaliikan tarkastelu, oli välttämätöntä järjestää aidontuntuksia tulkkaustilanteita, joissa tulkin työtä kuvataan videolle. Näin ollen videonauhoja pystyi jälkikäteen tutkimaan ja niitä läpikäymällä keräämään tätä tutkimusta varten tarvittava aineisto. Lisäksi kaikki tulkkaustilanteet äänitettiin ääninauhurilla varmistaakseen puhujien ja tulkkien äänen riittävä kuuluvuus. Kandidaatintutkielmassani käytin aineistona tutkimusta varten kuvattua kahden opiskelijatulkin tulkkausta. Pro gradu -tutkimustani varten otin nuo samat kuvataallenteet käyttööni ja lisäksi viisi myöhemmin kuvattua videotallennetta viiden muun tulkin tulkkauksista. Kaikkia seitsemän tulkkaustilannetta on kuvattu Tampereen yliopistossa.

Tulkkausharjoituksiin osallistuville on kerrottu harjoituksien tarkoitus ja myös informoitu siitä, että materiaalia tullaan jatkossa käyttämään erilaisiin tutkimuksiin. Heidän kanssa allekirjoitettiin tutkimuslupa. Kyseessä ei ollut siis Tampereen yliopiston käännöstieteen opiskelijoiden opetustilanne vaan kuvaukset järjestettiin varta vasten tulevia tieteellisiä tutkimuksia varten. Jokaiselle tulkkausharjoitukseen osallistuville, niin tulkeille kuin keskustelijoille, kerrottiin harjoituksen luonteesta. Heidät ohjeistettiin katsomaan kaksi suomalaista elokuvaa: Napapiirin sankarit 1 ja Haarautuvan rakkauden talo. Suomalaiset keskustelijat katsoivat elokuvat suomeksi ja venäläiset katsoivat elokuvien dubatut venäjänkieliset versiot. Elokuvien tarkoitus oli luoda keskustelulle yhteinen aihe, josta olisi mahdollista keskustella sujuvasti yhteisellä päämäärällä. Muuten elokuvilla ei ollut minkäänlaista merkitystä tutkimuksen kannalta.

Tulkkausharjoitukset järjestettiin Tampereen yliopistossa luokkahuoneessa, jossa keskustelun osapuolet istuivat saman pöydän ääressä ja tulkki heidän välissään. Kamera oli luokan etuosassa, pöydän edessä. Kahdessa ensimmäisessä keskustelutilanteessa olin itse läsnä seuraamassa tilanteita kameran vieressä. Lisäksi näissä keskustelutilanteissa toimivat tulkit tiesivät kandidaatin tutkimukseni aiheen, joka käsitteli tulkin eleitä epävarmuudessa. Muissa viidessä tulkkaustilanteissa luokkahuoneessa ei ollut läsnä muita kuin keskustelijat ja tulkki. Keskustelun ohjaajina toimi Tampereen yliopiston käännöstieteiden lehtorit, joista ensimmäinen veti kolme keskustelua, toinen myös kolme keskustelua ja kolmas yhden keskustelun. Jokaisessa keskustelussa oli natiivi venäjänkielinen vaihto-oppilas. Kussakin keskustelussa oli aina eri tulkki ja eri venäjänkielinen keskustelija. Keskustelun ohjaaja ei ymmärtänyt venäjän kieltä ja taas keskustelun vastakkainen osapuoli ei ymmärtänyt suomen kieltä. Näin ollen tulkin läsnäolo oli välttämätön keskustelun

aikaansaamiseksi. Seitsemästä tulkista viisi oli naisia ja kaksi miehiä. Viidestä naistulkista vain kaksi olivat opiskelijoita, jotka olivat myös kaksikielisiä. Kolmesta naisammattitulkista vain yksi oli natiivi suomalainen, muut olivat venäläistaustaisia, joiden b-työkieli oli suomi. Kahdella kolmesta naisammattitulkista oli kääntämisen ja tulkkauksen maisterin tutkinto ja yhdellä oli asioimistulkin ammattitutkinto. Molemmat miestulkit olivat opiskelijoita ja kaksikielisiä. Alla olevaan taulukkoon olen hahmottanut tulkkien profiilit selkeyden vuoksi.

TULKKI 1	Kaksikielinen	Opiskelija	Nainen
TULKKI 2	Kaksikielinen	Opiskelija	Nainen
TULKKI 3	Suomenkielinen natiivi	Ammattitulkki	Nainen
TULKKI 4	Venäjänkielinen natiivi	Ammattitulkki	Nainen
TULKKI 5	Venäjänkielinen natiivi	Ammattitulkki	Nainen
TULKKI 6	Kaksikielinen	Opiskelija	Mies
TULKKI 7	Kaksikielinen	Opiskelija	Mies

Taulukko 1: Tulkkien profiilit

Tulkkauharjoitukset kestivät keskimäärin 30 minuuttia. Keskusteluun osallistujille oli ilmoitettu keskustelun suositellusta pituudesta jo etukäteen, mutta videotallenteiden pituudet vaihtelevat 20 minuutista 36 minuuttiin. Keskustelun ohjaaja eli suomenkielinen Tampereen yliopiston lehtori veti keskustelua kysymällä kysymyksiä venäjänkieliseltä keskustelijalta edellä mainituista elokuvista, jotka oli katsottu etukäteen. Koska kaikissa seitsemässä keskustelussa ei ollut aina yksi ja sama suomenkielinen keskustelunohjaaja, emme voineet taata, että kaikissa seitsemässä keskustelussa kysyttäisiin täysin samoja kysymyksiä ja keskusteltaisiin täysin samalla tavalla. Uskon kuitenkin, että etukäteen katsotut elokuvat määrittelivät keskustelun luonteen hyvin paljon samantyyppisiksi näissä kaikissa seitsemässä keskustelussa. Yleiset keskustelunaiheet käsittelivät venäjänkielisen keskustelijan mielipidettä edellä mainituista suomalaisista elokuvista. Se, että tulkkauharjoitukset eivät olleet opetustilannetta vaan luontevaa keskustelua, takasi sen, että tunteita varmasti esiintyisi enemmän kuin opetusmaisessa tulkkauharjoituksessa olisi esiintynyt. Luonnollinen keskustelu

sisältää muun muassa eleitä, jotka voidaan jakaa aiheesta riippuvaisiksi eleiksi ja vuorovaikutteisiksi eleiksi (Burgoon 1996, 43-44).

Valitettavasti aineistoni videoiden laatu ei riittänyt siihen, että olisin pystynyt tarkastelemaan tarkemmin tulkin kasvojenilmeitä. Videolta ei näy esimerkiksi, millä tavalla tulkin kasvojen lihakset toimivat hymyjen aikana. Siksi tutkin tulkkauksia sosiaalisena ilmiönä, jolloin kaikki muut samanaikaisesti tapahtuvat liikkeet vaikuttavat vahvasti tutkimustuloksiini ja omiin valintoihini sekä päätelmiini. Otan tarkastelussa huomioon, millaisia taukoja ja muita liikkeitä tulkki tekee. Lisäksi äänenpainolla on vahva rooli hymyjen poimimisessa, sillä ne auttavat minua ymmärtämään tulkin tunnetta hänen äänensä perusteella. Liitteessä oleviin taulukoihin olen kirjannut ylös myös tulkin muut nonverbaaliset elementit, kuten äänessä kuuluvat epäröinnit ja tauot.

Harald G. Wallbott ohjeistaa Klaus R. Schererin ja Paul Ekmanin teoksessa ”*Handbook of methods in nonverbal behavior research*” (1982), kuinka tärkeää on kuvaustilannetta järjestäessä ottaa huomioon valaistus ja muut tekniset seikat. Liika valaistus tai vähäinen valaistus voi johtaa siihen, ettei nauhoitetta voi käyttää. (Scherer & Ekman 1982, 551.) Näitä seikkoja en tullut edes ajatelleeksi kuvaustilanteita järjestäessä, sillä siinä vaiheessa tutkimukseni oli vielä hyvin varhaisessa vaiheessa, jolloin en ollut ehtinyt perehtyä aineiston keruun valmistautumiseen. Toisaalta taas käytimme yliopiston laitteita ja tiloja, jolloin oli toimittava yliopiston tarjoamien työkalujen kanssa. Aineiston videoiden laatuongelmat eivät ole kiinni valaistuksesta vaan kuvatarkkuudesta ja tulkkien etäisyydestä.

Outi Vartiainen (2012) mainitsee tutkielmassaan ”*Puhujan ja tulkin eleet konsekutiivitulkkauksessa*”, kuinka kameran läsnäolo voi vaikuttaa kuvattavien käyttäytymiseen ja on pyrkinyt asettamaan kameran huomaamattomaan paikkaan. Englund-Dimitrovan (ks. 1991, 4) mukaan tietoisuus kameran läsnäolosta voi vaikuttaa kuvattavien esiintymiseen, mutta on kuitenkin mahdotonta määritellä, kuinka paljon kameran läsnäolo on todellisuudessa vaikuttanut tutkimustulokseen. (Vartiainen 2012, 41.) Vartiaisen aineiston keruu tapahtui yliopiston opetustilanteen yhteydessä, jolloin on ymmärrettävää, että opiskelijoiden normaali oppitunnilla näkyvä käytös saattaakin olla toisenlaista kameran läsnä ollessa. Käyttämäni aineiston keruu järjestettiin varta vasten tutkimustilanteita varten niin, kuin aikaisemmin on mainittu ja siksi myös tilanteisiin osallistujat olivat jo etukäteen tietoisia tapahtuman luonteesta ja kamerasta, jolloin koehenkilöt osasivat myös valmistautua kameran läsnäoloon eri tavalla. En ole voinut kuitenkaan selvittää, onko opetustilanteen ja järjestetyn tilanteen välillä eroavaisuuksia ja vaikuttiko kameran läsnäolo tutkittaviin.

4.2. Menetelmä

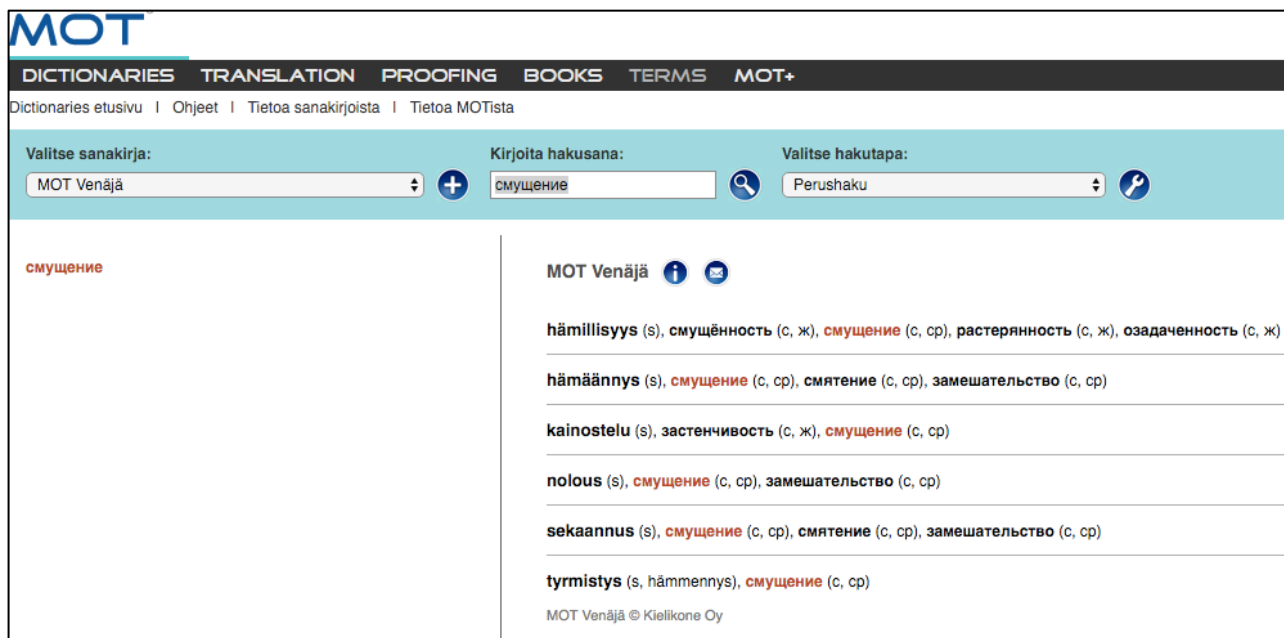
Videonauhat olivat valmiiksi litteroituja ja oma osuuteni videoiden kanssa työskentelystä koostui hymyjen ja muiden eleiden poimimisesta sekä tulkin epävarmuuden ja hämmennyksen havainnoimisesta. Videonauhat sisälsivät kunkin keskustelun osapuolen puheenvuorojen litteraatin. Katsoin nauhat läpi kannettavalla tietokoneellani, johon olin ladannut ELAN-videonkäsittelyohjelman. Kuuntelussa käytin kuulokkeita, jotta kuulisin tulkin äänenpainot ja mahdolliset muut seikat, joita tulkin äänessä esiintyi. Kävin läpi kaikki tulkilla esiintyvät hymyt **hämmennyksen** aikana ja nimesin kaikki tällaiset hymyt EPÄVARMUUS. ELAN-ohjelman avulla pystyin kohdistamaan tarkasti nauhoitteeseen missä kohtaa ele tapahtui. Nimesin tulkit numerojärjestyksen mukaisesti 1-7.

Keskityin nimenomaan tulkin kasvojen eleisiin ja kirjasin ylös ainoastaan hymyjä, joita tulkki teki tilanteessa, jossa mahdollisesti taustalla olisi epävarmuutta tai tilanne, jossa tulkilla tuli vastaan ongelmatilanne tulkkauksessaan. Tarkastelussa olivat myös mukana muut kehon liikkeet, joita mahdollisesti esiintyi hymyn kanssa samaan aikaan. Useimmiten tulkin hymyä epävarmuuden ja hämmennyksen aikana esiintyi silloin, kun osapuolet eivät hymyilleet tai keskustelussa ei ollut mitään erityistä syytä hymyyn. Huomasin videoita katsellessani, että joissakin tilanteissa minua alkoi hermostuttamaan tulkin puolesta tai aistin pientä hermostuneisuutta, joka sai minut hymyilemään. Näiden vaikutelmien mukaan valikoin tulkin hymyistä juuri ne epävarmuuden ja hämmennyksen hymyt.

Seuraavaksi siirsin kunkin tulkin hymyt omiin taulukoihin, jotka löytyvät liitteestä. Rakensin taulukot niin, että ensimmäisen sarakkeen nimesin ”TULKKAUS”. Tähän sarakkeeseen kopioin kyseisen tilanteen litteroidun tulkkeen ja korostin niitä sanoja, joissa tulkilla oli havaittavissa hymyä tai naurua. Seuraavassa sarakkeessa ”HYMY MUOTO” kuvasin, millaisesta hymyn muodosta oli kyse. Näitä hymyjä esiintyi kolmenlaista: pieni hymy, hymyilee ja naurahtaa. Kolmannessa sarakkeessa ”MUU LIIKE” kuvasin tulkin muita kehon liikkeitä ja eleitä, joita tulkki käyttää tuossa kyseisessä tilanteessa hymyn rinnalla, kuten esimerkiksi nyökkäys tai käden heilautus. Viimeisessä sarakkeessa ”TILANNE” selitän mistä kyseisessä tilanteessa on kyse eli mistä tulkin hymy johtuu ja minkälaista epävarmuutta tai hämmennystä oli havaittavissa.

Kun rakensin näitä taulukoita, huomasin, että olin poiminut esiin hyvin erilaisia ”epävarmuuden hymyjä”. Olin huomaamatta laskenut nämä kaikki hymyt epävarmuudeksi, vaikka tosiasiassa kyseessä oli tulkin noloistuminen, hermostuminen, epämukavuus, hämmennys tai muuten vaan koominen tilanne, jossa saattoi olla havaittavissa noloistumista tai hämmennystä. Katsoin videonauhat uudestaan läpi ja nimesin hymyt aina kyseisen tilanteen mukaan kuten esimerkiksi

”HAKEE SANAA”, ”NOLOSTUMINEN”, tai ”KOOMINEN TILANNE”. Edellä mainittuun huomioon päädyin venäjänkielisen sanan ”смущение” kautta. Tällä venäjänkielisellä sanalla päätin kutsua aineistossani esiintyviä hymyjä. Kielikone Oy:n MOT-sanakirjan suomennotukset viittaavat juuri niihin tunteisiin, mitä aineistoni tulkit käyvät läpi: hämillisyys, kainostelu, nolous ja sekaannus.

Kuva 6: Kuvakaappaus MOT-sanakirja

Koska aineisto oli kerätty kuvaamalla kaikkia kolmea keskusteluun osallistuvaa, oli myös videonauhan kuvan laatu sen mukainen. Kuvassa ei näy pelkästään tulkkia, jolloin kamera on kauempana tulkin kasvoista ja siksi myös kaikkia kasvojen ilmeitä ja liikkeitä on jokseenkin vaikeampi hahmottaa. Materiaalin laadun vuoksi en pysty tarkastelemaan, millä tavoin tulkin kasvojen lihakset toimivat kunkin liikkeen ja tässä tapauksessa juuri hymyn aikana. Oma menetelmäni koostuu tulkin kokonaisvaltaisen toiminnan tarkastelusta. Otan huomioon tulkin äänen, puheen tauot, muut liikkeet ja tulkkauksen aiheen eli tilanteen. Näiden kaikkien seikkojen avulla tulkitan kokiko tulkki epävarmuutta, epämukavuutta, hämmennystä tai noloistumista ja onko hymyä juuri siinä tilanteessa nähtävissä.

5. AINEISTON ANALYYSIN TULOKSET

Tutkimukseni alkuperäinen tarkoitus oli tutkia tulkkien hymyä epävarmuustilanteissa ja selvittää millaiset tilanteen ajavat tulkin epävarmuuden tilaan ja sen seurauksena hymyyn. Tarkastelussa ei otettu huomioon muita epävarmuuden tilanteita, kuin ne, joissa ei esiintynyt hymyä, sillä aineistoani purkaessa minua kiinnostivat ainoastaan hymyt. Tarkoituksena oli selvittää, onko hymy yksi tulkin selviytymiskeinoista. Lisäksi tarkoitukseni oli esitellä konkreettisemmin ne tilanteet, jotka ajoivat aineistoni tulkit hymyilemään epävarmuus- ja hämmennystilanteissa. Koska selvitin ainoastaan tulkin hämmennyksen hymyn laukaisijoita, en paneutunut tarkastelemaan muita tilanteita, joissa tulkin hymyä myös esiintyisi. Tämän lisäksi en huomionut muita hämmentäviä tilanteita. Syy sille miksi en ottanut edellä mainittuja näkökulmia huomioon on se, että sellainen tarkastelu olisi vaatinut erikseen oman tutkimuksen. Oma tutkimukseni on vain hyvin pieni osa siitä suuresta kokonaisuudesta, mitä tulkin elehdintään hämmennyksen aikana kuuluu ja mitä muuta hymyn tai hämmennyksen taustalla yleisesti voi olla.

Epävarmuudeksi määrittelin tilanteet, joissa tulkki esimerkiksi keskeyttää tulkkauksensa, koska hakee oikeaa ilmaisua. Hymyjä poimiessa ja tuloksia purkaessa panin merkille, että kaikki valitsemani ”epävarmuuden” hymyt eivät välttämättä johdu ainoastaan epävarmuudesta vaan myös hämmennyksestä, epämurkavuudesta, koomisuudesta, noloudesta tai muusta poikkeuksellisesta tilanteesta. Näissä tilanteissa tulkki saattaa kokea olevansa jännittävässä tilanteessa, mutta ei kuitenkaan epävarmuudessa. Tästä syystä päätin tarkastella jo poimittuja hymyjä uudesta näkökulmasta ja kutsua niitä hämmennyksen hymyiksi. Jotta kaikki hämmennyksen alaiset hymyt tulisivat selkeämmin esiin myös tämän tutkimuksen lukijoille, luokittelin aineistossani esiintyneet hämmennykset ja niiden tilanteet viiteen eri ryhmään. Nämä ovat niitä tilanteita, jotka olivat hymyn laukaisijoina.

1. Kieliongelmia
2. Lausumisongelmia
3. Ymmärtämisongelmia
4. Aiheen huvittuneisuus
5. Tilanteen aiheuttama hymy

Seuraavissa alaluvuissa käymme yksitellen läpi jokaisen hymyn laukaisijan esimerkkien kautta. Tällöin myös selkeytyy esimerkiksi se, miksi olen sijoittanut kolme ensimmäistä tilannetta mukautuvien eleiden joukkoon ja miksi kaksi viimeistä tilannetta edustavat tunteiden ilmaisua. Esimerkkeihin olen valinnut joitakin kohtauksia keskusteluista. Litteraattien joukossa esiintyy

hakasulkeiden [] sisällä erilaisia symboleita, jotka kuvaavat kyseistä elettä. [merkitsee eleen alkamiskohdan ja] kuvaa eleen lopetuskohdan. Taukoja en ole ottanut mukaan litteraatteihin lainkaan, sillä niillä ei ole merkitystä tutkimukseni kannalta. Tauot ja muut äänessä kuuluvat tutkimukseni kannalta oleelliset vivahteet olen kirjannut ylös liitteessä oleviin taulukoihin.

5.1. Kieliongelmia

Kieliongelmistä johtuvaa hymyä esiintyi aineistossani kaikista eniten. Seitsemän tulkin kesken hämmennyksen hymyjä kieliongelman vuoksi esiintyi yhteensä 23 kertaa kaikista 56 eri hämmennyksen aiheuttamasta hymystä. Aineistoni seitsemästä tulkista tulkki 1:n tulkkauksessa esiintyi seitsemän kertaa kieliongelman seurauksena hymyä. Muiden tulkkien kohdalla esiintyvyys vaihteli yhdestä neljään. Kaikki tulkit kuitenkin hymyilivät ainakin kerran kieliongelmiensa vuoksi.

Kieliongelman aiheuttama tulkin hämmennys syntyi usein oikean sanan tai ilmaisun puutteesta kohdekielessä, jolloin tulkki pysähtyi miettimään hetkeksi. Tällöin tulkki usein hymyili ja saattoi lisäksi elehtiä muilla tavoin hakiessaan oikeaa sanaa. Tämän tilanne aiheutti tulkille epämukavan position, jolloin tulkki yritti peittää noloistumistaan, epävarmuuttaan ja epämukavuuttaan hymyllä. Useissa tilanteissa tulkin miettimistauko ei ole pitkä, aiheuttaa se silti tulkille epämukavuutta. Kyseessä on siis **mukauttavien eleiden** joukkoon kuuluva tilanne, jossa hymyllä pyritään **peittämään** hämmennys. Alla oleva esimerkki havainnollistaa hyvin tyypillisesti tällaista tilannetta, jossa sanan hakeminen aiheuttaa hämmennyksen hymyä

Esimerkki 1

- 01 S: osaatko sanoa et mikä siinä elokuvassa oli sellaista tai miten et mistä et pitänyt ja
02 miksi et pitänyt siitä
- 03 T1: а что в этом фильме было такого что вам не понравилось и:: почему вы:: вам не
04 понравилось
 ’mitä tässä elokuvassa oli sellaista, mistä ette pitäneet ja:: miksi te:: ette pitäneet’
- 05 V: но в Финляндии подчеркивается всегда равноправие между мужчинами и
06 женщинами
 ’no Suomessa korostetaan aina tasa-arvoa miesten ja naisten välillä’
- 07 V: и я этого не заметила в этом кино
 ’ja en sitä huomannut tässä elokuvassa’

- 08 T1: ja sitten se mikä oli ihmeellistä niin yleensä Suomessa korostetaan tällöistä tasa...-
[W]
- 09 arvoa [☺[N ja sen ☺]W] tyyppisii N] asioita mutta tässä elokuvassa se ei tullut
10 esille kyllä ollenkaan

Merkinnät

- W sormet heiluvat
- ☺ hymy
- N nyökkäys

Ensimmäisen esimerkin tilanteessa suomalainen keskustelija kysyy venäläiseltä keskustelijalta oliko elokuvassa jotain, josta hän ei pitänyt ja miksi. Tulkki tulkkaa kysymyksen normaalisti (rivi 03-04). Venäläinen puhuja esittää puheenvuoronsa vastaukseensa (rivi 05-07). Tulkki tulkkaa venäläisen puheenvuoron ja tulkatessaan *равноправие* - *tasa-arvo* (rivi 08-09) tulkki joutuu pitämään tauon miettiessään vastinetta venäjänkieliselle sanalle. Tällöin tuon tauon aikana tulkin kädet nousevat pöydältä ja pyörivät ilmassa sormet ylöspäin osoittaen [W]. Sormien heilutusta jatkuu ja kun tulkki löytää oikean vastineen hän nyökkää syvään [N] ja hymyilee lyhyesti [☺] (rivi 09). Nyökätessään tulkki katsoo kuulijaa ikään kuin odottaen merkkiä, että kuulija on ymmärtänyt tulkin tulkkauksen.

5.2. Lausumisongelmien aiheuttama hymy

Lausumisongelmia, karkeasti sanottuna änkytystä esiintyi tutkimusaineistossani kahdeksan kertaa kaikista 56 kaikkien hämmennyksen hymyjen toistokerroista. Lausumisongelmat eroavat kieliongelmissa siten, että kyseessä on hermostuneisuudesta johtuvaa änkytystä tai tulkin B-työkielellä on tulkin lausumistaidoille haastava sana. Aineistoni seitsemästä tulkista vain yksi, tulkki 2, ei kokenut lausumisongelmia tai hymyillyt sellaisen aikana. Muuten kaikki muut tulkit kokivat nolostumista ja hymyilivät yhden tai kaksi kertaa. Tämän tilanteen lasken myös **mukauttavien eleiden** joukkoon, sillä nolostuminen pyritään **peittämään** hymyllä. Seuraava esimerkki on juuri tällaisesta tilanteesta.

Esimerkki 2

- 01 S: aiotko katsoa nämä elokuvat vielä toisen kerran
- 02 T5: [☺ ты будешь второй раз смотреть эти фильмы хаха ☺]
'aiotko katsoa toisen kerran nämä elokuvat haha'
- 03 V: хаха вряд ли

'haha tuskin'

04 T5: [☺ en usko ☺]

05 V: [☺ Развод по-фински точно не буду ☺]

'Haarautuvan rakkauden talo en varmasti aio'

06 T5: [☺ e toi ☺] em se toinen elokuva se Harau Haarautavan Haraut Harta [oo Haraa
07 rautavan oo]

08 S: Haarautuvan Rakkauden

09 T5: [☺ rakkauden talo [↔ en varmasti ↔] ikinä katso enää ☺] mutta

Merkinnät

☺ hymy

oo katsoo kuuntelijaa silmiin

↔ heiluttaa päätä

Tässä tilanteessa tulkilla on selkeästi lausumisongelmia elokuvan nimen kanssa. Sitä emme tiedä oliko kyseessä änkytystä vai oikeasti lausumisongelmia tai jopa muistamisongelmia. Tulkki on venäläistaustainen, jolloin lausumisongelma voisi olla hyvin todennäköinen. Tämä on oma näkemykseni asiasta, sillä tulkin muu elehdintä vahvistaa asian. Tulkki yrittää toistamiseen lausua nimen oikein (rivit 06-07) ja hakee katseellaan apua kuulijalta. Suomenkielinen kuulija auttaa mainitsemalla elokuvan nimen (rivi 08). Tilanne saa tulkin hyvin epämukavaan asemaan, jolloin tulkin kasvoille ilmestyy pieni hymy (rivi 09). Samalla tulkki heiluttaa päätään kieltävän vastauksen merkiksi [↔].

5.3. Ymmärtämisongelmasta aiheutunut hymy

Ymmärtämisongelmista aiheutunutta sekaannusta ja sen seurauksena hymyä esiintyi huomattavan paljon harvemmin kuin muita hämmentävän hymyn tilanteita. Aineistoni hämmennyksen hymyistä vain kolme olivat ymmärtämisongelman aiheuttaneita. Halusin kuitenkin erottaa nämä kolme ymmärtämisongelmien vuoksi syntynyttä tilannetta omaan ryhmäänsä, koska kyseessä ei ollut kieliongelmaista aiheutuva ymmärtämisongelma vaan usein sekaannusta esiintyi venäjänkielisen ja tulkin välillä, jolloin tulkki joutui keskeyttämään tulkkauksensa ja pyytämään toistoa tai selvitystä edellisen puheenvuoron puhujalta. Aineistoni tulkki 1 ja tulkki 4 hymyilivät ainoina tällaisen tilanteen aikana. Tämän ryhmän lasken myös **mukauttavien eleiden** joukkoon, sillä epämukava tilanne **peitetään** hymyllä.

Esimerkki 3

- 01 S: no sitten voisin kysyä tällaista asiaa mä mietin sitä että miltä miltä sinusta kuulosti
02 näiden henkilöhahmojen puhe
- 03 S: oli oliko oliko he- n- heidän puhetavassaan mitään mitään erikoista tai oliko jotain
04 yksittäistä henkilöä joka olis joka olis erottunut sillä perusteella et miten miten hän
05 puhui tai tai sit toisaalta et oliko niiden kaikkien puhetavassa jotain erikoista
- 06 T2: aa:: хотела бы спросить еще о том: выдел- выделился ли:: какой-нибудь
07 персонаж своей речью
”haluaisin kysyä vielä sellaista, erottuiko jonkinlainen henkilö omalla puheellansa”
- 08 T2: или как они вообще говорили ли они по-разному: и:: ээ:: заметила ли ты такое
’tai miten he yleensä puhuivatko he erilailla ja ee huomasitko tällaista’
- 09 V: я не особо понимаю вопрос своей речью:: в плане:: перевода или он
10 использовал какие-то речевые обороты что они: отличались от других
’en oikein ymmärrä kysymystä omasta puheesta, onko kyse tulkkausta vai hän(mies) käytti joitakin kielellisiä tapoja, että ne erottuivat muista’
- 11 V в принципе:: мне вопрос не совсем [tulkki keskeyttää]
’periaatteessa kysymys ei oikein’
- 12 T2: но я насчет то как он говорил
’tarkoitan sitä miten hän puhui’
- 13 V: [☺ я все равно не понимаю ☺]
’en silti ymmärrä’
- 14 T2: no ä: et sana- sanastollisesti vai miten
- 15 S: no siis no oikeestaan ihan miten vaan et jäikö sii- jäikö siitä puhumisen tavasta mitään
16 mitään mieleen
- 17 S: mut jos tää tuntuu liian vaikeelta kysymykseltä [☺ niin voidaan siirtyä kyllä
18 eteenpäin ☺]
19 että ett se se voi olla et jos ei siinä ollut mitään erityistä mikä kiinnitti huomion niin
20 niin ei tartte ruveta keksimäänkään kyllä

21 T2: ну: вообще вообще как угодно [venäläinen puhuja keskeyttää]

'no oikeastaan oikeastaan miten tahansa'

Tässä tilanteessa suomalainen keskustelija esittää venäläiselle kysymyksen elokuvan henkilöhahmojen puhetavasta. Tulkki tulkaa kysymyksen tavalliseen tapaan, jonka jälkeen venäläinen keskustelija ei ymmärrä kysymystä (rivi 11) ja heidän välillä syntyy pientä keskustelua, jonka ulkopuolelle jää suomalainen keskustelija (rivi 12-13). Asia saadaan kuitenkin pienen selvityksen jälkeen selville ja venäläinen keskustelija vastaa kysymykseen omalla mielipiteellensä, jota en esimerkkiin lisännyt sen pituuden ja tutkimukseni kannalta olemattoman merkityksen vuoksi. Keskustelu jatkuu suomalaisen lisäkysymyksellä samaisesta aiheesta ja sama sekaannus palautuu taas keskusteluun, jolloin tulkin kasvoille ilmestyy sekaannuksesta aiheutuvaa hymy (rivi 30), jonka taustalla on siis ymmärtämisiongelmia tulkin ja venäläisen keskustelijan välillä. Alla siis jatkoa samasta tilanteesta.

22 S: ja ja sitä myös mietin että kun kun se suomeksi näiden just näiden muiden hahmojen
puheessa oli jonkun verran murretta että ett puhuivat sitä paikallista paikallista

23 murretta niin sitä mietin että että hu- hu- huomasiko sitä venäjäksi ollenkaan sit sitä
sellaista siinä puheessa

24 T2: в финском фильме еще слышно что: эти герои говорят на:: местном

25 диалекте и вот я думала на:: в русском переводе слышно этого или нет заметно

26 или нет

'suomalaisessa elokuvassa vielä kuuluu, että ne hahmot puhuvat paikallisella murteella ja niin ajattelin
venäläisessä käännöksessä kuuluuko sitä vai ei huomaako vai ei'

27 V: за- заметен ли финский диалект отдельно или::: на русский это тоже

28 переводится в определенном каком-то ключе...нет

'nä- näkyykö suomalainen murre erikseen vai venäjään käännetään tietyllä jollakin --ratkaisulla::ei'

29 T2: niin että näkyykö se suomalainen

30 T2: что значит в русском ключе [☺ ha]

'mitä tarkoittaa venäläisellä ratkaisulla ☺'

Merkinnät

☺ hymyilee

ha naurahtaa

Tässä kohtaa venäläinen ei ymmärrä suomalaisen kysymystä. Tulkki aloittaa tulkkaamalla venäläisen kysymystä (rivi 29), mutta keskeyttääkin sen ja joutuu tarkentamaan venäläiseltä puhujalta (rivi 30) ja tämä aiheuttaa tulkille hymyä ja naurahdusta. Taustalla vallitsee jo aikaisemmin tapahtunut sekaannus ymmärryksen kanssa (rivi 09-13) ja sen vuoksi tulkki kokee olonsa epämukavaksi, koska tällä kertaa hän ei ymmärrä puhujaa. Hymy on kuitenkin lyhyt ja jatkuu pienellä naurahduksella. Siitä en voi olla varma, eikö tulkki ymmärrä mitä venäläinen puhuja yrittää sanoa, sillä venäläinen käyttää sanaa *ключ* – *avain, lähde, ratkaisu*, jolla on monta merkitystä ja tässä kontekstissa kyseisen sanan merkitys olisi *ratkaisu*.

5.4. Aiheen huvittuneisuus

Aineistoani tutkiessani törmäsin useampaan kertaan useamman tulkin kohdalla mielenkiintoiseen ilmiöön. Tulkki hermostui tai nolostui keskustelussa esiin tulevasta aiheesta tai yksittäisestä sanasta. Tällaisessa tilanteessa tulkin elekielestä käy ilmi, että asia tai sana, jonka hänen piti tulkata oli hänelle epämukava tai koominen, jonka seurauksena syntyi hämmennystä tai kainostelua ja sen seurauksena taas hymyä. Yllätyin itse melkoisesti tällaisesta ilmiöstä. Koska tilanteita oli useampia, en väheksynyt yhtään sen merkitystä ja siksi luokittelin sen myös omaksi tilanteeksi, jossa tulkki **ilmaisee** huvittuneisuuttaan hymyllä. Kyseessä on siis **tunteiden ilmaisen** eleiden kategoriaan kuuluva hymy. Itse käännöstieteen opiskelijana voin hyvin kuvitella itseni myös tällaiseen tilanteeseen, jossa tietynlainen hieman intiimimpi tai nolompi aihe saa tulkin huvittuneeksi ja epämukavaksi. Tämän tilanteen luokittelin tunteiden ilmaisen joukkoon siitä syystä, että tulkki ei pyri peittämään tunteitansa vaan tunteet syntyvät aiheen seurauksena.

Aineistossani näitä tilanteita, joissa esiintyi hymyä oli yhteensä kahdeksan. Tulkki 6 nolostui kaikista tulkeista useimmiten, neljä kertaa. Tulkki 2, 3 ja 7 eivät käyneet läpi tällaisia tunteita tai eivät esittäneet hymyä sellaisen aikana.

Esimerkki 4

- 01 S: ja sit tää ja sitten ajattelin että siinä Haarautuvan rakkauden talossa ä tämä: yllättäin
02 virolainen ilotyttö Niina
- 03 S: niin hän oli hyvä ihminen että hän teki sen mitä piti ja sitten ei halunnut yhtään sen 04
enempää
- 05 T5: э ну [yskäisee] я думаю вот что на другом в фильме развод по-фински а
'ee no: minä mietin niin, että toisessa elokuvassa Haarautuvan rakkauden talossa a'
06 положительным самым положительным героем была э эта эстонская

’myönteisin kaikkein myönteisin henkilö oli se virolainen’

07 [L проститутка L][☺ Нина а ☺] потому что она в итоге поступила правильно и

’prostituoitu Nina а koska hän loppujen lopuksi toimi oikein ja ei’

08 ничего себе не присвоила что ей не принадлежит

’mitään itselleen ei ominut mikä ei kuulunut hänelle’

Merkinnät

L Levittää kätensä

☺ Hymy

Tässä esimerkissä keskustelussa on kyseessä elokuvassa esiintyvistä virolaisesta prostituoidusta Ninasta. Tulkkeessaan tulkki sanoo: ”*tämä virolainen prostituoitu Nina*” (rivi 07), jolloin tulkki levittää kätensä. Tulkin äänestä kuulee kuinka hänen äänenpainonsa muuttuu painavammaksi ja huvittuneeksi sanan *prostituoitu* kohdalla. Samalla tulkki hymyilee ja hänen elekielestään käy ilmi, että aihe huvitti häntä. Samanlainen tilanne oli myös tulkki 6 kohdalla, josta alla esimerkki. Esimerkissä keskustellaan samasta elokuvan kohtauksesta sekä samasta kyseisestä elokuvan hahmosta.

Esimerkki 5

01 S: Minusta siinä oli yksi sympaattinen henkilö. Muistatko siinä oli mm virolainen ilotyttö joka sitten olikin hyvä ja hyväsydäminen ihminen

02 T6: аа для меня одна, один симпатичный персонаж был в фильме. Это - эстонска [huokaisee][L☺ девушка, проститутка L] ☺ [ha] вот в итоге фильме она все-таки была ну хорошая, добрая, добрым человеком, как я поняла

’аа minulle yksi, yksi sympaattinen henkilöhahmo oli elokuvassa. Se virolainen tyttö, prostituoitu niin ja lopulta elokuvassa hän olikin no hyvä, kiltti, kiltti ihminen, mitä ymmärsin’

Merkinnät

L Levittää kämmenensä

☺ Hymyilee

ha Naurahtaa

5.5. Tilanteen aiheuttama hymy

Tilanteen aiheuttamaa hymyä esiintyi aineistossa esimerkiksi sellaisissa tilanteissa, joissa tulkki aloitti tulkkeen väärällä kielellä tai tulke jäi vajaaksi, jolloin tulkki joutui keskeyttämään puhujan ja

täydentämään tulkettaan. Tällaiset tilanteet saivat tulkin huvittuneeksi ja sen vuoksi tunsivat olonsa nolostuneeksi, jonka seurauksena syntyi **tunteiden ilmaisia** eli hymyä. Näitä tilanteita tutkiessa pohdin, oliko tilanteissa oikeasti kyseessä epävarmuuden tai hämmennyksen aiheuttama hymy vai pelkästään huvittuneen henkilön hymyä. Päädyin kuitenkin ottamaan tämän tarkasteluun, sillä kyseessä ei ole kaikkien osapuolien kokema huvittunut tilanne vaan ainoastaan tulkin, jolloin tulkki kokee olonsa ehkä jossain määrin hölmistyneeksi, joka on taas verrattavissa nolouteen.

Tämän luokan hymyjä esiintyi aineistossani toiseksi eniten, kaiken kaikkiaan 14 kertaa. Ainoastaan tulkki 1 ja tulkki 3 eivät esittäneet hymyä tällaisen tilanteen aikana. Tulkilla 5 esiintyi peräti viisi kertaa tilanteen aiheuttamaa hymyä. Alla kaksi erilaista esimerkkiä tällaisesta tilanteesta.

Esimerkki 6

01 S: kesällä voit mennä torille syömään

02 T5: а: летом можешь э: сходить на: городской рынок покушать

03 V: ха *xxx а на рынке мы были, только, зимой

’hhh mutta torilla olemme olleet, mutta, talvella’

04 S: mhm

05 T5: ä:: на рынке [↔][^([☺ ой ^] torilla olen jo käynyt mutta ☺] talvella

’ mutta torilla oj’

Merkinnät

^ käden nostaminen ylös

↔ pään heiluttaminen

Tässä tilanteessa venäläinen puhuja vastaa kysymykseen onko hän käynyt torilla jo. Vastauksensa alussa puhuja naurahtaa ja hymyilee koko puheenvuoronsa aikana (rivi 03). Suomalainen kuulija ilmaisee viestin vastaanotetuksi, vaikka tulkki ei ole vielä tulkannut venäläisen puheenvuoroa (rivi 04). Tulkki hymyilee myös tulkkausvuoronsa alussa luultavasti venäläisen puhujan koomisuudesta johtuen. Tulkki lopettaa hymyilemisen heti tulkkauksensa aloitettuaan ja huomaa tulkkaavansa ensin väärällä kielellä (rivi 05). Ensin tulkki heiluttaa päätään ja painaa silmät kiinni. Samalla tulkki nostaa toisen kätensä kämmenen pöydältä ikään kuin anteeksipyytävästi. Heti näiden kahden eleen jälkeen tulkin kasvoille ilmestyy hymy (rivi 05), joka katoaa pikkuhiljaa tulkin jatkaessa tulkkausta.

Alla olevassa toisessa esimerkissä tulkki unohtaa tulkata asian loppuun, jolloin luonnollisesti toinen puhujista on ehtinyt jo aloittaa puheenvuoronsa (rivi 09). Tulkki muistaa, että tulke jäi vajaaksi ja

siksi joutuu keskeyttämään puhujan. Tulkki viestii eleellään anteeksipyytävästi keskeytystä (rivi 10). Tilanne saa tulkin huvittuneeksi siitä syystä, että oli ikään kuin tehnyt inhimillisen virheen. Nolostuminen ilmaistaan hymyllä, mutta muut osapuolet eivät osallistu nauruun.

Esimerkki 7

- 01 V: но он немножко для этого должен сделать хотя бы чуть чуть
 'no hänen piti vähän sitä varten tehdä edes hiukan'
- 02 T7: mutta kuitenkin se että joutuu jotaki ees pientä tekemään
- 03 S: juu juu juu sen eteen nii tavallan niiku ansaitsee sen
- 04 T7: чтобы до до дости...достоят...
 'jotta olla a-a-arv...arvo...'
- 05 V: быть достойным
 'olla jonkun arvoinen'
- 06 T7: да чтоб быть достойным [ha] да
 'kyllä jotta olisi jonkun arvoinen [ha] kyllä'
- 07 V: нужно что то сделать то есть не достаточно лежать на диване
 'pitää jotakin tehdä eli ei riitä maata sohvalla'
- 08 T7: да да да...
 'kyllä kyllä kyllä'
- 09 S: ymmärtääkseni tästä...[tulkki keskeyttää]
- 10 T7: ei: että joo [☺[^ sori ^]☺] ei pelkästään sohvalla pidä maata vaan pitää myös [☺
 jotakin ☺]

Merkinnät

- ^ Käden nostaminen ylös
- ☺ Hymy

5.6. Tulkkikohtaiset erot

Alla olevaan taulukkoon olen kerännyt jokaisen keskustelun pituuden ja tulkin keskustelussa esiintyvien hämmennysten seurauksena syntyvien hymyjen määrän. Liitteestä löytyy kustakin tulkista yksityiskohtaisemmat taulukot 1-7, joihin olen kerännyt kaikki hämmennyksen aiheuttamat hymyt ja selitykset niistä tilanteista. Tulkkien välillä oli huomattavia eroavaisuuksia hymyjen

määrässä. Tulkki 3:n hämmennyksen hymyt jäivät kuitenkin suppeaksi vain neljällä hymyllä ja tulkki 5:n tulkkauksessa esiintyi peräti 12 hämmennyksen hymyä. Muuten hymyjen määrä vaihteli kaikilla tulkeilla seitsemästä 12. Syytä sille, miksi tulkki 3 hymyili vain neljä kertaa hämmennyksen aikana ja miksi tulkki 5:n hämmennyksen hymyt olivat kaikista runsaimmat, en osaa sanoa. Molemmat näistä tulkeista olivat naistulkkeja ja ammattitulkkeja. Ei siis voida sanoa, että kaikista eniten eleitä esittävä tulkki olisi ollut opiskelija, joka kokemattomuutensa vuoksi olisi elehtinyt runsainten. Tulkkien ikä, taso, kokemus ja persoonallisuudet toki vaihtelivat, mutta en pysty tässä tutkimuksessa kertomaan syytä sille, miksi osa elehti paljon ja miksi osa taas vähemmän. Kandidaatin tutkielmassani tarkastelin tulkki 1:n ja tulkki 2:n elehdintää epävarmuuden aikana ja silloisissa tutkimustuloksissa ilmeni, että tulkki 1 elehti tulkkia 2 huomattavasti enemmän. Tässä tutkimuksessa tulkin 1 ja tulkin 2 hymyjen määrän ero ei ollut suhteessa läheskään yhtä suuri kuin eleiden määrä kandidaatin tutkimuksessani oli.

TULKKI	TULKKAUSVUORON KESTO	HÄMMENNYKSESTÄ AIHEUTUVIEN HYMYJEN MÄÄRÄ
TULKKI 1	00:29:41	9
TULKKI 2	00:29:40	7
TULKKI 3	00:29:05	4
TULKKI 4	00:36:34	8
TULKKI 5	00:32:29	12
TULKKI 6	00:20:42	8
TULKKI 7	00:30:22	8

Taulukko 2: Tulkkausvuorojen kestot ja hymyjen määrä epävarmuudessa

Alla olevaan taulukkoon olen kerännyt tiivistelmän aineistossa esiintyvien tulkkien hymyjen lukumäärästä ja niiden aiheuttajista. Lisäksi olen kuvannut tulkin hymyn muodon. Videoiden laatu oli huono ja sen vuoksi en ole pystynyt tarkemmin tutkimaan millaisena hymy esiintyi ja sen vuoksi olen karkeasti jakanut hymyjen muodot ainoastaan kolmeen tyyppiin: pieni nopea hymy, hymyilee ja naurahtaa. Pieni nopea hymy viittaa sellaiseen hymyn muotoon, jossa tulkin kasvoille ilmestyy hyvin lyhyeksi ajaksi pieni teennäinen hymy, joka rajoittuu vaan suun toimintaan eikä näy muissa

kasvojen osissa, kuten esimerkiksi silmissä. Hymyilemisellä tarkoitan sellaista hymyn muotoa, jossa hymy on pitkäaikaista ja sen aktivoitumiseen saattaa osallistua kasvojen muut lihakset. Naurahduksen aikana hymyn lisäksi tulkki ilmaisee tunteensa myös nauramalla. Nauru ei kuitenkaan ole pitkää ja spontaania naurua vaan hyvin lyhyt hermostunut naurahdus.

Taulukko osoittaa esimerkiksi sen, että tulkki 1:n hymyn laukaisijana toimi huomattavasti useammin kieliongelma. Tulkki 2:n hymyjen laukaisijana oli enemmänkin tilanne kuin kielelliset seikat. Tulkki 3:n hymyjen laukaisijoina toimivat ainoastaan kieliongelmat ja lausumisongelmat. Tulkki 4:n hymyt johtuivat kaikista tilanteista. Tulkki 5 hymyili useammin kieliongelmien sekä myös tilanteen vuoksi. Tulkki 6:n hymyt saivat alkunsa aiheen huvittuneisuuden vuoksi. Tulkki 7 hymyili sekä kieliongelmien kuin myös tilanteen vuoksi.

HÄMMENNYKSEN AIHEUTTAJA	T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7
KIELIONGELMIA – NOLOSTUMINEN Tulkki ei löydä kohdekielestä oikeaa sanaa tai ilmaisua							
PIENI NOPEA HYMY	6	1	1		2		1
HYMYILEE			1	3		1	
NAURAHTAA	1				2	1	3
LAUSUMINEN - NOLOSTUMINEN Jo vallitseva hermostuneisuus aiheuttaa änkytystä tai kielitaidon puutteen aiheuttama lausumisongelma							
PIENI NOPEA HYMY	1				2		1
HYMYILEE			2	1			
NAURAHTAA						1	
YMMÄRTÄMISONGELMIA – SEKAANNUS Tulkki pyytää puhujaa toistamaan puheenvuoronsa							
PIENI NOPEA HYMY				1			
HYMYILEE		2					
NAURAHTAA							
AIHE - NOLOSTUMINEN Aihe on jollakin tavalla nolo tai koominen tulkille itselleen							
PIENI NOPEA HYMY							
HYMYILEE	1					1	
NAURAHTAA				2	1	3	
KOOMINEN TILANNE – SEKAANNUS/HÄMMENNYS Keskustelussa syntyy koominen tilanne kaikkien osapuolten kesken, esimerkiksi tulkki aloittaa tulkkauksen väärällä kielellä							
PIENI NOPEA HYMY							1
HYMYILEE		2		1	2	1	
NAURAHTAA		2			3		2

Taulukko 3: Tulkkikohtaiset erot

5.7. Muut hymyn kanssa esiintyvät eleet

Seuraavat neljä elettä ovat nousseet erityisesti esiin tulkkikokelaiden elehdintää tarkastellessa. Vaikka tarkastelun kohteena ovat olleet kasvojen ilmeet ja nimenomaan hymy, en ole voinut sulkea pois muita hymyn kanssa samanaikaisesti tapahtuvia eleitä ja liikkeitä. Näillä eleillä on myös vahva merkitys tulkin tunteen ilmaisemisessa. Lisäksi näiden eleiden avulla tilanteen tausta tarkentuu ja tulkin tunne välittyy paremmin. Nämä eleet ovat esiintyneet siis samanaikaisesti hämmennyksen hymyn kanssa, eivät ilman hymyä. On kuitenkin hyvä huomioda se, että näitä eleitä saattaa esiintyä tulkkien elehdinnässä myös muissakin tilanteissa, joita en kuitenkaan ole ottanut mukaan tarkasteluun tutkimuksen rajauksen vuoksi. Nämä eleet olen merkannut liitteessä oleviin taulukoihin, joihin olen kerännyt jokaisesta tulkista kaikki hämmennyksen hymyt. Seuraavaksi esittelen nämä neljä muuta elettä, joita tulkki käyttää hämmennyneen tilanteen aikana. Lisäksi esitän esimerkein minkälaisissa tilanteissa tulkki niitä käytti.

5.7.1. Käsien liikkeet

Käsien liikkeet rajoittuivat yleensä kämmenten tai käsivarsien heiluttamiseen. Useimmiten käsiä heilutettiin tilanteissa, joissa tulkki pysäytti tulkkauksensa ja miettii oikeaa ilmaisua. Alla olevassa esimerkissä tulkilla on vaikeuksia sanavalintojensa kanssa tulkkauksensa aikana ja ryhtyy heiluttamaan kättänsä hakiessaan oikeata ilmaisua. Hymy tulee hieman myöhemmin mukaan (rivi 03), kun tulkki huomaa hakevansa sanoja jo jonkin aikaa.

Esimerkki 8

- 01 T1: ... ee ei sitten halua kene- tai että kukaan puuttuisi tähän suhteeseen öö vaan sitten ne
02 haluaa tavallaan [K semmoisen alkukantaisen [☺ luonnollisen niinku juurelle palata
03 ☺] tai siis K] tämmöseen tilanteeseen...

Merkinnät

- K Kädet heiluvat
☺ Hymy

5.7.2. Pään liikkeet

Pään liikkeet koostuivat yleensä nyökkäyksistä tai heilutuksesta. Nyökytellessä tulkki katsoo usein samalla kuulijaa ikään kuin hakeakseen apua kuulijalta tulkkeeseensa. Alla olevassa esimerkissä tulkki takeltelee venäjänkielisen paikannimen kanssa. Kun tulkki vihdoinkin löytää suullensa oikean

sanan hän nyökkää syvästi ja alkaa hymyilemään sen jälkeen (rivi 01 ja 02). Suomalainen kuuntelija nyökkää myös ikään kuin merkiksi, että oli ymmärtänyt paikannimen.

Esimerkki 9

01 T5: a:m esimerkiksi mun äiti on a Pohjois-Venäjltä Arka- [N Arkangelista N] [☺]

02 S: [N m N]

03 T5: ja... ☺]

Merkinnät

N Nyökkää

☺ Hymy

5.7.3. Katse/Silmät

Katse oli tulkeilla usein kohdistunut joko kuulijaan tai muistiinpanoihin. Kun tulkki ajautui tilanteeseen, jossa joutui hakemaan ilmaisuja, hän siirsi katseensa muistiinpanoihin, ylöspäin tai kauas eteenpäin. Nolostuessa tulkki saattoi painaa silmänsä kiinni. Alla olevassa tilanteessa tulkki on tulkannut venäjänkielisen puhujan vastauksen (rivi 01-04). Tämän jälkeen suomenkielinen haastattelija kysyy täsmentävän kysymyksen (rivi 05-06), jolloin tulkki huomaa suomalaisen kuulijan ymmärtäneen väärin ja tekee lisäyksen tulkkaukseensa (rivi 08). Tulkki pyytää venäjänkielistä keskustelijaa odottamaan hetken (rivi 07) ja myöhemmin selittää venäläiselle keskustelijalle mitä tapahtui (rivi 10 ja 12). Tämä sekaannus saa tulkin ja myös suomenkielisen keskustelijan huvittuneeksi.

Esimerkki 10

01 T2: m: no tietenkin mieluummin katsoisin elokuvaa joka on dubattu kunnolla ettei kuulu

02 ääntä alkuperäisääntä taustalla mutta tässä elokuvassa tämä seikka ei häirinnyt ja

03 oikeastaan oli mielenkiintoista kuulla joitakin tai tunnistaa joitakin sanoja niin tietää

04 että ymmärtää yhden sanan siellä täällä joo

05 S: niin tarkoitatko että että tunnistaa nimenomaan niitä suomen sanoja vai niitä englannin

06 englannin sanoja e: että et jätkö kuuntelemaan myös sitä suomen kieltä siinä sitten

07 T2: (0.5) [☺[nostaa sormen] сейчас я ☺]

'nyt minä'

08 T2: [☺ [silmit painuvat kiinni] tai siis joo suomen kieltä hän tunnisti

- 09 S: okei ☺ selvä joo ☺
- 10 T2: добавила: перевод в ответ
'lisäsin tulkkauksen vastaukseen'
- 11 V: a:
- 12 T2: она просто задала вопрос ☺]
'hän vain esitti kysymyksen'
- 13 V: mx
'mh'

5.7.4. Kehon liikkeet

Kehon liikkeet olivat muun muassa ylävartalon nojautuminen eteenpäin. Tämä liike yhdistyi katseen kanssa, jolloin tulkki vilkaisi muistiinpanoihin ja nojautui samalla eteenpäin. Lisäksi hermostuminen saattoi aiheuttaa levottomuutta koko kehossa ja se näkyi muun muassa asennon korjaamisella. Alla olevassa esimerkissä tulkki ei löydä oikeaa sanaa suomenkielestä sanalle *непосредственность* – *välittömyys* (rivi 13). Venäjänkielinen keskustelija huomaa tulkin hakevan sanaa, ja toistaa sanan uudestaan ja selittää sitä helpomman ilmaisun kautta (rivi14). Tulkki tulkkaa sen, mutta ei silti ole tyytyväinen sanavalintaansa *helpous* (rivi 15). Tulkki katsoo suomalaista keskustelijaa päin, joka auttaa oikean ilmaisun löytämisessä. Tässä tilanteessa kaikki kolme osapuolta puhuvat samaan aikaan ikään kuin selvittääkseen mistä on kyse. Lopulta tulkki saa tulkattua, hymyilee ja korjaa istuma-asentoaan nolouden vallitessa (rivi 16).

Esimerkki 11

- 01 S: no tota tunnetko suomalaisia elokuvia enemmän miten nämä... sijoittuu.. suomalaisen
02 elokuvan kenttää mielestäsi
- 03 T7: как эти фильмы можно сравнить с финскими фильмами с другими насколько
04 хорошо вы знаете другие финские фильмы что можно сравнить
'miten nämä elokuvat voi verrata suomalaisten elokuvien muiden kanssa kuinka hyvin tiedättä muita suomalaisia elokuvia, että voiko verrata'
- 05 V: ну... я хочу сказать что во всех финских фильмах какие-то которых я видала
06 очень хорошая актерская игра...очень натуральная
'no... minä haluan sanoa, että kaikissa suomalaisissa elokuvissa jo-joi-joita olen nähnyt on tosi hyvä näyttelijän työ... todella luonnollinen'

- 07 T7: kaikissa suomalaisissa elokuvissa on hyvät hyvät hen näyttelijät ja tekevät hyvin
08 työnsä
- 09 V: вот разница есть между конечно есть разница между актерской школой и
10 финской, русской и англо-американской и вот в финских фильмах подкупает
11 такая непосредственность
- 'no eroa on välillä tietenkin on eroa suomalaisen, venäläisen ja anglo-amerikkalaisen näyttelijäkoulujen välillä ja no suomalaisessa elokuvissa välittyy sellainen välittömyys'
- 12 T7: ee näyttelijä... koulutus on tietenkin eroja eri maissa ja mutta suomalaisissa tällasissa
13 näytelmissä on juuri tämä [mumisee tämän ajan jotain]
- 14 V: непосредственность... простота выражения
- 'välittömyys... ilmaisen luonnollisuus'
- 15 T7: nii tällane [K helppous K] [☺]
- 16 T7: niin se luonnollisuus [☺] [Ko juuri Ko] (kaikki keskustelun osapuolet puhuvat päällekkäin)

Merkinnät

- K kädet heiluvat
- Ko korjaa istuma-asentoa

5.8. Tulkkien muut eleet epävarmuudessa

Alla oleva taulukko on kandidaatintutkielmastani (Horvath 2015), jolloin tarkastelin tulkki 1 ja tulkki 2 eleitä epävarmuudessa. Kyseessä on sama keskustelu ja samat tulkit, mutta taulukkoon on laskettu kaikki muut eleet paitsi hymyt. Taulukon mukaan tulkilla 1 oli 37 epävarmuuden elettä hymyn lisäksi. Tulkilla 2 taas oli 8 epävarmuuden elettä hymyä lukuun ottamatta. Kandidaatintutkimuksessani en selvittänyt yksityiskohtaisemmin mistä epävarmuus johtui. Taulukko kuitenkin auttaa ymmärtämään sen, kuinka suuresta ilmiöstä tulkin epävarmuudessa ja hämmennyksessä on kyse ja tämä tutkimus selvittää vain murto-osan siitä millaisia tunteita tulkki käy läpi ja millä tavalla tulkki käsittelee tunteensa. Tämä tutkimus selvittää vain yhden eleistä, vaikka tosiasiassa tulkeilla esiintyy myös monia muitakin eleitä niin hämmennyksessä kuin monissa muissa tilanteissa.

Ele	Tulkki 1	Tulkki 2
KATSE ja SILMÄT		
Katse ylös	1	3
Katse yleisöön	2	1
Katse siirtyy muistiinpanoihin	8	-
Silmät pyörivät	-	1
KÄSIEN LIIKKEET		
Kädet heiluvat hieman	14	-
Kädet pyörivät	3	-
Toinen käsi heilahtaa	-	1
Kädet painautuvat nyrkkiin	2	-
Toinen käsi nousee pään päälle	-	1
PÄÄN ASENNOT		
Nyökkäys	3	1
VARTALON ASENNOT		
Ylävartalo liikkuu eteen tai taakse	4	-

Taulukko 4: Horvath 2015. Tulkki 1 ja tulkki 2 epävarmuuden eleet

6. PÄÄTELMÄT JA POHDINTAA

Kuten tutkimukseni alussa jo totesin, hymy on hyvin vahva tunnetta ilmaiseva ele ja sisältää runsaasti eri merkityksiä. Näiden eri merkitysten lukeminen on kieltämättä tässä tutkimuksessa ollut haastavaa, sillä tukenani ei ole ollut selkeää opasta sille, kuinka minun pitäisi tulkita aineistossa esiintyvien tulkkien hymyjä. Vaikka tiedämme, että hymy ei välttämättä aina edusta ainoastaan positiivisia tunteita, emme kuitenkaan pysty tulkitsemaan tulkin tunteita ellemm paneudu kyseiseen tilanteeseen kokonaisvaltaisesti ja ota huomioon tulkin muita eleitä. Se, että olen selvittänyt, mikä on aiheuttanut tulkin hymyn, on auttanut minua hahmottamaan, onko kyseessä hämmennyksen hymy. Tämän vuoksi tarkasteluni ei ole ainoastaan rajoittunut hymyyn vaan myös muihin oleellisiin eleisiin, joita tulkki tekee hämmennyksen hymyn aikana.

Tutkimukseni alkuperäinen tarkoitus oli tutkia tulkin hymyä epävarmuudessa. Aineisto kuitenkin osoitti epävarmuuden olevan hyvin suppea tai hieman harhaanjohtava käsite niille tilanteille, joita olin katsonut epävarmuudeksi. Tästä syystä tutkimukseni lopullinen tarkoitus oli tarkastella tulkin hymyä tilanteissa, joissa tulkki kokee hämmennystä, noloutta, kainostelua ja sekaannusta. Kaikki edellä mainitut tuntemukset lukeutuvat epämukavuuden piiriin. Epävarmuutta ei pidä kuitenkaan lukea pois tästä tutkimukseni tarkastelun kohteesta, sillä sitäkin oli nähtävissä. Toisin sanoen tarkoitukseni oli selvittää millaisissa tilanteissa tulkki koki olevansa mukavuusalueensa ulkopuolella. Näitä tilanteita tulkki pyrki peittämään hymyllänsä tai tilanne ajoi tulkin ilmaisemaan tunteitansa hymyn kautta. Yleensä tällaisessa tilanteessa tulkin hymyn muoto esiintyy Duchenne de Boulougnen (1862) määrittelemän epätyytyväisyyden hymyn (nonenjoyment smile) mukaan eli hymy ei aktivoi kehälihaksia silmien ympärillä. Lisäksi tämän hymyn kesto on hyvin lyhyt ja sen muoto varsin pieni.

Analyysissä esiteltujen tulosten perusteella voimme todeta, että tulkkien välillä on ollut huomattavia eroavaisuuksia hymyjen määrän suhteen. Mutta, koska tarkasteltavia tulkkeja oli vain seitsemän, se ei antanut tarpeeksi tietoa siitä, miksi yksi tulkki hymyili epävarmasti vain neljä kertaa ja toinen 12. Jotta olisimme saaneet tälle seikalle selityksen, aineiston olisi pitänyt olla huomattavan paljon suurempi, jolloin tällaisia poikkeuksia olisi luultavasti esiintynyt useampien kohdalla. Tällöin olisin voinut verrata niiden välillä näkyviä yhteneväisyyksiä. Silloin olisin voinut luultavasti löytää selityksen sille, miksi osa tulkeista hymyilee hämmennyksen aikana vähemmän ja osa tulkeista taas enemmän. Tutkimusaineistoni ei kuitenkaan kerro, millä tavalla tulkkien osaaminen esimerkiksi eroaa toisistaan, muuten kuin koulutuksella, joka olisi voinut ehkä selittää sitä, johtuiko tulkkien runsas epävarmuus siitä, että heidän osaamisensa tai kielitaitonsa ei ollut täysin riittävä.

Aineistoni kertoo kuitenkin, että, esiintyvät tulkit olivat osa opiskelijoita, osa natiiveja venäjän kielen osaajia ja osa kaksikielisiä. Näillä tulkin taustoilla ja osaamiseroavaisuuksilla ei ollut tutkimustuloksiin nähden merkitystä. Jokainen seitsemästä tulkista hymyili hämmennyksessä kieliongelmiensa aikana. Tulokset siis kertovat siitä, että huolimatta heidän osaamisestaan, kokemuksestaan ja kielitaidostaan, tulkit kohtaavat tilanteita, joissa kielitaito pettää ja tämän tilanteen he yrittävät paikata hymyllä. Hymy nähdään usein positiivisena eleenä ja tässä tapauksessa tulkit peittävät noloitumista ja negatiivista tunnetta hymyllä, joka on siis yleisen olettamukseni vastakohta.

Tutkimustulokset osoittavat, että kieliongelmat olivat suurin syy sille, miksi tulkit noloituivat tai kokivat olonsa epävarmaksi. Tällöin tulkit yrittivät selviytyä tilanteesta hymyilemällä, jotta hämmennyksen tunne ei olisi tullut esiin. Aineistoni tulkeista tulkki 1 hymyili tuona aikana seitsemän kertaa hänen kaikista tulkkauskautensa aikana esiintyvistä hämmennyksen hymyistä, joita oli yhteensä yhdeksän. Kyseinen tulkki oli kaksikielinen ja opiskelija. Mainitsemisen arvoista on myös se, että tulkki 7 hymyilee kieliongelmiensa aikana neljä kertaa hänen kaikista kahdeksasta hämmennyksen hymyistä. Panin merkille, että hän joutui usein hakemaan venäjänkieliseltä puhujalta apua ja selvitystä tai ajautui käyttämään englannin kieltä apunaan. Hän kuitenkin suoriutui suurimmaksi osaksi näistä tilanteista hymyilemättä. Sitä en tiedä, kokiko kyseinen tulkki noloutta, mutta ei kuitenkaan ilmaissut sitä hymyn kautta.

Toiseksi suurin syy tulkin hämmennyksen hymylle oli taustalla oleva tilanne. Tilanteita oli monenlaisia ja sen vuoksi niitä ei kannattanut lähteä luokittelemaan omiin luokkiinsa. Tämän luokan tilanteita kutsuisin myös rajatapauksiksi, sillä tilanteita oli monenlaisia. Tilanne saattoi olla sellainen, missä tulkki esimerkiksi alkaa tulkkaamaan väärällä kielellä. Usein oli myös sellaisia tilanteita, missä ei periaatteessa tapahtunut mitään, mikä voisi selittää tulkin hämmennyksen, mutta tulkin elekieli viesti tällaista tunnetta ja hymy korosti sitä. Tämä tulkinta on minun subjektiivinen näkemys koko tilanteesta. Uskoisin, että edellä mainittu tilanne johtuu lähinnä yleisestä jännityksestä, tilanteen luonteesta ja kameran läsnäolosta. Tulkilla 5 esiintyi tilanteen aiheuttamia hämmennyksen hymyjä yhteensä viisi kertaa. Kaiken kaikkiaan tällä tulkilla esiintyi hämmennyksen hymyjä yhteensä 12 kertaa tulkkauskautensa aikana. Kyseinen tulkki oli venäjänkielinen natiivi ja ammattitulkki.

Kolmannen ja neljännen ryhmän muodostivat tasapuolisesti aiheen huvittuneisuus ja lausumisongelmien aiheuttama hymy, joita molempia esiintyi aineistossani kahdeksan kertaa. Tulkki 6 hymyili neljä kertaa aiheen huvittuneisuuden vuoksi. Yhteensä tällä opiskelijalla esiintyi hämmennyksen hymyjä kahdeksan kertaa. Lausumisongelmia kokivat kaikki tulkit tasapuolisesti yksi tai kaksi kertaa tulkkausta laskematta.

Ymmärrysongelmien vuoksi esiintyvää hämmennyksen hymyä esiintyi melko vähän aineistossani: vain 3 kertaa. Ymmärrysongelmia kävi läpi tulkki 2 ja tulkki 4. Toinen heistä oli kaksikielinen opiskelija ja toinen venäjänkielinen natiivi ammattitulkki. Sitä en tiedä, esiintyikö ymmärrysongelmia muuten, mutta ilman hymyä, sillä tarkasteluni keskittyi ainoastaan hymyihin. Halusin luoda tämän ryhmän selkeyden vuoksi. Ymmärrysongelma poikkeaa kieliongelmosta, sillä kyseessä oli tulkin ja puhujan välisestä väärinkäsityksestä, ei kielimuurista.

Alkuperäisen oletukseni mukaan mielsin epävarmuuden ja hämmennyksen tunteet negatiivisiksi tunteiksi, jonka vuoksi hymyn esiintyminen sellaisen aikana nähdään usein poikkeuksellisenä. Kaikki esitetyt hymyt eivät viittaa ainoastaan epämukaviin, negatiivisiin tilanteisiin, vaan olen löytänyt myös koomisia tilanteita, joissa tulkki on huvittunut ja ilmaisee tunnettansa hymyllä. Tällaiset löydetty tilanteet kumoavat olettamukseni negatiivisten tunteiden paikkaamisesta. Toki niitäkin löytyy aineistostani, mutta en halunnut rajata tutkimustuloksia ainoastaan negatiivisten hämmentävien tunteiden hymyihin. Positiiviset, koomiset tilanteen ajavat myös tulkin hämmennykseen ja sen seurauksena hymyyn. Näitä olivat tilanteen aiheuttama hymy ja aiheen huvittuneisuuden aiheuttama hymy.

Aineistoa tarkastellessa en pannut merkille muita epävarmuuden tai hämmennyksen tilanteita, jolloin en voi tarkastaa, olisiko keskusteluissa esiintynyt samanlaisia tilanteita ja tunteita, mutta ilman hymyä. Muiden epävarmuuden tilanteiden kautta olisin voinut verrata hymyn muodossa esiintyviä hämmennyksen tilanteita niiden kanssa, jolloin minulle olisi muodostunut selkeämpi käsitys kunkin tulkin heikkouksista ja elekielen käytöstavoista. Lisäksi olisi ollut hyvä tarkastella kaikkia tulkin hymyjä koko tulkkauksen aikana. Tällöin olisin luultavasti löytänyt selkeämpiä eroja hymyjen muodostumisessa positiivisen tyytyväisyyden hymyn ja hämmennyksen hymyn välillä. Tämä erottelu olisi helpottanut minua paikantamaan hämmennyksen hymyt. Mutta, jos olisin lähtenyt poimimaan kaikki tulkin kasvoilla esiintyvät hymyt, erotellut ne tilanteiden ja tunteiden mukaan ja vielä lisäksi selvittänyt muita hämmennyksen tilanteita, joissa hymyä ei esiintynyt, olisi silloin syntynyt täysin uusi erillinen tutkimustyö.

Koska tutkimukseni rajoittui tarkkailemaan ainoastaan hämmennyksen aiheuttamia hymyjä, jäi minulta huomaamatta tulkin muut hymyt muissa tilanteissa. Jos tarkastelussani olisi ollut kaikki tulkin kasvoille ilmestyvät hymyt, olisi aineistoni laajentunut hyvin suureksi, mutta sitäkin mielenkiintoisemmaksi. Tällöin olisi mahdollista tarkastella kuinka usein tulkin kasvoille ilmestyy aito spontaani hymy ja kuinka usein taas sosiaalinen hymy. Sosiaalinen hymy viehättää minua enemmän, sillä itse näen sen sellaisena hymynä, jota tulkin olisi ehkä hyvä välttää. Näen sosiaalisen hymyn sellaisissa tilanteissa, joissa henkilö kokee epämukavuutta. Kysymys on, onko tulkin työmoraaalin mukaista näyttää omia epämukavuuden tunteita juuri tällaisen niin sanotun epäaidon

hymyn kautta? Miten toimeksiannon muut osapuolet kokevat tällaisen hymyn? Näen tulkin roolin hyvin rajallisena, jolloin tulkin omat tunteet ja sen kautta tulevat eleet eivät saisi tulla liikaa esille.

Jatkotutkimuksia ajatellen ja tarkempaa näyttöä hakien olisi parasta tutkia myös keskustelun muita osapuolia. Lisäksi keskustelun kaikkien osapuolten mielipide eleistä ja tulkin käyttäytymisestä antaisi tarkempaa tietoa siitä, kuinka tulkin hymy nähtiin ulkopuolisin silmin. Tässä tutkimuksessa jo aikaisemmin mainittu Outi Vartiainen (2012) pro gradu -tutkielma käsittelee juuri puhujan ja tulkin eleitä konsekutiivitulkkauksessa ja niiden vaikutusta toisiinsa. Hänen tutkimuksensa antaa selkeämmän kuvan siitä miten tulkin ja puhujan eleet ovat kosketuksissa toisiinsa keskustelujen aikana. Tällaisen lähestymistavan kautta olisi tässäkin tutkimuksessa saatu laajempi tutkimusmateriaali, mutta tutkimuskysymykseni ja näkökulmani vuoksi keskustelun puhujien eleillä ei ollut merkitystä hakemieni tulosten suhteen.

Mielenkiintoista olisi myös tutkia esiintyykö tällaisia hämmennyksen hymyjä myös muissa kielissä ja kulttuureissa vai, esiintyykö tällainen ilmiö ainoastaan suomen ja venäjän kielten kanssa työskentelevien tulkkien kohdalla. Charlie Chaplin on aikoinaan todennut: *”Antakaa kun katson kuinka te liikutte ja elehditte, niin kerron heti missä olette syntyneet”* (Kreidlin 2002, 132). Elehdintä ei ole aina universaalista. Tämän vuoksi joissakin kulttuureissa, kuten esimerkiksi Italiassa elehdintä on hyvin voimakasta ja runsasta suomalaisten elehdintään verrattuna. Osa italialaisten tyypillisistä eleistä ovat myös meille tuttuja, kuten sormien yhteen puristaminen, josta alla kuva. Olisiko italialaisten hämmennyksen aikainen elehdintä enemmän käsien liikettä kuin hymyä? Uskon, että hymyjen esiintyminen olisi toista luokkaa eri kielen edustajan tulkin tulkkauksessa.

Kuva 7: Italialainen ele

(Lähde: <http://graphics8.nytimes.com/packages/images/newsgraphics/2013/0628-italian-gestures/g2.gif>)

Sukupuolijakautuneen näkökulman kautta voitaisiin selvittää onko miespuolisten ja naispuolisten tulkkien välillä huomattavia eroja elehdinnässä. Itse näen miehet hillityimpinä ja rauhallisina,

jolloin olettamukseni olisi, että miespuoliset tulkit elehtivät vähemmän. Millä tavoin miehet selviytyvät vaikeista tilanteista? Onko miehillä omanlainen selviytymistapa, joka poikkeaisi naisten selviytymistavoista ja eleistä?

Vaikka tutkimuksessani käytetyn aineiston tarkastelu rajoittui vain yksittäisiin seikkoihin, voidaan kuitenkin todeta tutkimukseni olevan hedelmällinen. Niin kuin aikaisemmin on mainittu, tällaista tulkkauksen tutkimusta ei ole aikaisemmin tehty. Nonverballiikka on tulkkauksessa usein se osa-alue, joka jää pimentoon. Sitäkin vähemmän on tutkittu hymyn toimintaa tulkkauksessa. Tämän tutkimuksen kautta saadaan monenlaisia uusia ideoita siitä, mitä vielä olisi tutkittavana. Tutkimustulokseni osoittavat, että tulkin eleet ovat hyvin vahva elementti myös tulkkauksessa ja niiden taustalla on monenlaisia asioita, jotka usein jäävät huomioimatta. Vaikka tulkin hämmennyksen hymy on yksi tulkin tavoista selviytyä tilanteesta, voi se olla myös hämmennyksen aiheuttaja keskustelun muille osapuolille.

LÄHTEET

Tieteelliset lähteet

- Burgoon, Judee K. & Buller, David B. & Woodall, Gill W. 1996. *Nonverbal communication: The unspoken dialogue*. Toinen painos. New York, The McGraw-Hill Companies, Inc.
- Burgoon, Judee K. & Guerrero, Laura K. & Floyd, Kory. 2010. *Nonverbal communication*. New York, Pearson Education, Inc.
- Ekman, Paul & Wallace, Friesen. 1969. *The repertoire of nonverbal behavior: Categories, Origins, Usage and Coding*. Semiotica. 1 (1), 49-98.
- Ekman, Paul. 1982. *Emotion in the human face: Studies in emotion and social interaction*. Toinen painos. Cambridge, Cambridge University Press.
- Hakkarainen, Tuula & Hyvärinen, Marja-Leena. 1999. *Puheviestintää oppimaan*. Jyväskylä, Jyväskylän yliopistopaino.
- Horvath, Susanna. 2015. Tulkin eleet epävarmuuden aikana. Tampereen yliopisto kandidaatin tutkielma.
- Isolahti, Nina. 2015. *Kadonneen visuaalisen moodin vaikutusta tutkimassa*. Tampere, Tampereen yliopisto.
- Isolahti, Nina & Mikhailov, Mikhail & Zelenin, Aleksandr. 2016. *Невербальная точность устного перевода: трансформации невербальных эмотивных маркеров в процессе последовательного перевода*. Вестник Московского университета. Сер. 22. Теория перевода. 2016. № 1. 19-41.
- Kendon, Adam. 2004. *Gesture: visible action as utterance*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Kurylo, A. & Frank, M. 2003. *Human Smiles: Expression of Emotion or Communication Gesture? Running head: Smiles and Communication*. The Annual International Communication Association Conference in San Diego, CA.
- Kreidlin, G.E. 2002. *Невербальная семиотика*. Москва, Новое литературное обозрение.
- McNeill, David. 1992. *Hand and mind: What gestures reveal about thought*. Chicago, The University of Chicago Press.
- Moltchanova, G.G. 2014. *Kognitivnaja polikodovost mezkulturnoj kommunikatsii; verbalika i neverbalika*. Moskova, OLMA Media Grupp.

- Paneth, Eva 1957. An investigation into conference interpreting. Teoksessa Franz Pöchhacker ja Miriam Shlesinger (toim.) *The Interpreting Studies Reader*. 2002. New York, Routledge. 30-41.
- Pease, Allan 1981. *Elekieli*. Mänttä, Kauppiainien kustannus Oy.
- Poyatos, Fernando 1987. *Nonverbal communication in simultaneous and consecutive interpretation: A theoretical model and new perspectives*. Teoksessa Franz Pöchhacker ja Miriam Shlesinger (toim.) *The Interpreting Studies Reader*. 2002. New York, Routledge. 234–246.
- Poyatos, Fernando. 1988. *Cross-Cultural perspectives in nonverbal communication*. University of New Brunswick.
- Poyatos, Fernando 1997. *Nonverbal Communication and Translation: New perspectives and challenges in literature, interpretation and the media*. Amsterdam/Philadelphia, J.Benamins.
- Rashotte, Lisa Slattery. 2002. *What Does that Smile Mean? The Meaning of Nonverbal Behaviors in Social Interaction*. Social Psychology Quarterly 65: 92-102.
- Riihinen, Inkeri. 1992. *Sanaton viestintä tulkkauksessa*. Tampereen yliopisto pro gradu -tutkielma.
- Saresvuo, Johanna & Ojanen, Sirkka-Liisa. 1988. *Tulkin käsikirja*. Helsinki, Oy Gaudeamus Ab.
- Scherer, Klaus R. & Ekman, Paul. 1982. *Handbook of methods in nonverbal behavior research. (Studies in emotion and social interaction)*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Seraya-Rautaneva, Valeria. 2014. *Kyselytutkimus käännöstieteen opiskelijoiden tulkkaustilanteisiin liittyvästä esiintymisjännityksestä*. Tampereen yliopisto pro gradu -tutkielma.
- Tiittula, Liisa. 1992. *Puhuva kieli: Suullisen viestinnän erityispiirteitä*. Helsinki, Oy Finn Lectura Ab.
- Vartiainen, Outi. 2012. *Puhujan ja tulkin eleet konsekutiivitulkkauksessa*. Tampereen yliopisto pro gradu -tutkielma.

Sanakirjat

Kuvat 7: MOT Kielitoimiston sanakirja, Kotimaisten kielten keskus ja Kielikone Oy.

Verkkolähteet

McCoy, Mary. 2014. *Friendly or fake? What you're telling people with your smile? She knows*. 05/2014. <http://www.sheknows.com/health-and-wellness/articles/1035345/what-your-smile-tells-people>. Viitattu 18.04.2016

Puttonen, Mikko. 2012. *Tällä ilmeellä elät pitkään*. Tiede-lehdessä julkaistu artikkeli 3/2012.
http://www.tiede.fi/artikkeli/jutut/artikkelit/talla_ilmeella_elat_pitkaan. Viitattu 07.04.2016

Tampereen yliopisto:

<https://www10.uta.fi/opas/opintoKokonaisuus.htm?rid=10086&lang=fi&uiLang=fi&lvv=2015>.
Viitattu 07.04.2016

Kuva 1:

<http://img.wonderhowto.com/img/original/63/61/63549082487256/0/635490824872566361.jpg>.
Haettu 18.04.2016

Kuva 2: <http://www.sheknows.com/health-and-wellness/articles/1035345/what-your-smile-tells-people>. Haettu 18.04.2016

Kuva 3: <http://suvi.viittomat.net/img/alpha/l.gif>. Haettu 18.04.2016

Kuva 4: <http://suvi.viittomat.net/img/alpha/s.gif>. Haettu 18.04.2016

Kuva 5: <https://www.youtube.com/watch?v=kx-8GjVFhT8>, <https://i.ytimg.com/vi/kx-8GjVFhT8/mqdefault.jpg>. Haettu 18.04.2016

Kuva 6: <http://graphics8.nytimes.com/packages/images/newsgraphics/2013/0628-italian-gestures/g2.gif>. Haettu 18.04.2016

Liite 1

TULKKAUS	HYMYN MUOTO	MUU LIIKE	TILANNE
”...yleensä Suomessa korostetaan tämmöistä tasa...-arvoa ja sen tyypisii asioita, mutta...”	Pieni nopea hymy kuunteliijaan päin	Kädet heiluu, nyökkää,	HAKEE SANAA - Äänessä epäröintiä Kieliongelmiä
”...koska normaalisti kuitenkin se mitä teemme työelämässä niin se heijastuu meidän vapaa-aikaan myöskin jollain tapaa	Pieni nopea hymy kuunteliijaan päin	Kädet heiluu, nyökkää,	HAKEE SANAA - Puheessa mikrotauko Kieliongelmiä
”...niin sitten se tavallaan että hän ei olisi voinut menestyä työelämässään sen takia	Pieni nopea hymy kuunteliijaan päin	Kädet heiluu, nyökkää, katse ylös, vetää henkeä	HAKEE SANAA - Puheessa mikrotauko ja epäröintiä äänessä Kieliongelmiä
”...ää näiden...niinku arvaamattomien juonenkäänteiden a-avulla	Pieni nopea hymy kuunteliijaan päin	Kädet heiluu, nyökkää, katse pois	HAKEE SANAA - Änkytys, hyvin pieni naurahdus Kieliongelmiä
”ее: что: действительно конец был немножко: таким удивительным: и внезапным”	Pieni nopea hymy kuunteliijaan päin	Pää heiluu, katse siirtyy muistiinpanoihin - Maiskauttaa suuta	HAKEE SANAA - Mikrotauko puheessa Kieliongelmiä
”öö vaan sitten ne haluaa tavallaan semmoisen alkukantaisen luonnollisen: niinku juurelle palata tai: siis tämmöseen tilanteeseen”	Pieni nopea hymy kuunteliijaan päin	Kädet heiluu, nyökkää, vilkaisee muistiinpanoja	HAKEE SANAA, selittää, vetää henkeä, toistelee samankaltaisia sanoja esim. ”semmoisen”, ”alkukantaisen”, ”luonnollisen”, ”tämmöseen tilanteeseen” Kieliongelmiä
”missä tämmöinen	Naurahdus	Heiluttaa käsiä,	HAKEE SANAA JA

pariskunta vois olla eli just tämmösen pel- keskellä peltoa: kahdestaan”		nyökkää, laskee kädet syliin, katsoo muistiinpanoihin	EPÄMUKAVUUS, vetää henkeä lopuksi tulkki ei löydä luontevaa lopetusta tulkkeeseensa Kieliongelmia
”eli jotakin kr-kritiikkiä ajattelen ensimmäisenä”	Pieni nopea hymy	Heiluttaa käsiä hieman samalla, mutta lopettaa kun katsoo muistiinpanoihin	NOLOSTUMINEN – Änkytys Lausumisongelmia
” s:e sitten oli tämmöinen kuudentuhannen euron palkalla toimiva tyttö”	Hymyilee ja naurahdus	Katse vaihtuu kuuntelijasta muistiinpanoihin useamman kerran	NOLOSTUMINEN – Aihe Aiheen koomisuus tai nolous

Taulukko 1: Tulkki 1 hymyt epävarmuudessa

TULKKAUS	HYMYN MUOTO	MUUT LIIKKEET	TILANNE
”oli: erittäin hauskoja kohtia jossa oli venäläisiä jotka käyttivät venäjän kieltä” m: ja oli muitakin hauskoja kohtia”	Hymyilee	Pyörittelee silmiä ylöspäin ja katsoo yleisöön	HAKEE SANAA, NOLOSTUMINEN - yleisön vuorovaikutus – naurua yleisöstä Tilanteen aiheuttama hymy
” но потом когда:: русский все-таки подарок принес в конце и:: ээ:: то есть мм:: осталось позитивное картинка и	Pieni nopea hymy	Katsoo alaspäin, pois muistiinpanoista, oikea käsi heilahtaa löydetyn sanan kohdalla	HAKEE ASIAA - Tauko puheessa Kieliongelmia
” это вот типичное финское”	Naurahtaa ja hymyilee	Heiluttaa päätä ja käsi heilahtaa anteeksipyytävästi	NOLOSTUMINEN SEKAANNUS - Hymyilee puheenvuoron jälkeen, koska oli ehkä sanomassa vielä jotain, mutta puhuja ehti aloittaa Tilanteen aiheuttama hymy
” что значит в русском ключе”	Hymyilee ja naurahtaa	Katsoo kuuntelijaan päin,	SEKAANNUS NOLOSTUMINEN - Joutuu kysymään tulkattavalta, Ymmärtämisongelmia
” сейчас я ???”	Hymyilee ja	Osoittaa	SEKAANNUS

”tai siis joo suomen kieltä hän tunnisti”	naurahtaa	etusormella ”odota”, silmät painautuvat hetkeksi kiinni	NOLOSTUMINEN - Joutuu täydentämään tulkkausta ja välissä sanoo venäjänkieliselle ”hetki”, Ymmärtämisongelmia
”добавила: перевод в ответ...она просто задала вопрос”	Hymyilee	Heiluttaa käsiä puolelta toiselle ja laskee ne rauhoittaakseen syliin, vetää syvään henkeä	SEKAANNUS NOLOSTUMINEN - Selittää venäjänkieliselle kuuntelijalle äskeisen tilanteen, Tilanteen aiheuttama hymy
”а: то что у нас время заканчивается”	Naurahtaa	Katsoo yleisöön	SEKAANNUS Lisäys tulkkaukseen, Tilanteen aiheuttama hymy

Taulukko 2: Tulkki 2 hymyt epävarmuudessa

TULKKAUS	HYMYN MUOTO	MUUT LIIKKEET	TILANNE
”так много отвечать как хотите ши- ши-ширно или так”	Hymyilee kuunteliiaan päin	Heiluttaa käsiä, katsoo muistiinpanoja	NOLOSTUMINEN, änkytys Lausumisongelmia
”э: наверное вам полезно и интересно так как вы учите э: международной культуре”	Pieni nopea hymy kuunteliiaan päin	Heiluttaa käsiä ja nyökkää	HAKEE SANAA, pieni tauko puheessa Kieliongelmiä
” э: как как вы думаете э- эти фильмы были для международной международной публики и: или какие там были у вас мнения ”	Hymyilee kuunteliiaan päin	Heiluttaa vasenta kättä, kohottaa olkapäitään	HAKEE SANAA, tauko ja henkäys puheessa Kieliongelmiä
”то есть несмотря на такие печальные вещи там есть все-таки пожи- м:положительные вещи которые вам нра- нравятся ”	Hymyilee kuunteliiaan päin	Nyökkäilee hieman, heiluttaa vasenta kättä ja kohottaa hieman olkapäitä	NOLOSTUMINEN, Lausumisongelmia

Taulukko 3: Tulkki 3 hymyt epävarmuudessa

TULKKAUS	HYMYN MUOTO	MUUT LIIKKEET	TILANNE
” e: jotenkin kirkkaampi ja parempi ne kaikki e: st- eri stereotyy- stereotyypin edustajat tässä tulevat esille ”	Hymyilee	Nyökkää syvästi(anteeksipyytävästi)	NOLOSTUMINEN, Änkytys Lausumisongelmia
”silloin kun a: se poro jäi venäläisen alle en tiedä”	Pieni nopea hymy	Heiluttaa hieman päätä ja levittää kätet kysyvästi	HÄMMENNYS, Ymmärtämisongelmia, joutuu tarkentamaan puhujalta mitä tapahtui
” ja heti se venäläinen halusi jo sitä poroa saada niinkun ruuaksi tai jotakin ”	Naurahtaa	Levittää kätet kysyvästi, heiluttaa päätä, kohottaa olkapäitä, katse muistiinpanoihin	NOLOSTUMINEN/HAKEE SANAA, sanavalinnan koomisuus Aiheen koomisuus
”ja haluaa sitä jotenkin ko- niinku	Hymyilee	Katse muistiinpanoihin, heti painuu alas	NOLOSTUMINEN/HAKEE SANAA, tauko puheessa Kieliongelmiä
”хотя это наверняка тоже стереотип как вы уже сказали ”	Hymyilee	Hymyilee kuuntelijaan päin ja kääntää katseen pois, nyökkäilee	NOLOSTUMINEN, koska toistoa tulkkauksessa, vetää henkeä viimeisessä sanassa Tilanteen aiheuttama hymy
”в каком из них э: вы чувствуете что вам ближе путь режиссера вот рассматривать эти вопросы”	Hymyilee	Heiluttaa käsiä, nyökkää	HAKEE SANAA Kieliongelmiä
” mutta hän hakkasi ja vain kaatoi sitä puuta ...sen puun ”	Hymyilee ja naurahtaa	Nyökkäilee	NOLOSTUMINEN, korjaus tulkkeeseen Kieliongelmiä
”ja ovat sitten ovat valmiina e: sen poron kanssa	Naurahtaa	Heiluttaa käsiä, sekoittaa	HAKEE SANAA/NOLOSTUMINEN,

siis tekemään siitä jotakin liharuokaa ja”			aihe Aiheen koomisuus
--	--	--	--------------------------

Taulukko 4: Tulkki 4 hymyt epävarmuudessa

TULKKAUS	HYMYN MUOTO	MUUT LIIKKEET	TILANNE
” на рынке ой – torilla olen jo käynyt mutta talvella”	Hymyilee	Heiluttaa päätä, nostaa toisen käden pöydältä hieman	NOLOSTUMINEN, Aloittaa tulkkauksen väärällä kielellä Tilanteen aiheuttama hymy
” э:м в городе Рованиemi”	Pieni nopea hymy	Nyökkää	NOLOSTUMINEN, Hakee sanaa, tauko puheessa Kieliongelmia
”Pohjois-Venäjältä Arka-Arkangelista ”	Pieni nopea hymy	Nyökkää syvään, silmät sulkeutuvat hetkeksi	NOLOSTUMINEN, Änkytys, venäjänkielinen paikannimi Lausumisongelmia
” у них как бы другие занятия”	Naurahtaa	Katsoo eteenpäin ja siirtää katseen muistiinpanoihin	HERMOSTUNEISUUS taustalla – syytä ei tiedetä Tilanteen aiheuttama hymy
”olla raitis”	Naurahtaa	Katsoo kuuntelijaa nopeasti ja kääntää katseen muistiinpanoihin, nyökkäilee	NOLOSTUMINEN, Lisäys tulkkeeseen ja päällekkäisyys toisen puhujan kanssa Tilanteen aiheuttama hymy
” тоже прочитала в газете”	Hymyilee	Nyökkäilee ja katsoo muistiinpanoja	NOLOSTUMINEN, Lisäys tulkkeeseen, jonka olisi pitänyt olla alussa. Tilanteen aiheuttama hymy
”Эта эстонская проститутка Нина ”	Naurahtaa	Katsoo viistosti alas ja eteenpäin, levittää kädet ja painottaa NINA	KAINOSTELU, NOLOSTUMINEN, Aihe, prostituoitu. Aiheen nolous
”Missä ne asuu siis niinku paikka ”	Pieni nopea hymy		NOLOSTUMINEN/HAKEE SANAA, yrittää selittää, hakee oikeaa ilmaisua Kieliongelmia
”поэтому еще пока не съездил”	Naurahdus	Katse muistiinpanoissa	HERMOSTUNEISUUS taustalla, syytä ei tiedetä

			Tilanteen aiheuttama hymy
”hostelleja ehkä s halvempia paikkoja ”	Naurahdus	Katse muistiinpanoissa, nyökkäilee	NOLOSTUMINEN, Lisäys tulkkeeseen Kieliongelmia
”kaikki haluavat vähän niinku am niinkun harjoitella omia taitoja englannin kielessä”	Naurahdus	Vilkaisee kuuntelijaa ja siirtää katseen muistiinpanoihin	NOLOSTUMINEN, hakee sanaa Kieliongelmia
”Harau Harautavan Haraut Harata Haraa rautavan rakkauden talo”	Pieni nopea hymy	Hakee katseellaan kuuntelijalta apua	NOLOSTUMINEN, Lausumisongelmia

Taulukko 5: Tulkki 5 hymyt epävarmuudessa

TULKKAUS	HYMYN MUOTO	MUU LIIKE	TILANNE
...какая разница финский юмор и русский юмор...	Hymyilee kuulijaan päin	Kädet heiluvat hieman, heiluttaa hieman päätä ja vetää syvää henkeä	KAINOSTELU - Alkujännitys, aihe Tilanteen aiheuttama hymy
”ahh...hetki nyt se meni hukkaan...mä nyt yritän muistaa sen”	Naurahtaa	Vetää syvään henkeä, naurahtaa, ojentaa kämmenet, laittaa silmät kiinni.	HAKEE SANAA, tauko puheessa Kieliongelmia
”говорят ну представляется как...”	Hymyilee	Vetää syvään henkeä, heiluttaa käsillä	HAKEE ILMAISUA, yrittää selittää Kieliongelmia
”глу...глупый персонаж...что вы можете сказать?”	Naurahtaa	Heiluttaa käsiä	NOLOSTUMINEN – Änkytys, aihe, löytynyt sana oli koominen Lausumisongelmia, Aiheen koomisuus
”no oli hyvin vähän näitä juntteja päin tai näitä elokuvassa olevia henkilöitä...”	Naurahtaa	Kämmenet heiluvat, katse tiukasti muistiinpanoissa	NOLOSTUMINEN – aihe(sana oli tulkille koominen) Aiheen koomisuus
”molemmat toivat miehiä naisia yhteiseen kotiin ja silleen... ”	Hymyilee	Heiluttaa päätä hieman	NOLOSTUMINEN - Aihe nolous

”девушка, проститутка”	Naurahtaa	Kädet heiluvat	NOLOSTUMINEN – HAKKE SANAA – Aiheen koomisuus
------------------------	-----------	----------------	---

Taulukko 6: Tulkki 6 hymyt epävarmuudessa

TULKKAUS	HYMYN MUOTO	MUU LIIKE	TILANNE
”umm vielä hän kysyi sinulta että o, у вас у вас спросили”	Pieni nopea hymy samanaikaisesti puheen kanssa	Yskäisee	NOLOSTUMINEN Aloitti tulkkauksen väärällä kielellä Tilanteen aiheuttama hymy
”gumaanis...”	Pieni nopea hymy	Heiluttaa hieman nopeasti päätään	NOLOSTUMINEN Ei ole varma sanasta miten tulkkaa, sana jää vajaaksi Lausumisongelmia
” vaimo on tavallaan ollu se vahvempi ja, жена же жена сильнее”	Naurahtaa	Heiluttaa käsiä, änkyttää ja heilauttaa päätään hieman sekä sulkee silmät hetkeksi	NOLOSTUMINEN Tulkkaa ensin väärällä kielellä Tilanteen aiheuttama hymy
”да... чтоб быть достойным”	Naurahtaa	Heiluttaa toista kättä sylissä	NOLOSTUMINEN Hakee sanaa Kieliongelmiä
”ei pelkästään sohvalle pidä maata vaan pitää myös jotakin”	Naurahtaa	Heilauttaa kättään pyytäen anteeksi keskeytystä	NOLOSTUMINEN/SEKAANNUS Unohtaa tulkata ja keskeyttää puhujan ja tulkkaa Tilanteen aiheuttama hymy
”marriage marriage”	Naurahtaa		HAKKE SANAA/NOLOSTUU Ei löydä sanalle venäjänkielistä vastinetta ja hokee siksi englanniksi sanaa Kieliongelmiä
”midsummers night dream...”	Naurahtaa ja pieni nopea hymy		NOLOSTUMINEN Ei tiedä käännöstä ja toistaa hieman huolimattomasti englanninkielisen nimen... Kieliongelmiä

”niin luonnollisuus juuri... kiitos ...”	Pieni nopea hymy	Korjaa istuma-asentoa, heiluttaa käsiä.	NOLOSTUMINEN Hakee sanaa, kuulija auttaa, kiittää. Kieliongelmia
---	------------------	---	--

Taulukko 7: Tulkki 7 hymyt epävarmuudessa

Liite 2

Merkinnät

[☺ en usko ☺]	eleen alkamiskohta ja eleen lopetuskohta
W	sormet heiluvat
☺	hymy
N	nyökkäys
oo	katsoo kuuntelijaa päin
↔	heiluttaa päätä
ha	naurahdus
L	levittää kädet
^	käden nostaminen ylös
K	kädet heiluvat
Ko	korjaa istuma-asentoa

VENÄJÄNKIELINEN LYHENNELMÄ

1. ВВЕДЕНИЕ

В бакалаврской дипломной работе я исследовала жесты переводчика в затруднительных ситуациях, то есть, когда переводчик смущен или затрудняется подобрать требуемое слово или выражение. В ходе исследования я заметила, что средствами невербальной коммуникации переводчиков были не только жесты и движения тела, но и выражения лица, точнее говоря, улыбка.

В данном исследовании я решила сконцентрироваться на улыбке переводчика, в случаях, когда он смущен или затрудняется подобрать точный термин для перевода. Одна из функций улыбки – это демонстрация смущения или беспокойства и часто люди ассоциируют улыбку с положительными вещами, но моя цель – рассмотреть улыбку в тех случаях, когда она вызвана негативными или обескураживающими ситуациями, улыбку, которой люди пытаются скрыть незнание или непонимание. Всем нам знакома ситуация, когда мы чувствуем, как мы краснеем, наши мысли путаются, и внезапно мы начинаем улыбаться.

Язык жестов очень привычен для меня так как он является неотъемлемой частью моего общения с моими глухими родителями, наверно именно поэтому эта тема мне так близка и интересует меня не только как будущего переводчика, но и как человека, столкнувшегося с ситуацией, где невербальное общение является основным способом общения. У меня есть много утвердившихся жестов, которые я использую постоянно, но некоторые жесты сопровождают мою речь только в те моменты, когда я нервничаю. Я также заметила, что достаточно часто слежу за выражением лица моих собеседников при разговоре, потому что это помогает мне понять какие чувства он или она испытывает в тот момент. Иногда я делаю мои собственные выводы о значении этих выражений лица, но иногда они могут ввести меня в заблуждение относительно чувств собеседника на момент беседы.

Невербальная коммуникация является неотъемлемой частью коммуникаций между людьми. Коммуникации состоят не только из слов и предложений, но и из выражений лица, жестов и интонаций. Невербальная коммуникация обычно помогает и дополняет сообщение, поэтому это настолько важно использовать эту информацию, чтобы попытаться лучше понять собеседника. Также важно обращать внимание на невербальную коммуникацию между переводчиком и его собеседниками при устном переводе для достижения наиболее точного результата перевода. Как только участники разговора перестают понимать друг друга, они сразу же прибегают к невербальной коммуникации, поскольку это единственный способ

общения, которым они оба владеют одинаково хорошо. Переводчик выступает посланником между двумя языками и культурами.

Иногда непросто понять сообщение, выраженное жестами, так как оно может иметь несколько значений. Человек иногда целенаправленно использует жесты как вспомогательный инструмент своей речи, но нередко, когда люди начинают жестиковать сами этого не осознавая. Некоторые люди не знают, как интерпретировать жесты, или просто не замечают их. Восприятие жестов как вспомогательной информации должно быть целенаправленно и осознанно. Достаточно интересно проследить, как жесты переводчика влияют на понимание его слушателей, но, к сожалению, проведение данного исследования в рамках этой работы невозможно. Вместо этого я сконцентрировалась на ситуациях, которые заставляют переводчика прибегать к жестам.

Я использовала эмпирический материал, который включает в себя видеозаписи студентов-переводчиков и профессиональных переводчиков во время последовательного перевода. Моя цель заключалась в том, чтобы найти все улыбки переводчиков и выделить те, которые возникли в моменты смущения. Также я обращала внимание на жесты, которые сопровождают эти улыбки. В результате моего исследования я планировала проанализировать и разделить на категории улыбки, которые использовали переводчики. Я предполагала, что я найду достаточно много ситуаций, в которых я увижу улыбки, за которыми люди пытаются скрыть непонимание или незнание.

Вопрос этого исследования важен, потому что мы не часто думаем или осознаем насколько большую роль невербальная коммуникация имеет в устном переводе. Согласно Йоханне Саресвуо и Сиркка-Лииса Оянен (1998) у переводчика особая роль в коммуникации, и поэтому внутренние и внешние раздражители коммуникации могут влиять совершенно иным путём на устный перевод (Саресвуо & Оянен 1988, 7). Раздражающие факторы, такие как смущение переводчика, могут изменить оттенок переводимого сообщения. Невербальная коммуникация не была глубоко исследована, соответственно невербальная коммуникация при устном переводе рассмотрена ещё меньше.

Исследование становится ещё более значительным, если мы обратим внимание на то, как, непроста задача переводчика. Поскольку переводчик является не только посланником, но и человеком, которому необходимо понять язык и культуру обоих языков, используемых в устном переводе. Валерия Серая-Раутанева (2014) в дипломной работе *«Исследование-опрос об испытываемом студентами-переводчиками социальном волнении при ситуациях, связанных с устным переводом в процессе учебы»* провела исследование того, как задачи,

поставленные перед переводчиком, могут вызвать страх сделать ошибку, и как это вызывает волнение при выступлениях во время устного перевода. Один из выводов её работы заключается в том, что последовательный перевод является наиболее трудным и нервным для переводчиков. Соответственно, это достаточно закономерно, что переводчики скрывают свои отрицательные чувства, используя жесты.

2. ТЕОРИЯ

2.1. Категории невербалики

Бургон преподносит формы невербальных коммуникаций в виде различных кодов. Он проводит разделение на визуальный, аудитивный, контактный, временной код и код местоположения. Первые коды в визуальном и аудитивном это кинесика. Кинесика включает в себя все телодвижения, за исключением физического взаимодействия между людьми. Из-за многих вариаций одного и того же телодвижения кинесика считается одним из наиболее богатых невербальных кодов. Например, кивок может сопровождаться улыбкой или нет, что добавляет разные смысловые оттенки этому телодвижению. (Бургон 1996, 33.)

Другой код, относящийся к визуальному и аудитивному, - это внешний вид. Он является очень важной частью невербального послания, потому что он помогает нам передавать информацию даже незнакомцам. Этот код включает в себя черты внешности человека такие как цвет кожи, пол, возраст и одежду. В наше время мы прилагаем усилия для совершенствования нашей внешности при помощи, например, косметики, спорта, одежды и т.д. (Бургон 1996, 48.)

Третий код, относящийся к визуальному и аудитивному, вокалический. К нему относятся такие невербальные речевые характеристики как тембр голоса, тон, интонации, вздохи или речевые паузы. Эти различные элементы голоса добавляют отличительные особенности, например, при подчёркивании предмета обсуждения. Смех является одной из этих особенностей, и в данном исследовании он был объектом моего интереса. (Бургон 1996, 58.)

Контактным кодом является тактильный, что означает прикосновения. Он не всегда воспринимался как часть коммуникации. Второй код, относящийся к этой группе - это проксимальность, что обозначает личное пространство при разговоре. (Бургон 1996, 69, 86, 88.)

К кодам времени и местоположения относятся обстановка и артефакты. Они характеризуют место и условия, в которых происходит коммуникация. Хронемика означает использование времени в невербальном коммуникационном процессе. (Бургон 1996, 109, 123.)

2.2. Жест и чувства

Оксфордский словарь английского языка, второе издание (1989) объясняет слово "жест" (gesture) как «*a movement of the body, or any part of it that is expressive of thought or feeling*», то есть, движения тела или его частей, которые выражают мысли или чувства. (Кендон 2004, 7-

8.) Дэвид МакНил (1992) объясняет жест, как движение рук во время речи. Как пример он приводит ситуацию, когда человек повествует историю и поднимает руки, говоря «и он поднимался по канату». В данной ситуации рука является не просто частью тела, а она становится героем истории, а телодвижение – это не движение руки вверх, а демонстрация поднимающегося по канату человека. Что касается местоположения, повествующий не имеет в виду его местоположение на момент разговора, а вымышленное местоположение, где происходят описываемые события. (МакНил 1992, 1.) Согласно вышеописанному примеру, жест может иметь много значений в зависимости от контекста, и он всегда должен сопровождаться речью.

Испытываемые чувства можно разделить на четыре категории. Первая называется адаптированные эмоции. Их можно наблюдать когда, например, родители реагируют на хорошие оценки ребенка. В данном случае наши эмоции адаптируются к ситуации, в которой мы находимся. Вторая категория называется аффективная реакция. В данной ситуации положительные или отрицательные чувства являются рычагом эмоций и характеризуют их. Следующая категория свойство – это эмоции как физиологическая реакция. К этой категории относятся ситуации, когда человек испытывает физические реакции, вызванные эмоциями, например, учащенное сердцебиение или повышенное кровяное давление. В последнюю группу входят эмоции как когнитивные реакции. В данном случае человек оценивает ситуацию, в которой он находится, что помогает ему определиться с чувствами испытываемыми. (Бургон 2010, 288-290.)

2.3. Улыбка

Улыбка – один из наиболее употребляемых при общении мимических жестов. Существует два взгляда на природу улыбки. С одной стороны считается что улыбка отражает чувство удовлетворения (felt smile). С другой стороны люди улыбаются преднамеренно из-за культурных обычаев, вне зависимости от эмоций, «искусственная социальная улыбка» (false smile). Некоторые исследователи невербальной коммуникации являются сторонниками культурного релятивизма, когда они изучают эмоции и средства выражения. Такие исследования доказывают, что улыбка возникает и в тех ситуациях, когда она неуместна, например, в Японии женщины улыбаются когда узнают о смерти своих мужей в сражении, или жители Африки используют улыбку, чтобы показать смятение. (Курыло & Франк 2003, 2-3.)

В 1862 году французский невролог (1862) Дюшен де Бульон впервые выдвинул теорию о различии между улыбкой от удовольствия и улыбкой без удовольствия. Он заметил, что

круговые мышцы глаза (*orbicularis oculi* лат.) участвуют в тех улыбках, которые возникают спонтанно в случае удовольствия. Когда улыбка является следствием положительных эмоций, эти мышцы надуваются и формируют морщины вокруг глаз, которые идентифицируют то, что улыбка была вызвана удовольствием. В данном исследовании я изучала улыбки, которые возникают без удовольствия.

2.4. Экман и Фрайзен

Для того чтобы глубже понять невербальное поведение Экман и Фрайзен создали пять категорий жестов. Эти категории не имеют жестких рамок, а лишь помогают нам лучше понимать жесты.

Первая категория называется «символы». К ней относятся жесты, имеющие прямую невербальную интерпретацию в соответствии со словом, фразой или предложением, которое они дополняют. Говорящий всегда использует символы осознанно, что означает то, что человек может повторить один и тот же жест в случае надобности. (Экман & Фрайзен 1969, 63-65.) Как человек использующий язык жестов, я вижу много жестов в алфавите этого языка. Например, в финском языке жестов буква "L" показывается большим и указательным пальцами расположенными под прямым углом, что формирует форму этой буквы.

Вторая категория называется «иллюстраторы». К ней относятся жесты используемые одновременно с речью. Они описывают содержание речи. Такие жесты бывают ритмические, направляющие, указательные, пространственные, имитирующие и очертательные. Их обычно используют непреднамеренно. (Экман & Фрайзен 1969, 68-69.)

Третья категория называется «регуляторы». Это жесты, регулирующие ход беседы. Другими словами, человек регулирует диалог, например, подавая сигнал собеседнику, что его очередь говорить подошла к концу. Таким сигналом может быть, например, отклонение головы в сторону и прерывание визуального контакта. Такие жесты не несут в себе информации, но они подают сигнал собеседнику. (Экман & Фрайзен 1969, 82-83.)

Четвертая категория - жесты «самоадапторы», такие как, например, почесывание головы. Эти жесты непросто описать, потому что считается, что люди привыкли использовать эти жесты в сложных ситуациях как способ контролировать эмоции. (Экман & Фрайзен 1969, 84.) Именно такие жесты рассматривались в моём исследовании.

И последняя, пятая категория, называется «выражение эмоций». Сюда относятся жесты, которые выражают эмоции. Такие сигналы можно увидеть на лице и теле, услышать в голосе и ощутить путём прикосновения. Эта категория является более индивидуальной, по

сравнению с другими, потому что через эти жесты человек показывает такие эмоции как грусть, радость или страх. Эти жесты также рассматривались в моём исследовании.

2.5. МакНейл

Дэвид МакНейл создал пять категорий для спонтанных жестов, сопутствующих речи. Первая категория называется «портретные жесты». При помощи этих жестов говорящий описывает объекты речи. Они также используются для дополнения послания или для его повторения. Жест может продемонстрировать, с какой точки зрения говорящий видит себя в повествовании: он может быть объектом повествования, действующим лицом или наблюдателем. Например, человек, рассказывая о сгибании дерева, может показать своей рукой процесс таким образом, что слушатель представит его, как главное действующее лицо, которое сгибает дерево. Возможно, без этого жеста собеседник не будет иметь четкого представления о том, что описывает рассказчик. (МакНейл 1992, 12-13.)

Вторая категория называется «метафоры». Это жесты, которые работают таким же путем как и портретные жесты, но они описывают абстрактные, а не конкретные объекты. (МакНейл 1992, 14-15.)

Третья категория называется «ударные» жесты. К ним относятся жесты задающие ритм речи, и обычно все жесты в этой категории достаточно похожи, вне зависимости от темы повествования. Часто это небольшие и короткие жесты, например, палец указывающий вверх и вниз. Хотя такие жесты невелики, их семантическая функция очень важна, потому что этими жестами говорящий выделяет наиболее важные моменты речи. (МакНейл 1992, 15-16.)

Четвертая категория - это «связывающие» жесты, соединяющие фактически разделённые во времени, но тематически связанные части речи. Хорошим примером может быть ситуация, в которой человек, рассказывая историю, использует какой-то жест, внезапно прерывает историю, добавляя информацию, и сопровождает её вторым жестом. Возвращаясь к повествованию, он повторяет жест, который был использован в первый раз. Второй жест в данной ситуации – это «связывающий жест». (МакНейл 1992, 16-18.)

Последняя пятая категория называется «непосредственные» жесты. Сюда относятся указательные жесты, используемые в тех случаях, когда говорящий указывает на конкретные или абстрактные вещи. Например, когда кто-то спрашивает «откуда ты?», говорящий указывает на дистанцию между ним и собеседником, в данном случае говорящий указывает

не на конкретное место, а на абстрактное пространство, такое как другой город или страна. (МакНейл 1992, 18.)

2.6. Категории, используемые в данной работе

Для анализа мною было определено несколько категорий, в основе которых использованы идеи Экмана и Фрайзена. Жесты были разделены на две группы. Первая группа называется «самоадапторы», куда отнесены ситуации, в которых переводчик использует жесты в случае замешательства или смутения. Ко второй группе «выражение эмоций» отнесены ситуации, где комичность заставляет переводчика смущенно улыбаться. Эти группы помогают нам более ясно определить причину возникновения жестов, но они не имеют значительных различий между собой. В каждой категории несколько групп, более подробно описывающих причину улыбки.

1. Самоадапторы

- a) Нехватка языковых знаний
- b) Проблемы с произношением
- c) Проблемы с пониманием

2. Выражение эмоций

- a) Смущение, вызванное комичностью переводимого сообщения
- b) Смущение, вызванное комичностью ситуации между говорящими и переводчиком

2.7. Невербалика и переводоведение

Невербалика в переводоведении не была глубоко исследована до сих пор. Фернандо Поятос (1987) – это один из немногих кто исследовал невербальную коммуникацию при устном переводе. Однако, его работа ограничена толкованием жестов говорящего переводчиком. Согласно Поятосу, если говорящий использует жесты для выражения своей идеи, переводчик также должен использовать эти жесты для перевода. Точка зрения Поятоса не принимает во внимание невербальное поведение переводчика то есть не связанное с говорящим. (Поятос 1987, 239.)

Процесс последовательного перевода включает в себя слушание, запоминание речи, ведение коротких заметок и воспроизведение послания на другом языке. Переводчик обрабатывает послание, анализирует его значение и продумывает варианты перевода, и ведение заметок помогает не упустить информацию из переводимого материала. В моём материале, один из семи переводчиков не делал заметки, несмотря на это, было видно, что ведение заметок

занимает важную роль в их невербальном поведении. Например, в случае замешательства или смущения переводчики позиционировали себя по направлению к заметкам в поисках помощи оттуда.

3. МАТЕРИАЛ И МЕТОДЫ

3.1. Презентация материала

В Тамперевском университете было проведено исследование в котором участвовали 7 переводчиков, пятеро женщин и двое мужчин. Три женщины являются профессиональными переводчиками. Из них только одна женщина была носителем финского языка, остальные двое являются носителями русского языка. Двое женщин являются студентами Тамперевского Университета департамента Современных языков и переводоведения, и они билингвы, так же как и двое мужчин, участвовавших в исследовании.

В качестве собеседников, чью речь переводили выступали 7 носителей русского языка и 3 финно-говорящих преподавателя Тамперевского Университета департамента Современных языков и переводоведения. Финны выполняли роль интервьюеров. Участие переводчика было необходимо для успешного проведения разговора. В общем были проведены 7 бесед по 30 минут. В каждой участвовали: один переводчик, носитель русского языка и интервьюер. Их диалоги записывались на аудио и видео аппаратуру. Для проведения беседы, все участники беседы посмотрели два финских фильма «Лапландская одиссея 1» и «Развод по-фински, или Дом, где растет любовь». Беседы касались этих фильмов.

3.2. Методы

Видеоматериалы были транскрибированы. Моя задача при работе с ними была поиск разных видов улыбок переводчика. Я остановилась только на тех улыбках, которые возникали в моменты смущения. Я просматривала видео материалы на моём личном ноутбуке при помощи программного обеспечения «ELAN». Каждый переводчик получил номер, например, первый переводчик «Т1», второй «Т2» и т.д. Улыбки, которые я наблюдала, я разбила на категории в зависимости от чувств, которые переводчики испытывали на момент демонстрации улыбки: нехватка языковых знаний, проблемы с произношением, проблемы с пониманием, смущение, вызванное комичностью переводимого материала, и смущение, вызванное комичностью ситуации между говорящим и переводчиком.

Данные были собраны в таблицу. Первая колонка таблицы была названа «перевод», в этой колонке я привела транскрипцию ситуации, при которой переводчик улыбался. Вторая колонка была названа «улыбка», где я описала как переводчик улыбался: быстрая улыбка, широкая улыбка и смех. Третья колонка была названа «сопровождающие жесты», где я описала жесты или телодвижения, которые производил переводчик в описываемый момент.

Последняя четвертая колонка была названа «контекст», здесь я проанализировала что именно было причиной улыбки переводчика. Эти таблицы можно найти в приложении.

Используя эту информацию, я смогла проанализировать улыбки и ситуацию в которой они возникают а потом классифицировать их. Несмотря на то, что качество видео материалов не было достаточное для опознавания характерных особенностей улыбки каждого переводчика, я смогла провести успешный анализ, принимая во внимание все другие факторы, такие как голос, жесты, выражение лица и т.д.. Именно это и было целью моего исследования.

4. АНАЛИЗ

В ходе исследования были выявлены улыбки, относящиеся к категориям, упомянутым в предыдущих главах: 23 улыбки в ситуациях нехватки языковых знаний, 8 улыбок в ситуациях проблем с произношением, 3 улыбки в случае проблем с пониманием, 8 улыбок вызванных смущением из-за комичности переводимого материала и 14 улыбок вызванных смущением из-за комичности ситуации между говорящим и переводчиком. Ниже я приведу примеры этих ситуаций:

4.1. Нехватка языковых знаний

01 S: osaatko sanoa et mikä siinä elokuvassa oli sellaista tai miten et mistä et pitänyt ja miksi et pitänyt siitä

'Ты можешь сказать что было в этом фильме такого или как или что тебе не понравилось и почему тебе это не понравилось.'

02 T1: а что в этом фильме было такого что вам не понравилось и:: почему вы:: вам не понравилось

03

04 V: но в Финляндии подчеркивается всегда равноправие между мужчинами и женщинами

05 V: и я этого не заметила в этом кино

06

07 T1: ja sitten se mikä oli ihmeellistä niin yleensä Suomessa korostetaan tämmöistä tasa...-arvoa

'И потом то что было удивительно было то что обычно в Финляндии подчеркивается подобное равно...правие'

08 T1: ja[N ☺ ☺N]sen [W tyypisii asioita mutta W] tässä elokuvassa se ei tullut esille
kyllä ollenkaan

'и типа того но в этом фильме это не было показано вообще'

Обозначения, используемые при транслитерации

N Кивок

W Движение пальцами

☺ Улыбка

В этой ситуации переводчик ищет подходящее слово (ряд 08). В начале переводчик кивает, затем улыбается, и потом подключаются руки.

4.2. Проблемы с произношением

01 S: aiotko katsoa nämä elokuvat vielä toisen kerran

'ты собираешься смотреть эти фильмы еще раз?'

02 T5: [☺ ты будешь второй раз смотреть эти фильмы хаха ☺]

03 V: хаха вряд ли

04 T5: [☺ en usko ☺]

'не думаю'

05 V: [☺ Развод по-фински точно не буду ☺]

06 T5: [☺ e toi ☺]em se toinen elokuva se Harau Harautavan Haraut Harta [Haraa rautavan]

'Эээ тот хм этот второй фильм этот Харау Хараутаван Хараут Харта (Хараа раутаван)'

07 S: Haarautuvan Rakkauden [oo]

'Хаараутуван Раккауден' (Развод по-фински)»

08 T5: [☺ rakkauden talo [↔ en varmasti ↔] ikinä katso enää ☺] mutta

'Раккауден тало (Развод по-фински) я конечно никогда не буду смотреть но'

Обозначения, используемые при транслитерации

☺ улыбка

oo смотрит в глаза слушателя

↔ покачивание головой

В этой ситуации у переводчика трудности с произношением финского названия фильма. Переводчик пытается подобрать правильное произношение (ряд 06) и взглядом ищет помощи у слушателя, затем слушатель помогает произнести название фильма (ряд 07). В конце переводчик правильно произносит название фильма, но переводчик смущен и улыбается (ряд 08).

4.3. Проблемы с пониманием

01 T2: в финском фильме еще слышно что:: эти герои говорят на:: местном диалекте и вот я думала на:: в русском переводе слышно этого или нет заметно или нет

02 V: за- замечен ли финский диалект отдельно или::: на русский это тоже переводится в определенном каком-то ключе нет

03 T2: niin että: näkykö se suomalainen

'Чтож это виден ли этот финский'

04 T2: что значит в русском ключе [☺ +ha

05 V: ну: aa ☺]: то есть финский переведен на русский тоже:: определенный образом

Обозначения, используемые при транслитерации

☺ Улыбка

ha Смех

В этой ситуации русскоговорящий участник разговора не понимает вопрос и просит уточнить его значение (ряд 02). Переводчик начинает переводить речь русскоговорящего участника (ряд 03), но затем переводчик прерывает перевод и переводчик смущается и просит уточнить смысл слова «ключ» в этом контексте (ряд 04), и это смущение вызывает улыбку переводчика.

4.4. Смущение, вызванное комичностью переводимого материала

01 S: ja sit tää ja sitten ajattelin että siinä Haaraautuvan rakkauden talossa ä tämä: yllättäin virolainen ilotyttö Niina

'И тогда это и тогда я думала что в этом Разводе По-Фински ээ это внезапно эстонская проститутка Ниина'

02 S: niin hän oli hyvä ihminen että hän teki sen mitä piti ja sitten ei halunnut yhtään sen enempää

'Да она была хорошим человеком потому что она сделала то что было нужно сделать и потом она больше ничего не хотела'

03 T5: э ну(yskäisee) я думаю вот что на другом в фильме развод по-фински а

положительным самым положительным героем была э эта эстонская

[L проститутка L] [☺ Нина ☺] а потому что она в итоге поступила правильно и ничего себе не присвоила что ей не принадлежит

Обозначения, используемые при транслитерации

L Разведение рук в стороны

☺ Улыбка

В этой ситуации переводчик переводит финскую речь (ряд 03). В речи они обсуждают героиню фильма, Нину, которая является проституткой. Комичность использования слова «проститутка» вызывает улыбку переводчика.

4.5. Смущение, вызванное комичностью ситуации между говорящим и переводчиком

01 S: kesällä voit mennä torille syömään

'Летом ты можешь идти на рынок поесть'

02 T5: а: летом можешь э: сходить на: городской рынок покушать

03 V: ха *xxx а на рынке мы были, только, зимой

04 S: mhm

05 T5: ä:: на рынке[↔^☺ ой ↔^] torilla olen jo käynyt mutta ☺] talvella

'Была я уже на рынке но зимой'

Обозначения, используемые при транслитерации

☺ Улыбка

^ Поднимание рук наверх

↔ Покачивание головой

Переводчик переводит русскую речь (ряд 05). Переводчик начинает перевод на неправильном языке, замечает это, трясет головой, закрывает глаза на мгновение, улыбается и продолжает на правильном языке.

4.6. Сопровождающие жесты

Нижеследующие жесты сопровождали ситуации когда переводчик улыбался. Они указывают на чувства переводчика и помогают более точно определить причину улыбки.

- Движения руками

В данном жесте чаще всего участвовали ладони или часть рук между запястьем и локтем. Переводчики двигали руками в ситуациях когда они пытались подобрать подходящее слово.

- Движения головой

Сюда относятся кивки или покачивание головой. Переводчики кивали и смотрели на говорящего, когда они пытались подобрать подходящее слово. Покачивание головой наблюдалось в тех случаях, когда переводчики совершали ошибки.

- Взгляд/глаза

Переводчики обычно переводили взгляд на свои заметки или вверх, когда пытались подобрать подходящее слово. В случае смущения некоторые переводчики закрывали глаза.

- Телодвижения

Наклон верхней части тела по направлению к заметкам в случае попытки подобрать подходящее слово.

5. ВЫВОДЫ

Среди переводчиков, принимавших участие в экспериментах были студенты и профессионалы, которые были носители финского языка или билингвы. Эти различия в их профессиональном опыте не имели значительного эффекта на результаты. Большой разницы между использованием жестов участниками не было обнаружено. Каждый из них улыбался когда он или она сталкивались с языковыми трудностями. Таким образом, результаты доказывают, что вне зависимости от их знания, опыта или языковых навыков, переводчики часто находятся в ситуации где их языковые знания недостаточны, и они пытаются скрыть эту ситуацию при помощи улыбки.

У разных переводчиков были присущи особые ситуации, когда они улыбались. Первый переводчик 1 использовал улыбку 7 раз в ситуации, где он столкнулся с языковыми проблемами, и лишь один раз от смущения из-за комичности переводимого материала и от проблем с произношением. Переводчик 2 использовал улыбку лишь один раз в случае нехватки языковых знаний, 4 раза из-за смущения вызванного комичностью ситуации между говорящим и переводчиком и 2 раза причиной улыбки была проблема с пониманием. Переводчик 3 улыбнулся лишь 4 раза: 2 раза из-за языковых проблем и 2 раза из-за проблем с произношением. Переводчик 4 использовал улыбку целых 8 раз: 1 раз из-за языковых проблем, 2 раза из-за смущения вызванного комичностью переводимого материала, 1 раз из-за комичности ситуации между говорящим и переводчиком, 1 раз из-за проблем с произношением и 1 раз из-за проблем с пониманием. Переводчик 5 улыбнулся 4 раза из-за языковых проблем, 1 раз из-за смущения вызванного комичностью переводимого материала, 5 раз из-за комичности ситуации между говорящим и переводчиком и 2 раза из-за проблем с произношением. Переводчик 6 улыбнулся 2 раза из-за языковых проблем, 4 раза из-за смущения вызванного комичностью переводимого материала, 1 раз из-за комичности ситуации между говорящим и переводчиком и 1 раз из-за проблем с произношением. Последний переводчик 7 улыбнулся 4 раза из-за языковых проблем, 3 раза из-за комичности ситуации между говорящим и переводчиком и 1 раз из-за проблем с произношением.

Между переводчиками наблюдалась разница по части количества улыбок. Целью этого исследования не было выявить количественную разницу между улыбками переводчиков, а определить и проанализировать ситуации в которых они возникают. Если рассмотреть все типы улыбок на протяжении разговора, например, «реальные спонтанные» улыбки и «искусственные социальные» улыбки, это могло бы дать новую точку зрения на

исследуемый материал. В дальнейших исследованиях было бы полезно учесть оценку улыбки переводчика другими участниками коммуникации. Также было бы интересно выяснить, можно ли наблюдать подобный феномен при переводе других языков.